

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN DÖNEMİ İSTANBUL'DAKİ İMAR
HAREKETLERİ**

SÜMEYYE ŞURA YÜCEL

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK TARİHİ PROGRAMI**

**DANIŞMAN
DR.ÖĞR. ÜYESİ ZAFER SAĞDIÇ**

İSTANBUL, 2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN DÖNEMİ İSTANBUL'DAKİ İMAR
HAREKETLERİ

Sümeyye Şura YÜCEL tarafından hazırlanan tez çalışması 22.11.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Mimarlık Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Dr. Öğretim Üyesi Zafer SAĞDIÇ
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Dr. Öğretim Üyesi Zafer SAĞDIÇ
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Nuran Kara PİLEHVERİAN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi M. Lütfi YAZICIOĞLU
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının gerçekleşmesi ve sonuca ulaşması aşamasında yardımlarını esirgemeyen, değerli görüş ve önerileri ile bana her daim yol gösteren tez danışmanım, Dr. Öğretim Üyesi Zafer SAĞDIÇ 'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Beni bu uzun ve meşakkatli süreçte hiçbir zaman yalnız bırakmayan ve desteklerini her daim hissettiğim sevgili aileme, eşim Yüksel YÜCEL'e ve çok sevgili oğlum Muhammed Âlim YÜCEL'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kasım, 2019

Sümeyye Şura YÜCEL

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	vii
ÖZET	xi
ABSTRACT.....	xiii
BÖLÜM 1	
GİRİŞ.....	1
1.1 Literatür Özeti	2
1.2 Tezin Amacı	3
1.3 Hipotez	3
BÖLÜM 2	
SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN DÖNEMİ OSMANLI MİMARLIĞI, MİMARİ ÜSLUPLAR VE MİMARLAR	5
2.1 Üsluplar	5
2.2 Mimarlar	15
BÖLÜM 3	
SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN DÖNEMİ İSTANBUL'DA İMAR FAALİYETLERİ	20
3.1 Eğitim Yapıları	22
3.1.1 Sanayi-i Nefise Mektebi	22
3.1.2 Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane	28
3.1.3 Halkalı Ziraat Mektebi	34
3.2 Sağlık Yapıları	39
3.1.1 Darülaceze	39
3.1.2 Hamidiye Etfal Hastanesi	40
3.1.3 Haydarpaşa Numune Hastanesi	47
3.3 Ulaşım Yapıları	49

3.3.1	Sirkeci Garı	49
3.3.2	Haydarpaşa Garı	56
3.4	Kamu Yapıları	66
3.4.1	Posta Telgraf Nezareti (Büyük Postane)	66
3.4.2	Osmanlı Bankası.....	72
3.4.3	Düyun-u Umumiyye.....	79
3.4.4	Müze-i Hümayun (İstanbul Arkeoloji Müzesi)	84
3.5	Şehircilik Faaliyetleri	91
3.5.1	Terkos Barajı ve Terkos Su Pompa İstasyonu	91
3.5.2	Hamidiye Suları-Cendere Su Terfi İstasyonu	94

BÖLÜM 4

SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN DÖNEMİ İSTANBUL'DA UYGULANMAYAN PROJELER ... 98

4.1	Antonie Bouvard'ın At Meydanı (Hipodrom) Projesi.....	98
4.2	Antonie Bouvard'ın Beyazıt Meydanı Projesi.....	99
4.3	Antonie Bouvard'ın Yeni Cami Meydanı Projesi	100
4.4	Antonie Bouvard'ın Galata Köprüsü Projesi	101
4.5	Aurique'nin Galata-Süleymaniye Asma Köprüsü Projesi	101
4.6	Mösyö d'Anturan Corenty'nin Hamidiye Köprüsü Projesi.....	102
4.7	Mösyö Pierre'nin Haliç Köprüsü Projesi.....	103
4.8	Mösyö Aides'in Gemi Taşımacılığına Mahsus Demiryolu Projesi	103
4.9	Yıldız Bahçesi ve Demiryolu Projesi	103
4.10	Cisr-i Enbubi (Tüp Geçit) Projesi	105
4.11	Dersaadet Ziraat ve Sanayi Sergi-i Umumisi Projesi	107
4.12	Cisri Hamidi ve Çevre Yolu Projesi	108
4.13	Büyük Osmanlı Parkı Projesi	110
4.14	Türk-Yunan Harbi Zafer Anıtı Projesi	111
4.15	Deniz Suyundan İçilebilir Su Elde Etme Projesi	112
4.16	Galata Kulesi Tasarısı	112

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER 114

KAYNAKLAR..... 124

ÖZGEÇMİŞ..... 132

KISALTMA LİSTESİ

BODA Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivi
vb. ve benzeri
yy. yüzyıl

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 3. 1	Sanayi-i Nefise Mektebi Binası Vaziyet Planı..... 24
Şekil 3. 2	Sanayi-i Nefise Mektebi Binası Vaziyet Planı..... 24
Şekil 3. 3	Sanayi-i Nefise Mektebi (Eski Şark Eserleri Müzesi) Giriş Kat Planı 26
Şekil 3. 4	Sanayi-i Nefise Mektebi (Eski Şark Eserleri Müzesi) Birinci Kat Planı 26
Şekil 3. 5	Sanayi-i Nefise Mektebi (Eski Şark Eserleri Müzesi) Kesit..... 27
Şekil 3. 6	Sanayi-i Nefise Mektebi (Eski Şark Eserleri Müzesi) Kesit..... 27
Şekil 3. 7	Sanayi-i Nefise Mektebi Binası Cephe..... 27
Şekil 3. 8	Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Vaziyet Planı 29
Şekil 3. 9	Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Zemin Kat Plan Şeması 29
Şekil 3. 10	Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Birinci Kat Plan Şeması..... 30
Şekil 3. 11	Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Havadan Görünüşü 30
Şekil 3. 12	Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Cephe Çizimleri 31
Şekil 3. 13	Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Cephesi..... 32
Şekil 3. 14	Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Ana Giriş Merdivenleri 33
Şekil 3. 15	Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Geniş Koridorlar 33
Şekil 3. 16	Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane İç Mekân Detay 34
Şekil 3. 17	Halkalı Ziraat Mektebi'nin Onarım Projesi (Plan-Cephe) 35
Şekil 3. 18	Halkalı Ziraat Mektebi'nin Vaziyet Planı 36
Şekil 3. 19	Halkalı Ziraat Mektebi'nin Cephesi 37
Şekil 3. 20	Halkalı Ziraat Mektebi Girişi..... 37
Şekil 3. 21	Halkalı Ziraat Mektebi'nin Yan Görünüşü 38
Şekil 3. 22	Demirhane ve Marangozhane..... 38
Şekil 3. 23	Mektebin Yatakhane..... 39
Şekil 3. 24	Mektebin Dershanesi..... 39
Şekil 3. 25	Darülaceze Okmeydanı Tarafından Görünüşü..... 39
Şekil 3. 26	Hamidiye Etfal Hastanesi Kuşbakışı Planı..... 39
Şekil 3. 27	Hamidiye Etfal Hastanesi Planı..... 39
Şekil 3. 28	Hamidiye Etfal Hastanesi Senatoryum Planları..... 39
Şekil 3. 29	Hamidiye Etfal Hastanesi..... 39
Şekil 3. 30	Hamidiye Etfal Hastanesi İdari Bina Cephe Görünüşü 44
Şekil 3. 31	Saat Kulesi ve Mescidi 45
Şekil 3. 32	Hamidiye Etfal Hastanesi Saat Kulesinin Planı 46
Şekil 3. 33	Hamidiye Etfal Hastanesi Saat Kulesi Resimlendirilmesi 46

Şekil 3. 34	Haydarpaşa Numune Hastanesi Vaziyet Planı	47
Şekil 3. 35	Haydarpaşa Numune, Mektebi Tıbbiye ve Selimiye Kışlası Konumu	48
Şekil 3. 36	Haydarpaşa Numune Hastanesi Cephe Görünüşü	49
Şekil 3. 37	Sirkeci Garı Vaziyet Planı	50
Şekil 3. 38	Sirkeci Garı Zemin Kat Planı	51
Şekil 3. 39	Sirkeci Garı 1. Kat Planı	51
Şekil 3. 40	Sirkeci Garı Kesit	51
Şekil 3. 41	Sirkeci Garı Ön Cephesi	51
Şekil 3. 42	Ana Giriş Kapısı	51
Şekil 3. 43	Giriş Pencereler	51
Şekil 3. 44	Saat Kulesi	51
Şekil 3. 45	Sirkeci Garı Giriş Cephesi	54
Şekil 3. 46	Sirkeci Garı İç Mekân Tavan	55
Şekil 3. 47	Sirkeci Garı İç Mekân Vitray Pencereler	55
Şekil 3. 48	Sirkeci Garı Peron	56
Şekil 3. 49	Haydarpaşa Garı Vaziyet Planı	57
Şekil 3. 50	Haydarpaşa Garı	58
Şekil 3. 51	Haydarpaşa Garı Zemin Kat Planı	59
Şekil 3. 52	Haydarpaşa Garı Asma Kat Planı	60
Şekil 3. 53	Haydarpaşa Garı 1. Kat Planı	60
Şekil 3. 54	Haydarpaşa Garı 2. Kat Planı	61
Şekil 3. 55	Haydarpaşa Garı Giriş Cephesi Görünüşü	61
Şekil 3. 56	Haydarpaşa Kadıköy Cephesi Görünüşü	62
Şekil 3. 57	Haydarpaşa Avlu Cephesi Görünüşü	62
Şekil 3. 58	Haydarpaşa Garı Giriş Cephesi	63
Şekil 3. 59	Köşe Kuleleri Detay	64
Şekil 3. 60	Köşe Kulesi	64
Şekil 3. 61	Girişteki Çatı Hizasındaki Saat	66
Şekil 3. 62	İç Mekân Detay	66
Şekil 3. 63	İç Mekân Giriş Kapısı	66
Şekil 3. 64	Postane-i Amire (İstanbul Postanesi) Binasının Cephesi (1893)	66
Şekil 3. 65	Büyük Postane Binası Vaziyet Planı	67
Şekil 3. 66	Büyük Postane Binası Plan Şeması	68
Şekil 3. 67	Büyük Postane Binası Cephe Çizimi	69
Şekil 3. 68	Büyük Postane Binası İç Mekân Tavan	70
Şekil 3. 69	Büyük Postane Binası İç Mekân Giriş Kısmı	70
Şekil 3. 70	Büyük Postane Binası Cephe	71
Şekil 3. 71	Ana Giriş Merdivenleri	71
Şekil 3. 72	Kule Formundaki Giriş Detayı	72
Şekil 3. 73	A.Valluary'nin kaleminden Osmanlı Bankası'nın Zemin Kat Planı	73
Şekil 3. 74	Osmanlı Bankası Kat Planı	74
Şekil 3. 75	Osmanlı Bankası'nın Kuzey Cephesi	74
Şekil 3. 76	Osmanlı Bankası Ön Cephe Görünüşü	75
Şekil 3. 77	Osmanlı Bankası Cephe Detay	75
Şekil 3. 78	Osmanlı Bankası Arka Cephe Görünüşü	76

Şekil 3. 79	Osmanlı Bankası İç Mekânda Mermer Kullanımı	77
Şekil 3. 80	Osmanlı Bankası Giriş Katı.....	77
Şekil 3. 81	Osmanlı Bankası Aydınlık Boşluğu.....	78
Şekil 3. 82	Sütunlarla Çevrili Aydınlık Boşluğu.....	78
Şekil 3. 83	Duyun-u Umumiyye Binası Vaziyet Planı	79
Şekil 3. 84	Duyun-u Umumiyye Binası Kat Planları.....	80
Şekil 3. 85	Duyun-u Umumiyye Binası Cadde Tarafından Görünüşü	81
Şekil 3. 86	Duyun-u Umumiyye Binası Deniz Tarafından Görünüşü.....	81
Şekil 3. 87	Duyun-u Umumiyye Binası Yan Cephe Kesit Görünüşü	82
Şekil 3. 88	Duyun-u Umumiyye Binası Giriş Cephesi	82
Şekil 3. 89	Duyun-u Umumiyye Binası Cephesi Köşelerde Yükselen Kütleler	83
Şekil 3. 90	İstanbul Arkeoloji Müzesi Vaziyet Planı	84
Şekil 3. 91	İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kuşbakışı Görünüm.....	84
Şekil 3. 92	İstanbul Arkeoloji Müzesi Zemin Kat Planı (1891)	86
Şekil 3. 93	İstanbul Arkeoloji Müzesi Cephesi (1891).....	86
Şekil 3. 94	İstanbul Arkeoloji Müzesi İç Mekân	87
Şekil 3. 95	İstanbul Arkeoloji Müzesi Zemin Kat Planı (1903)	88
Şekil 3. 96	İstanbul Arkeoloji Müzesi Zemin Kat Planı (1907)	88
Şekil 3. 97	İstanbul Arkeoloji Müzesi Plan Gelişimi	90
Şekil 3. 98	Terkos Su Pompa İstasyonu Ana Binası.....	92
Şekil 3. 99	Kuzey Cephesi	93
Şekil 3. 100	Doğu Cephesi	93
Şekil 3. 101	Güney Cephesi	93
Şekil 3. 102	Batı Cephesi	93
Şekil 3. 103	Cendere Su Pompa İstasyonu Vaziyet Planı.....	95
Şekil 3. 104	Cendere Su Pompa İstasyonu Planı	96
Şekil 3. 105	Cendere Su Pompa İstasyonu Kesit	96
Şekil 3. 106	Cendere Su Pompa İstasyonu Cephe	96
Şekil 3. 107	Cendere Su Pompa İstasyonu Giriş Cephesi	96
Şekil 4. 1	At Meydanı Projesi Tasarımı.....	99
Şekil 4. 2	Bouvard'ın Beyazıt Meydanı Projesi.....	100
Şekil 4. 3	Bouvard'ın Yeni Cami ve Galata Köprüsü Projesi	100
Şekil 4. 4	Bouvard'ın Galata Köprüsü Projesi.....	101
Şekil 4. 5	Bouvard'ın Galata Köprüsü Projesi.....	102
Şekil 4. 6	Yıldız Bahçesi Demiryolu Projesi.....	104
Şekil 4. 7	Yıldız Bahçesi Demiryolu Köprüleri.....	105
Şekil 4. 8	S Prerault'un Cısr-i Enbubi (Tüp Geçit) Projesi	105
Şekil 4. 9	S Prerault'un Cısr-i Enbubi (Tüp Geçit) Projesi Detayı.....	106
Şekil 4. 10	S Prerault'un Cısr-i Enbubi (Tüp Geçit) Projesi Detayı	107
Şekil 4. 11	Dersaadet Ziraat ve Sanayi Sergi-i Umumisi Projesi, Perspektif	107
Şekil 4. 12	Dersaadet Ziraat ve Sanayi Sergi-i Umumisi Projesi İçin Köşe Pavyonu	108
Şekil 4. 13	F.Arnodin'in Cısr-i Hamîdî ve Çevre Yolu Projesinin Güzergâhları.....	109
Şekil 4. 14	F.Arnodin'in Sarayburnu-Üsküdar Arası İçin Tasarladığı Teleferik.....	109
Şekil 4. 15	F.Arnodin'in Rumeli-Kandilli Arası İçin Tasarladığı Cısr-i Hamidi Projesi.....	110
Şekil 4. 16	D'Aronco'nun Türk-Yunan Harbi Zafer Anıtı Projesi 1897	111

Şekil 4. 17	Galata Kulesi Tasarısı.....	113
-------------	-----------------------------	-----

**SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN DÖNEMİ İSTANBUL'DAKİ İMAR
HAREKETLERİ**

Sümeyye Şura YÜCEL

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Zafer SAĞDIÇ

Osmanlı tarihine ilişkin hatırı sayılır kaynaklar, Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. ve 20. yy. ın içinde bulunduğu dönemi Osmanlının değışim ve dönüşümünün gerçekleştiğı, özellikle modernleşmenin başlangıcı sayılan Tanzimat Dönemi ile örtüşen bir çerçeveden anlatmayı tercih ederler. Tanzimat Fermanı'nın 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilmesinin ardından sadece Osmanlı devlet tarihinde değil, aynı zamanda sosyo-kültürel hayatında da önemli bir dönüm noktası başlamıştır. Bazı tarih yazarları tarafından bu dönem; özellikle bu sosyo-kültürel ve günlük hayattaki değışimler bağlamında, batılılaşma ya da batı etkisi altında kalan dönem olarak da isimlendirilmektedir. Osmanlı gündelik hayatı bağlamında hane kullanımı, özellikle Başkent İstanbul'da yenilenen mimari pratik bilgi, teknik ve teknolojik ilerlemeler sayesinde apartmanlaşmaya doğru evrilirken, aynı zamanda Avrupada'ki kent planlama projelerinin paralelinde İstanbul için yeni projelerin oluşturulmaya başlandığı görülmektedir. Sözü geçen Osmanlı modernleşme sürecinde Sultan II. Abdülhamid Han

yönetim döneminin yeri ve önemi, sadece devlet yönetim sisteminin geçirdiği değişimler bağlamında değil, aynı zamanda mimari ve kentsel ölçekte ve hatta yer yer ütopyik boyutlara dahi varan proje varyasyonlarının oluşması bağlamında çeşitli ve doğurgandır. Bu bağlamda, İstanbul'daki imar faaliyetleri özellikle eğitim, sağlık, ulaşım, kamu gibi alanlarda o döneme kadarki süreçte zirve noktasına ulaşmıştır. 19. yy.'da değişen İstanbul ve Osmanlı kenti hakkında yapılmış çok sayıda tez, kitap, makale bulunsa da, bu dönemin belkide en önemli süreci olan Sultan II. Abdülhamid Han yönetimi içerisinde oluşan mimari ve kentsel imgelerinin yenilenme durum ve süreçleri bir bütüncül bakış açısı içerisinde ele alınmamıştır. Bu araştırmada II. Abdülhamid'in yönetim süreci itibarıyla değişen sosyo-politik düzen ve bunun paralelinde evrilen mimari değişim ve yenilik çerçevesinde İstanbul'daki imar faaliyetleri ve yapım talebi bulunan ancak gerçekleştirilemeyen projeler incelenmiştir. Sultan II. Abdülhamid Han döneminde İstanbul'da yapılan imar faaliyetlerinin genel çerçevede irdelenmesiyle, özellikle yenilenen mimari anlayış ve değişime dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Bu dönemden itibaren, İstanbul'un geçirdiği değişim ve hangi süreçler içerisinde hangi aktörler tarafından oluştuğu ve mimari pratiğin geçirdiği değişim ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, İstanbul, imar hareketleri, ütopyik projeler, mimari pratik

**CONSTRUCTION MOVEMENTS IN ISTANBUL DURING THE PERİOD OF
SOULTAN ABDULHAMİD KHAN THE 2nd**

Sümeyye Şura YÜCEL

Department of Architecture

MSc. Thesis

Adviser: Asst. Prof. Dr. Zafer SAĞDIÇ

A significant amount of resources on Ottoman history prefer to explain the period of 19 th and 20 th centuries in the Ottoman Empire, from a framework that overlaps with the Tanzimat Period, which is considered as the beginning of modernization, in which the change and transformation of the Ottomans took place. After the declaration of the Tanzimat Edict on 3 November 1839, an important milestone begins not only in the history of the Ottoman state but also in socio-cultural life. Some of the historical writers of this period; especially in the context of these socio-cultural and daily life changes, it is also called the period under western influence or westernization. The use of households in the context of the Ottoman daily life, especially in the capital Istanbul, has been evolving towards apartment building thanks to the renewed architectural practical knowledge, technical and technological advances, it is seen that new projects for Istanbul have started to be created in parallel with the urban planning projects in Europe. In the given Ottoman modernization process, the place and importance of

Soultan Abdulhamid Khan the 2nd administration period is diverse and fertile, not only in the context of the changes in the state administration system, but also in the context of the formation of project variations up to utopian dimensions on an architectural and urban scale. In this context, the zoning activities in Istanbul reached a peak in the process up to that period, especially in areas such as education, health, transportation, and public. Although there were many theses, books and articles about Istanbul and the Ottoman city that changed during the 19th century, the regeneration status and processes of the architectural and urban images formed within the period of Soultan Abdulhamid Khan the 2nd, it is perhaps the most important process of this period, are not considered within a holistic perspective. By studying in a general framework the zoning activities in Istanbul during the period of Soultan Abdulhamid Khan the 2nd, it is tried to draw attention to especially the renewed architectural understanding and change. From this period on how urban planning is shaped, in which processes and by which actors it is formed, and the change in architectural practice are discussed.

Keywords: Abdulhamid the 2nd, Istanbul, constructional movements, utopian projects, architectural practice

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Sultan II. Abdülhamid Han, dünyanın pek çok ülkesinin geleceğini belirleyen 20. yy.ın hemen öncesinde, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki imar faaliyetlerinde önemli projelere imza atmıştır. Sultan II. Abdülhamid, dünyanın yeni halinin şekillendiği bu süreçte, ülke içindeki siyasi çatışmalar ve ülkeler arası çıkar çatışmalarıyla mücadele ederken; aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun zedelenen imajını düzeltmeyi de amaçlamıştır. Dünya devletlerinin değişen diplomatik düzenine karşı, dengeli bir politika sürdürmeye çalışan Sultan II. Abdülhamid, İmparatorluğun çağının büyük dünya güçleri arasında yer almasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda Sultan'ın kişisel kimliğinin aktif ve dinamik özellikler taşıması ile de İmparatorluğun başkentinde gerçekleştirdiği imar faaliyetlerinin ve batılı üsluplara paralel İmparatorluk coğrafyasında yeşeren ve gelişen mimari pratiğin doğru irdelenebilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, II. Abdülhamid dönemi mimari pratiği içerisinde, İmparatorluğun başkentindeki imar faaliyetleri ve Osmanlı tarihinin az bilinen ütöpik projeleri sosyo-kültürel arka plan çerçevesinde irdelenecek olursa, dönemin “güçlü ve prestijli imparatorluk imajının” ne olduğu da anlaşılabilir gözükmetedir.

Bu tez, Sultan II. Abdülhamid Han dönemi İstanbul'daki imar faaliyetlerini, eğitim, sağlık, ulaşım, kamu yapıları gibi dönemin önde gelen yapı türlerine ayırarak irdelemeyi ve II. Abdülhamid'in gerçekleştirmek istediği fakat hayata geçmeyen projelerini de incelenerek Sultan'ın kurgulamak istediği “güçlü devlet imajını”nın anlaşılabilmesini konu almaktadır.

1.1 Literatür Özeti

II. Abdülhamid dönemine ait özellikle İlber Ortaylı, Halil İncalcık gibi öne çıkan yazarların kaleme alındığı kitaplar incelenmiş, aynı zamanda BODA’de bulunan bu döneme ait projeler ve dönemin mimari faaliyetlerine yönelik tez ve makaleler taranmıştır. Bu süreçte Yıldız Teknik Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nde bulunan kaynaklar taranmıştır.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde, Sultan Abdülhamid Han Dönemi’ndeki Osmanlı mimarlığı incelenerek, Osmanlı’da mevcut mimari üslupların kullanılması ve mimarların faaliyetleri ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. Bu bölümde, Naim Ürkmez’in “II. Abdülhamid’in Modernleşme Anlayışı” tezi, Zafer Sağdıç’ın “Osmanlı Politik Sisteminin Osmanlı Saray Mimari Mekân Örgütlenmesi Üzerindeki Etkileri” makalesi, Halil İncalcık’ın “Tanzimat ve Bulgar Meselesi” kitabı, İlber Ortaylı’nın “Batılılaşma Yolunda” kitabı, İlhan Tekeli’nin “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması” makalesi yararlanılan önemli kaynaklardır. Bununla beraber bu dönemde faaliyet gösteren mimarların anlatıldığı bölümde Zeynep Örnek’in “Gelenekten Değişime: Geç Dönem Osmanlı İstanbul’unda Okullu Mimarlar” tezi, Sehat Anıtkar’ın “19. Yüzyıl Batılılaşma Hareketlerinin Osmanlı Mimari Biçimlenişine Etkisi: Valluary Yapıları Örneği” makalesi ve Neşe Yıldırım’ın “İstanbul’da II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Mimarisi” tezi de yararlanılan diğer önemli kaynaklar arasındadır.

Tezin üçüncü bölümünde Sultan II. Abdülhamid Han dönemi İstanbul’daki imar faaliyetlerinden özellikle öne çıkan yapılar incelenmiştir. Bu dönemde imar edilen yapı türleri bölümlere ayrılmış ve önemli simge yapıları veri olarak alınmıştır. Bu bölümde yararlanılan temel kaynaklar; İbrahim Akkurt’un “İstanbul’un 100 Sultan Abdülhamid Eseri” kitabı, Fatmagül Demirel’in “Sultan Abdülhamid’in Mirası” kitabı, Meryem Fındıkgil’in “19. Yüzyıl İstanbul’unda Alman Mimari Etkinliği” tezi olup, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi’de başvuru kaynakları arasındadır. Bununla beraber, Saltuk Akatay’ın “Terkos Su Pompa İstasyonu Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon Projeleri” ve Nurdan Kaya’nın “Cendere Su Pompa Restorasyon Projesi” tezlerinden faydalanılmıştır.

Ayrıca BOA’da ilgili projelerle ilgili plan-kroki taraması yapılarak elde edilen veriler kullanılmıştır.

Tezin dördüncü bölümünde Sultan II. Abdülhamid Han’ın İstanbul’da projesini yaptırdığı fakat gerçekleştirilemeyen, ütopyeğe varan projeleri incelenerek araştırılmıştır. Bu bölümde, Turan Şahin’in “Osmanlı’nın Çılgın Projeleri” kitabı ve Zeynep Çelik’in “19. yy.da Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul” kitabı yararlanılan önemli kaynaklardır. Ayrıca Ömer Faruk Yılmaz’ın “Boğaziçi’ne Tüp Geçit Sultan Abdülhamid’in Tüp Geçit Projeleri kitabı ve Çağrı Güntan’ın “II. Abdülhamid Dönemi’nde İmparatorluk İmajının Kamu Yapıları Aracılığı ile Osmanlı Kentine Yansıtılması” tezi de yararlanılan önemli kaynaklar arasındadır.

1.2 Tezin Amacı

Sultan II. Abdülhamid Han döneminde İstanbul’da gerçekleştirilen ve gerçekleştirilemeyen pek çok proje bulunmaktadır. Bu çalışmanın kapsam ve amacı, Sultan II. Abdülhamid Han döneminde İstanbul’daki imar faaliyetlerinin genel çerçevesini belirlemektir. Bu doğrultuda bu projelerden özellikle eğitim, sağlık, ulaşım ve kamu alanındaki yapılardan öne çıkanları incelemek ve bununla beraber II. Abdülhamid Han’ın projesini yaptırdığı fakat çeşitli nedenlerle gerçekleştirilemeyen projeleri İstanbul’daki uygulamaları üzerinden incelemektir.

1.3 Hipotez

Sultan II. Abdülhamid Han, Osmanlı İmparatorluğu’nun kaderini belirleyen önemli olaylara ve hamlelere imza atmıştır. 19. yy.ın son çeyreği ve 20. yy.ın başları artık bütün dünyadaki İmparatorlukların ve Avrupa Devletleri’nin de otoritesini sağlamlaştırmak için farklı güç sembollerini ön plana çıkardığı bir dönem olmuştur. Mimari de bu dönem içinde yönetimdeki gücün tebası üzerindeki etkisini gösterebilmek adına kullandığı bir platform olarak öne çıkar. Bu anlamda atılan her yeni adım devletlerin otoritesini sağlamlaştırmak ve imajını güçlendirmek anlamında önemlidir. Bu çalışma ile, II. Abdülhamid’in dinamik kişiliğinin de etkisiyle İmparatorluğu’nun başkenti İstanbul’da

yaptırdığı belli başlı yapılar ve gerçekleştirmek istediğı ütopik sayılabilecek nitelikteki projeler irdelenmeye çalışılmaktadır.

Bu bilgiler doğrultusunda, tez içerisinde merkezde amaç edinilen “Sultan II. Abdülhamid Han döneminde neden çok çeşitli büyük çaplı projelerin yapılması devlet politikası içinde, önemli bir yer tutuyor?” ve “Neden özellikle İstanbul için imar faaliyetleri devlet politik gündemi içinde önemli bir yer tutuyor?” sorularına yapılan araştırmalar çerçevesinde cevap bulabilmektir.

SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN DÖNEMİ OSMANLI MİMARLIĞI, MİMARİ ÜSLUPLAR VE MİMARLAR

2.1 Üsluplar

19. yy. Osmanlı mimarisi içerisinde, dönemin Avrupa’da görülen etken mimari üsluplarının özellikle yabancı asıllı mimarlar tarafından takip edilışinden ve bazı Osmanlı soylu mimarların yine bu batılı üslupların etkileriyle, yerel mimari elemanların bir arada kullanılışı sonucu sentez mimari üsluplar oluşturmaya çalıştığından söz edilebilir görölmektedir.

Mustafa Reşid Paşa, 3 Kasım 1839’da Gülhane Parkı’nda, Gülhane Hatt-ı Hümayun’unu okuyarak Tanzimat’ı ilan etmiştir ve böylece Tanzimat dönemi başlamıştır. Tanzimat Dönemi Osmanlı’nın egemenliğindeki coğrafyalarda sosyo-kültürel ve ekonomik hayata yönelik bir dizi düzenlemeyi, askeri ve siyasal alandaki yeni yönetim sistemlerine kadar birçok konudaki reformist hareketleri içerir. Dolayısıyla bu dönem Osmanlı İmparatorluğu’nun batılılaşması ya da Batı odaklı yenilenme süreci olarak tanımlanabilir [1].

İnalcık, [2] Mustafa Reşid Paşa’nın döneme dair önemli etkisini şöyle açıklamıştır: “Mustafa Reşid Paşa Yakınçağ Türk tarihinde etkin şahsiyetlerden olmuş ve ölümünden sonra da medeniyet kavramının ilk önemli temsilcileri arasında görülüp, etkisi devam etmiştir.

Medeniyet kavramı, Avrupalılık fikrinin de alt yapısını oluşturmuştur. Mustafa Reşid Paşa, Osmanlı Devleti’ne Avrupa’da gördüğü bütün yenilikleri getirmek için uğraşmış, o

dönem muhafazakâr halk ise, bu durumu gelenek ve göreneklerden kopma ve toplumun ahlaki değerlerinden uzaklaşma olarak görmüştür. Onlara göre Tanzimat; Osmanlı toplumunun ahlaki çöküşüne sebep olmuş ve manevi yargılardan uzak, kendi halkından kopuk bir topluluk oluşmuştur.” [2].

Tanzimat Döneminde (1839-1876) İmparatorluğun kimliğini yansıtan idari, askeri ve siyasi alanlardaki kurumların yerine, batı örneklerinden esinlenmiş kurumlar açılması aracılığıyla devlet anlayışına yeni bir düzen getirme gayreti Osmanlı Devleti tarihinde önemli bir değişim sürecini beraberinde getirmiştir.

Tanzimatçı yöneticiler tarafından idare edilen bu süreçte, sadece idari mekanizma alanında değil, gündelik hayattan, toplumsal, ekonomik ve sosyokültürel boyuta kadar birçok alanda yeni bir düzen oluşmuştur [3].

Güntan’a [4] göre; “Osmanlı imparatorluğunda 19.yy. boyunca Tanzimat bürokratlarının Avrupa’yı yakalamayı amaçlayan reformları, merkezi otoritenin eyaletler üzerindeki denetimini tekrar sağlayarak arttırmayı esas almıştır. Batı devletleri, 1875 yılındaki devlet hazinesinin iflasına kadar Tanzimat yönetimini yoğun ölçüde desteklemişlerdir. Tanzimat ile yürütülen batılılaşma, Devlet otoritesinin sağlamlaştırılmasının bir aracı haline gelmiştir. Osmanlı taşra idaresinde reform altyapısal olanakların azlığına rağmen kararlı biçimde sürdürülmesinin en büyük nedeni devletin kararlılığı kadar, dış dünyanın müdahalelerine de karşı koymak gerekliliği rol oynamıştır.” [4].

Tanzimat Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu için siyasi anlamda oldukça karmaşık ve çalkantılı bir döneme gelmiş bununla beraber, modernleşme amacıyla birçok alanda bilinçli ve kararlı olarak yeni bir model oluşturulmaya çalışılmıştır [5].

Ökten ve Can’ a göre [6] ; “Tanzimat Fermanı siyasal yapı, toplumsal ve kültür alanını da direkt etkilemiştir. Bu etkilenme, Batının sosyo-kültürel yaşam formlarının Osmanlı’ya taşınması yönündedir. Bu tarihlerde Osmanlı kültürünün merkezi olan İstanbul'da zihinler bulanmıştır. Batılı yaşam biçimi, Saray ve çevresinde sorunlara çözüm reçetesi gibi görülmüş; büyük bir istek ve hırsla benimsenme yoluna gidilmiştir.

Saray merkezli bu etkilenme, zaman içinde halk tabanına yayılmaya başlamıştır. Dönüşüm süreci, yerleşme düzeni ve konut biçimlerine de yansımıştır.” [6].

Tanzimat Fermanı’nın devamı niteliğindeki ilan edilen bu Islahat Fermanı (1856) modernitenin takip edilışinin ifadelendirilmesi niteliğindedir. Islahat Fermanı’nın ilanını takip eden yıllarda, batıdan esinlenen tarzda birçok askeri, tıbbi ve yönetsel akademiler açıldı. Tanzimat döneminde Avrupai üslupta eğitim sistemi sayesinde toplumda gitgide etkin olan bir grup “elit tabaka” olarak yer etmiştir. Bu yeni yönetici grup “Jön Türkler” olarak da anılmakta olup, önceki Klasik Osmanlı yöneticilerinden çok farklı bir sınıf olarak öne çıkarlar [7].

Bu batılılaşma süreciyle toplum yapısının da, yöneticilerden etkilenerek değiştiğini söyleyebiliriz. Bu yaşam tarzı içerisindeki Avrupai değişikliğin ve oluşan yeni toplum modelinin sadece insanların yaşayışları üzerinde değil, aynı zamanda da, kentin dokusu üzerinde ve kent içinde yapılan yeni yapılarda Avrupai üslupların kullanımı ile de gündeme geldiği görülmektedir.

Öte yandan, Tanzimat Fermanı ile başlayan kurumsal reformların etkileri, dar ölçekte mimaride görülürken, daha geniş çapta bakıldığında kent dokusuna yansır. Çelik’ göre; [3] “Bunun sonucu, klasik Osmanlı/İslam kent imajının, Avrupai biçimleri ve unsurları içeren daha kozmopolit bir imaja dönüşmesiydi.” [3].

Tanzimat’ın kente etkilerini açıklayan Ökten ve Can [6], şu bilgileri aktarır: “Tanzimat Fermanı ile birlikte başlatılan ve öncelikle devleti daha sonra da toplumu dönüştürme hareketlerini hazırlayan birçok sebep vardır. Bunlar kent mekânına olan etkileri açısından ele alındığında, öncelikle bu süreci hazırlayan değişkenlere kısaca yer verilmelidir. Dış dünyaya yönelik olan ve kaçınılmaz olarak ele alınması gereken dış değişkenler olduğu gibi İstanbul kentinin içsel dinamikleri de bunlar arasındadır. Yeni ekonomik ilişkiler ve yönetim biçimi, yeni kent merkezleri, zaruri olarak yeni bir alt yapı ve yeni kurumlar gerektiriyordu. Bu dönüşüm kadılık, ihtisab ağalığı, mimarbaşılık gibi geleneksel idari kurumlar ile sağlanamazdı. Bu geleneksel kurumlar klasik dönemde çok anlamlı ve tutarlı bir denge dünyasını ifade etmişlerse de artık, yapısal olarak yetersizlik bir tarafa baskılarla çökertilmişler ve yeni ihtiyaçlara cevap veremez olmuşlardı.

Tanzimat Fermanı'nın kente yansıması, başkentin o zamanki mevcut görüntüsünün toptan reddedilmesi veya kentsel alanda köklü bir değişim uygulamalarıdır. Burada batılı bir kent üretme hedefi vardır.” [6].

Tanzimat ile birlikte kent düzenlenmesinin yapılması amacıyla yapılan reformlar ve tasarım ilkeleri Mustafa Reşid Paşa'nın etkisiyle belirlenmiştir. Mustafa Reşid Paşa, Avrupa başkentlerindeki görevleri sırasında bu şehirlerde hayran olduğu özellikleri Osmanlı'ya taşımak istemiş ve buna göre planlamada bilimsel tavrı savunmuştur. Buna göre mevcut planın düz ve geniş akslarla kesilip, ulaşımın kolay sağlanacağı ve yangın gibi felaketlerden korunmanın kolaylaşacağı bir plan düzeni yapılmak istenmiştir. Tüm bu yenilikler ve değişim hareketleri için de batılı mühendis ve mimarlar istihdam edilmesi düşünülmüştür. Ayrıca Osmanlı yetenekli öğrencileri de yurt dışındaki okullara göndererek oralarda eğitim almasını sağlayacaktır [8].

Bu yenileşme döneminde kentler de hem genel yönetimde ve hem de yerel yönetimde yapılanmaların merkezi haline gelmişlerdir. Tanzimat sonrası ortaya çıkan reform ve ıslahat çabaları, kentlerde etkisini göstermiş ve sonuç olarak Avrupa kentlerinin ihtiyaçları ve değişiklikleri Osmanlı kentinde de söz konusu olmuştur [9].

Sağdıç [18], o dönemde yapılmış olan reformalardan bazılarını şöyle açıklar : “19. yy.'ın başlarında Ebniye-i Hassa Müdürlüğü'nün, Dâhiliye Nezareti'nin, Hariciye Nezareti'nin, Evkaf Nezareti'nin ve Nafia Nezareti'nin, Muhassılık Meclisleri vb. diğer meclislerin kurulması ve kentlerde belediye örgütlerinin kurulması ile idari mekanizma, modern yaşayış gereksinimleri paralelinde, saray yaşantısı dışına çıkmıştır. Telefon ve telgrafın icadı ve yaygın biçimde saray yaşamı içinde kullanılmaya başlaması, vb. teknolojik ilerlemeler de 19. yy. ın önemli sosyo-kültürel gelişmeleridir. Bu kurum ve kuruluşlarla saray arasındaki ilişkiye, telefon ve telgraf kullanımı büyük bir kolaylık sağlamıştır.” [10].

Kent dokusunu düzenlemek amacıyla yapılan çalışmalar Osmanlı başkentinde tümüyle aynı olup tek bir hat şeklindeydi. Yeni kent reformu anlayışı, Tanzimatın reform hareketinin bir parçasıydı [3].

İstanbul 19. yy. boyunca büyük değişimler geirmiştiir. Özellikle Tanzimat reformları ile birlikte ülkenin yönetiliş şekli, yeni uygulamaya konulan yeni ekonomik sistemler, farklı milletten vatandaşlara tanınan haklar, nüfus yoğunluğundaki değişimler, mali birtakım dengeler gibi nedenlerden yeni bir toplumsal düzen oluşmaya başlamıştiir. Nüfus artışı ve yeni düzen değişiklikleri kentte yeni bir biçimin oluşması bakımından önemlidir. Gitgide yeni bir toplumsal düzen oluşmaya başlamış, değişim yaşam biçimlerini de etkilemiş ve bu doğrultuda kentsel gelişim ve biçimleniş de değişmiştir. Bunun ilk belirtilerini 18. yy. sonlarında yer yer görölse de, 19. yy. sonunda kentte ve özellikle de Galata ve Pera gibi semtlerde bütünüyle bambaşka bir hal almıştiir [11].

Yeni sisteme uygun olarak çıkarılan İstanbul Şehremaneti'ne dair Nizamname, Şehremaneti'nin yanı sıra İstanbul'u 14 belediyeye ayırmış, ancak nizamnamede, sadece Beyoğlu ve Galata'yı kapsayan Altıncı Daire-i Belediye'den bahsedilmiştir. Diğer belediyelerin bundan sonra kurulacağı belirtilmiştir. Böylece İstanbul'da örnek olarak kurulan bu belediye teşkilatı bile kentsel düzenlemeye yeni bir boyut getirmiştir [12].

Kentsel düzenlemeler kapsamında 1855'te Fransa'dan uyarlanan Şehremaneti Makamı, bugünkü belediyenin bir temsili olmuş ve bugünkü belediyenin görevlerini üstlenmiştir. Şehremini Başkanlığı'nca atanan grup yeterli değişimi sağlayamayınca, hükümetin isteği üzerine 1855'te İntizam-ı Şehir Komisyonu kuruldu. Komisyon birçok kentsel alt yapı ihtiyacını gidermeye yönelik ve yolların genişletilmesi amacıyla önerilerde bulundu. 1857'de de Pera, Galata ve Tophane'yi kapsayan alan pilot bölge olarak seçilmiş ve Altıncı Daire-i Belediye oluşturuldu. Altıncı Daire'nin görevleri genel manada, bölgenin kadastrounu çıkarmak, yolların genişleilmesi ve sokak düzenleme çalışmaları olarak söylenebilir. Bu bölgedeki çalışmaların diğer bölgelere örnek olması amaçlanmıştır. Her ne kadar bu çalışmalardan kalburüstü tabakanın faydalandığı görölse de Altıncı Daire, bundan sonraki kentsel planlama ve tasarım çalışmalarına model olmuştur [6].

Kentteki diğer bir düzenleme unsuru Ebniye Nizamnameleridir. Bu Nizamnamelerden ilki 1848'de ikincisi 1864'de, sonucusu da 1882 yılında uygulamaya konmuştur. Bu nizamnamelerde malzeme seçimleri, kullanımları, boyutları, nitelikleri, fiyat

belirlenmesi, temini, binaların yüksekliği, sokak genişlikleri, arsa parsellemeleri gibi konuların düzenlenmesi yapılmıştır [11].

Osmanlı'da Tanzimat Fermanı ile yeni yönetim biçimi ve ekonomik ilişkiler benimsenmişken, yeni kent merkezleri, alt yapı ve kurumlara da ihtiyaç duyulmuştu. Bu kamusal alanlar; bankalar, sigorta şirketleri, iş hanları, oteller ve bununla beraber yeni ulaşım hizmetlerine yardım edecek alt yapıdaki liman, rıhtım gibi yapılarıdır. Ayrıca bu dönemde askeri, idari ve eğitim yapıları da yapılmıştır [13].

Bu gelişmelerin kent mekânlarında önemli dönüşümler yaratan etkilerini anlatan Tekeli [14], şöyle aktarmıştır; “ Klasik Osmanlı kentinde bedesten etrafındaki çarşılardan, liman çevresindeki kapanlardan ve pazarlardan oluşan eski merkezlerin yanı sıra, modern bir merkezi iş alanı oluşmaya başladı. Osmanlı ekonomisinin kapitalist ilişkiler içinde dünya ekonomisiyle eklemlenmeye başlamasıyla merkezde, bankalar, sigorta şirketleri, işhanları, oteller kuruldu. Bu yeni ilişkiler, yeni altyapıları gerektirdi. Merkezde ya da yakınında demiryolu istasyonları, limanlar ve rıhtımlar, antrepolar, posta binaları yapıldı. Modernite projesinin etkisi altında devletin kurumsallaşması ve yeni bürokrasinin oluşmasına paralel olarak, merkezde devlet daireleri kuruldu. Böylece kent merkezi büyüdü, işlevleri çeşitlendi, modern ve geleneksel kesimler farklılaştı.” [14].

Daha öncede belirttiğimiz gibi idari yapıdaki değişim ve kentsel çalışmalar yeni tarzda kamusal alanların ortaya çıkmasına sebep olarak, Osmanlı'da daha önce olmayan mimari yapı örneklerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu yapıların plan ve işlev olarak da Batılı üsluplardan alındığını söyleyebiliriz [13].

19. yy.'da ve hatta 20. yy.a da uzanan tarihi süreçte yabancı mimarların yaptığı banka, işhanı, tiyatro, mağaza, çok katlı konutlar ve otel gibi yapılar aynı zamanda yeni hayat tarzlarının ortaya çıktığını gösteren tarzda mimari mekânlardı. Bu yapılarla beraber yeni üsluplar da ortaya çıkmıştır. Bu üsluplardan en fazla kullanılanları; Neo-Klasik, Neo-Gotik, Art Nouveau ve Eklektik Üsluptur.

Özakbaş'a [5] göre; bu dönemde eğitimde, ticaretle ve endüstride önemli adımlar atılmış, İstanbul Belediyesi bu dönemde çalışmalarına başlamıştır. Azınlıklara tanınan

ayrıcalıklar nedeniyle Galata ve Beyoğlu, Avrupa'nın küçük bir modeli haline dönüşmekle kalmamış, aynı zamanda şehrin çekim merkezi haline gelmiştir [5].

Avrupa'dan gelen yapı ustaları ve mimarlar İstanbul'da dönemin yeni üsluplarına uygun mekânlar tasarlamışlardır. Genellikle yabancı mimarlar yeni yapıların oluşum süreçlerinde tercih edilmiş ve bunların yurt dışı tecrübelerinden kentin yeni görünümü oluşturulurken faydalanılmıştır. Mimarlık alanındaki klasik dönem mimarisinde tek kurum olan Hassa Mimarlar Ocağı da bu yüzyılda eski etkinliğini kaybetmiş, bu sebeple yeni teknikleri kullanmayı bilen gayri-müslüm mimarlar yeni yapıların yapımında tercih edilmiştir [8].

Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da 1840'lara kadar başlıca anıtsal mimari eserler olan külliye, camiler, çarşılar ve saraylar genellikle şehrin merkezinde bulunmaktadır. Bu dönemde Galata hala pek de önemli olmayan küçük bir dış semt olarak bulunur. 19. yy.ın ortalarına gelindiğinde ise durum farklılaşmaya başladı. Haliç'in kuzey tarafı da anıtsal yapıların ve farklı mimari üslupların kullanıldığı eserlerin yer aldığı bir bölgeye dönüşmüştür [15].

Osmanlı'da Endüstri Devrimi etkileri geç hayata geçse de, Osmanlı'nın Avrupa'ya açılan penceresi sayılan Galata'da yeni yapı türleri ve malzemelerin yüzyıl başından itibaren kullanılmaya başladığı görülmektedir. Bununla beraber Pera'da da yoğunlukta olan yabancı şirket çalışanları ve zengin ailelerin ve bankerlerin yaşam alanı ve elçilikler yoluyla kente gelen nüfusun tercihi konut bölgesi olarak öne çıkan Galata, Avrupa'daki teknik gelişmelerin ve batılı yaşam üslubunun uzantısı olan bir halde şekillenmektedir [16].

Karagünlü [8], Pera'nın o dönemdeki durumundan şöyle bahseder: "Pera; Osmanlı döneminde Batılılaşma yansımalarının mimari, sosyokültürel ve kentsel anlamda en belirgin hissedildiği bölgedir. 16. yy.dan itibaren Avrupa devletlerin İstanbul'da sürekli elçi bulundurmaları ve bu elçiliklerin çoğunlukla Pera'da kurulmaları bölgenin gelişimine en önemli etken olmuştur. Daha sonra; elçilikler etrafında yoğunlaşan Rum, Ermeni, Yahudi gibi yerli gayrimüslim gruplara, Avrupalı Levantenlerin de katılmasıyla bölgedeki etnik zenginlik daha da artmış ve bu yerleşmeler İstanbul'un başka

yerlerinde henüz görülmeyen farklı bina türlerini ve yeni mimari üslupları bölgeye taşımıştır [8].

Neoklasik üslubun yaygın şekilde kullanılması Haliç'in kuzey yakasında yeni oluşan semtlerin kentsel imajının oluşumunu belirledi. İstanbul'da, 19. yy.ın sonu ve 20. yy.ın başında hızla gelişmiş olan semtlerde yeni bir işlevsellik oluşmuştu. Galata'nın yakınındaki Karaköy iş merkezi olmuş, Karaköy'den Tophane ve Kabataş'a kadar uzanan kıyılar ticari bir rıhtım halini almış, Dolmabahçe- Beşiktaş kıyıları sarayların yoğunlaştığı bir alan olmuştu. İstanbul'un Avrupalı çoğunluğu Pera, eğlence ve alışverişin merkezi haline gelmişti. Bu semtlerde yer yer farklı üslupta yapılar olsa da, yaygın olan üslup Neo-klasik olmuştur [15].

Bu dönemde yeni oluşan kurumsal yapıların yanı sıra, Beyoğlu ve çevresinde, değişen tüketim kalıplarının ve yeni yaşam biçimlerinin gereği olarak yeni tüketim mekânları oluşmuştur. Bunlar; Avrupai yaşamın uzantıları olan lüks dükkânlar, tiyatrolar, eğlence merkezleri, cafeler, pastaneler gibi mekânlardır [17].

Bütün bu yeniliklerle beraber 19. yy.a tramvay ve ilk metro denemesi olan Tünel ve yeni yapı tipleri de ilk kez Pera'da uygulanmaya başlamıştır [16].

Özsoy [35]; 19. yy.ın ilk yarısında Pangaltı, Nişantaşı ve Akaretler'de büyük gelişmeler olduğunu ve 1913 yılında Şişli'ye kadar uzanan elektrikli tramvayın bu yöndeki gelişimi hızlandırdığından bahseder. Ayrıca, bu yüzyıl boyunca; Avrupa yakasına oranla daha yavaş gelişen Anadolu yakasına demiryolu, gar, liman tesislerinin katkısıyla gelişimin hızlandığını ve Üsküdar ile Kadıköy arasından kalan kısımlarda yerleşme oluşunu belirtir [17].

Bu dönemde meydana gelen değişimler kentsel boyutta kalmamış, yapı tipolojileri, yapım teknikleri ve kullanılan malzemeler de büyük oranda değişiklik göstermiştir. Bu dönemdeki kentsel değişimler toplu müdahaleden çok tekil anlamdaki müdahalelerdir. Bunlar arasında var olan sokakların genişletilmesi, kent meydanları yapılması, park düzenlemeleri yapılması ve kâğıt yapı tekniğinin kullanılması olarak sıralanabilir [13].

19. yy.ın ikinci yarısına gelene kadar İstanbul'daki birçok semtte olduğu gibi Galata ve Perada da ciddi anlamda büyük yangınlar çıkmış ve ahşap olan birçok bina ortadan

kalkınca yeni düzenlemelere göre yapılar batılı üslup ve yöntemlere göre kâgir binalara çevrilmiştir. Yabancı ve gayri-müslüm mimarlar Osmanlı'da daha önce görülmemiş üslupta ve tipte binalar yaparak özellikle bu bölgede kent yeniden düzenlenmiştir [11].

Bu dönemdeki konutlarda ahşap sistemin kullanılması, cumbalar, cephedeki oranlar ve pencere sistemleri klasik dönem yapısına benzer niteliktedir. Fakat değişen kentsel ve sosyo-kültürel yapı ile beraber konutlarda da ciddi değişme sebep olmuştur. Bu doğrultuda yüzyılın sonunda Türklere özgü nitelikteki hayatlı evler ortadan kalkmış, her odaya ayrı bir kullanım amacı verilmiştir [6].

Kürkçü [13], bu dönemde ortaya çıkan yeni kentsel düzenlemelerin doğrultusunda yangına dayanımı çok zayıf olan geleneksel ahşap malzeme ve karkas taşıyıcı sistemin yerini dayanımı yüksek taş ve tuğla malzeme ile kâgir taşıyıcı sistemin aldığından bahseder [13].

Ökten ve Can [6], bu dönemde yangınların önemli bir sorun olduğundan ve yangın tehlikesinin azaltacak yeni inşaat tekniklerinin kullanılmasından söz eder.

Özellikle Galata-Pera'da artan nüfusun ihtiyacını ve değişen bölgenin beklentini karşılamak üzere oldukça fazla kâgir bina yapılmış ve bunlarda doğal olarak çok katlı olarak inşa edilmiştir [17].

Bu yüzyılda İstanbul'un en büyük sorunlarından birisi de nüfus artışı olmuştur. Bu doğrultuda yeni geniş yollar yapılması, kentin de dış çeperine doğru yeni konut alanları açılıp, kent merkezinin yeniden organize edilmesi için çalışmalar yapılmıştır [9].

Ökten ve Can [6], bu dönemde genel olarak klasik dönem kent dokusunun ve konut tiplerinin sürdürüldüğünden bahseder. Ancak İstanbul için durumun farklı olduğundan ve konutlarda üslupsal farklılaşmaların göze çarptığından sözeder [6].

Tanzimat Dönemi'nde üretilen birçok yapı kent silüetini değiştirme kaygısındadır. Özellikle değişen ölçekler, farklı üslup ve şekillerdeki kütleli yapılar bulundukları bölgede kent dokusunu değiştirmiş ve kolayca fark edilebilecek şekilde tasarlanmıştır. Bunlara Darülfünun, Limon İskeleyi Karakolu, Baltalimanı Sahilsaray gibi yapıları örnek

verebiliriz. Bu yapılar sadece kent silüetine etki etmekle kalmamış aynı zamanda Tanzimat fikrini de daha geniş çapta aktarmışlardır [13].

Altınar [18], dönemin yabancı mimarları ile ilgili şu şekilde açıklama yapmıştır: “Osmanlı İmparatorluğu’nda Avrupalı mimarların uzmanlığına başvurulması 1834’te Reşit Paşa’nın bu konu hakkındaki önerilerini yazdığı mektubuyla başlamıştır. Reşit Paşa, mektubunda hem Avrupalı mimarların davet edilmesi konusunda, hem de Osmanlı İmparatorluğu’ndaki gelecek vaat eden mimarların yurtdışına eğitime gönderilmesi konusunda birçok öneri getirmiştir. İmparatorluğun mimarlık hanedanını oluşturan Balyan Ailesi dönemin en önemli isimleri arasındadır. Balyan Ailesinin yanı sıra Tanzimat’tan önce İstanbul’da çalışan İtalyan mimarlar grubunun önünün açılmasındaki en etkili isim Gaspare Fossati (1809-1883) olmuştur. Fossati’lerin yaptıkları bir çok yapıdan bazıları arasında; Bab-ı Seraskeri Hastanesi (1841), Darülfünun Binası (1845-1847), Sultanahmet Meydanı’nda yeni Mekteb-i Sanayi Binası (1846), yeni İtalyan Tiyatrosu (1846), Ayasofya’nın restorasyon çalışmaları (1847-1849) bulunmaktadır.” [18].

Osmanlı Devleti’nin 19. yy.ın son çeyreğinde Avrupa’daki yenilikler özellikle teknoloji ve sanayi alanlarında, küresel boyutlarda etkili olmaya başlamıştır. Bu doğrultuda askeri alanda da pek çok yenilikler olduğu gibi gündelik hayatın işlevleri de değişmiştir. Mimari açıdan kazanılan yeni fonksiyonların, tekniklerin ve malzemelerin; Hassa Mimarlık Teşkilatı’nın geleneksel yöntemleri ile çözülemeyecek olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Avrupa’daki eğitim kurumlarındaki gibi eğitilmiş mimarlara ihtiyaç duyulduğu düşünülmüş ve İstanbul’da da mühendislik ve mimarlık okulları açılmak istenmiştir [19].

Osmanlı İmparatorluğu’nda İtalyan mimarların yükselişi, 1893’te Osmanlı Sergisi için davet edilen Raimondo D’Aronco’nun gelmesi ile had safhaya ulaşmıştır. Bunun yanı sıra, Alexander Vallaury de, 19. yy.ın son çeyreği ile 20. yy.ın başlarında, Osmanlı Sarayı’nın ve İstanbul mimarisinin en başarılı mimarı olarak anılmaktadır. Vallaury, ayrıca 20. yy.ın ilk yarısında kendilerini göstermiş olan Türk mimarlarının eğitimlerinde de oldukça etkili olmuştur [18].

19. yy.da Osmanlı mimarisinin değişen kimliksel özelliklerinin içerisinde belki de en önemlisi ülkeye gelen yabancı mimarların, bu dönemde başkent İstanbul’da önemli yapılara imza atmasıdır denilebilir. Bu sayede, Osmanlı mimarisi batılı kökenli mimari üsluplarla tanışmış ve Klasik Osmanlı mimarisi batılı etkilerle değişmiştir [20].

Anıtkar [12], 19. yy. Osmanlı mimarlığında batılı etkileri şu şekilde açıklamıştır. “19. yy. Osmanlı mimari örgütlerindeki değişmeler ve Batılı imar kanunlarının uygulamaya sokulması anlayışı, artan inşaat gereksinimleri ve kentleşmeye doğru hızlı gelişimin engellenemez bir sonucu olarak gözükmüş, dönemin mimari biçimlenişlerine getirdiğı ölçülendirme ve kullanım karakterleri ile büyük etki etmiş, çoğı Fransa kökenli yeni imar kanunları, daha mantıklı bir kentsel planlama içerisinde, Batılı mimari akımların etkileri altında yapılaşmalara neden olmuştur. 19. yy. ortalarına doğru mimari, klasik Osmanlı mimari tiplerinden fonksiyon ve biçimlenişler açısından farklılıklar gösteren yapılarla sürmüştür. Batı mimarisinin mimari ve bezeme öğelerini yansıtan Osmanlı yapılarında, Avrupa’daki üslup karışıklığının nedenlerini bulmak olasıdır. 19. yy. Osmanlı mimari biçimlenişinde levanten mimarların önemli bir rolü vardır.” [12].

Bu dönemde mimarların verdikleri ürünlerde Avrupa kaynaklı eğilimlerin ve beğenilerin hâkim etkisi görölmektedir. Avrupa’da 18. yy.dan başlayarak, 19. yy. boyunca etkinliğini koruyan, yapı türlerine göre belirli üslupların tercih edilmesi eğilimi egemendi. Yapı türlerine göre üslup seçilirken geçmişin biçimleri kaynak oluşturmaktaydı. Neo-klasik, Neo-rönesans, Neo-barok, Neo-gotik üslupların yanı sıra 19. yy.ın sonunda ortaya çıkan kıvrak ve devingen çizgileriyle özgün bir akım olan Art-Nouveau’nun belirli yapı türlerinde kullanımının tercih edildiğı görölmektedir. Ayrıca bütün bu üslupların birbirine karıştırılarak yorumlandığı, oryantalist ve Osmanlı mimarisine ait üslupların da bir araya getirilmesiyle yaratılmaya çalışılan sentezler dönemin mimarlığına damga vurmuştur [4].

2.2 Mimarlar

Sultan II. Abdülhamid Han döneminde etkinlik gösteren gayrimüslim mimarlar arasında, 1730’ lardan beri faal olan Balyan ailesinin tanınmış fertlerinden Sarkis Balyan’ın yanı sıra, Mimar Vailaki, Mimar Yanko, Mimar Ohannes, Amasyan Efendi,

Dikran Kalfa, Başmühendis Bertier gibi isimlere rastlanılmaktadır. Yabancı mimarlardan göze çarpanlar arasında ise, Alexandre Valluary, Raimondo d'Aronco, Phillipe Bello, Guilio Mongeri, M. Rene Ducas, Jasmund, Otto Ritter ve Helmuth Cuno gibi isimlerin yer aldığı görülür. Bu isimlerden bazıları mimarlık eğitiminde de görev almışlardır [21].

19. yy.da ve 20. yy.ın ilk dönemlerinde Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk mimarlık okullarında mimari eğitim vermeleri için Avrupa ülkelerinden başkent İstanbul'a getirtilen yabancı mimarlar, devletin önemli mevkilerine getirilmiş ve İstanbul'un önemli ve büyük yapılarını inşa etmişlerdir. Yaptıkları yapılarda özellikle Osmanlı'nın geleneksel mimari yapısını anlamaya çalışarak, geleneksel mimari öğeleri kullanmaya önem vermişlerdir [4].

Sultan II. Abdülhamid Han döneminde faal olan gayrimüslim mimarlar arasında yer alan Sarkis Balyan, ünlü mimar aile Balyanlar'ın oğlu olarak 1831 yılında doğmuştur. Eğitimi için Paris'e yollanan Sarkis, Sainte-Barbe kolejinde mimarlık, Ecole Des Beaux Arts 'da mekanik ve tamamlayıcı dallar bölümünü tamamlar. Mimarlığın yanı sıra mühendislik dalında da başarılı olan Balyan, sanayinin beşiğı İngiltere'de geliştirdiğı buharlı makine ve patlamaz kazan ile önemli bir ün kazanmıştır [21].

Maraş ve Kozan arasındaki Belen köyünden çıkan ve 1730'lardan beri faal olan Balyan Ailesi, İstanbul'un Beyazıd Kulesi, Bendler, Çırağan Sarayı, gibi yapılarla şehre damgasını vurmuştur. Balyanlar, yerel süsleme, oymacılık, camcılık gibi geleneksel sanatları yeni yapı teknikleriyle birleştirmişlerdir. Ortaya çıkan bu eklektik mimari, 19. yy.a özgü beğeniye, bütün boyutlarıyla ve en geniş şekilde yansır [22].

1850'li yıllarda babası ve kardeşleriyle çalışmalarını sürdüren Sarkis, eklektik bir tutumu sergileyen pek çok önemli yapıya imza atmıştır. Bu yapılar arasında Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemine ait olan, Beylerbeyi Sarayı, Çırağan Sarayı ve Çırağan Karakolhanesi, Baltalimanı Sahil Sarayı, Yıldız Sarayı bünyesinde yer alan Büyük Mabeyn, Çadır ve Malta köşkleri gibi önemli yapılar önde gelir. Sultan II. Abdülhamid Han döneminde ise Yıldız Sarayı kopleksine ait olan Seyir Köşkü ve İç Harem Kapısı ile Sultan'ın kardeşi için yaptırmış olduğı Zincirlikyu Kasrı tamamlanmış yapılardır [21]. Balyan ailesi, geleneksel inşaat ustalığından modern mimari eğitime ve mimarlığı

temsil etmesi açısından önemlidir. Yapımını tamamladıkları eserler, 19. yy.ın özgün mimari anlayışını yansıtmakta olup, ampir, barok ve rokokonun izlerini taşımaktadır [22].

Sarkis Balyan, üç ayrı padişahın hükümdarlığı süresince yaptığı ve pek çoğu saray ve köşklere oluşan yapılarıyla, Osmanlı geleneğinden ayrılmadan, kendine ait üslubunu ortaya koyduğu eklektik tutumuyla, Sultan II. Abdülhamid Han döneminin ilk yıllarının önde gelen mimarlarından [21].

19. yy.da Osmanlı mimarisine büyük katkı sağlayan ve batılı üsluplar ile geleneksel Osmanlı mimarisini birleştiren mimarlardan biri olan Alexandre Vallaury, Fransız Vallaury ailesinin İstanbul'daki üçüncü kuşak temsilcilerindendir. Ecole des Beaux Arts'da okuyan ilk Osmanlılardan ve mektepli ilk mimarlardan biri olan Vallaury, Doğu ile Batı arasında bir köprü görevi üstlenmiştir. Kendisi ne Doğulu ne Batılı, olup, tasarımları da bir doğu batı sentezi ürünü olmuştur. Valluary, gerektiğinde Osmanlı gerektiğinde Avrupalı gerektiğinde ise bir levanten olmayı başarabilmiş dönemin en ünlü mimarlarından [23].

Sultan II. Abdülhamid Han döneminin en tanınmış mimarlarından olan Alexandre Valluary, yaptığı binalarla ön planda olmuştur. Fransız asıllı mimar, İstanbul'un önde gelen yabancı mimarlarından olmakla beraber, mimarlık eğitiminde de görev almıştır. Kendisi de bizzat inşaatını gerçekleştirdiği dönemin en önemli eğitim yapılarından Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk mimarlık hocası olmuştur. Burada yirmibeş yıl eğitimcilik yapan Valluary, geleneksel bir eğitim anlayışının taraftarı olmuştur. Burada eğitimcilik yapmasının dışında başka önemli görevlerde de yer almıştır [21].

Anıtkar'a [38] göre; "Fransa'da eğitim almış levanten mimarlardan Alexandre Vallaury birçok mimari esere imza atmakla birlikte döneminin diğer mimarlarından farklılıklar göstermektedir. Ne Doğulu ne Batılı bir mimar sayılan Vallaury'nin, yapılarının çoğunda Batı'daki canlandırma hareketlerini geleneksel Osmanlı mimari biçimleriyle birleştirerek kullanmasının Avrupa'daki eklektisizmden farklı bir Osmanlı eklektisizmi doğurduğu söylenebilir." [24].

Alexandre Valluary, başlangıçta daha çok batı kaynaklı unsurlarla eklektik bir mimari üslup kullanırlen, gitgide doğulu unsurların egemen olduğu bir mimari anlayış sergiler. Resmi yapılar mimarı olarak tanınmış olan Alexandre Valluary İstanbul'da pek çok yapı inşa etmiştir. Arkeoloji Müzesi, Sanayi-i Nefise Mektebi, Tütün Rejisi-Osmanlı Bankası ikiz binası/Galata Osmanlı Bankası, Düyun-u Umumiye, Eminönü Osmanlı Bankası ve Beyoğlu Union Française binası bu yapıların başında gelmektedir. Ayrıca kendisi gibi yabancı mimar D'Aronco ile birlikte projelendirdiği Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane(Haydarpaşa Lisesi) binası en tanınmış yapılarından [21].

Bu dönemin en etkin mimarlarından olan ve İtalya'da Art Nouveau üslubunun önemli bir temsilcisi sayılan Raimondo D'Aronco, 1893 yılında geldiği İstanbul'da çok sayıda proje ve uygulama yapmış bir mimardır [25].

İnşaatçı bir aileden gelen D'Aronco, önce Avusturya'da İnşaat Meslek Okulu'na devam etmiş, daha sonra ülkesine döndüğünde Venedik Mimarlık Akademisine devam etmiş ve 1880 yılında mezun olmuştur. Klasik bir eğitim almasına rağmen, ünlü mimarlar Otto Wagner ve Olbrich'ten etkilenmiştir. 1887 Venedik ve 1890 Torino sergilerinin tasarımıdaki başarıları, D'Aronco'nun Osmanlı Tarım Ürünleri ve Sanayi Mamülleri Sergisi tasarımı için İstanbul'a davet edilmesini sağlamıştır. Deprem dolayısıyla sergiden vazgeçilince bazı onarım işleri için görevlendirilmiştir. Dolmabahçe ve bazı sahil sarayları ile beraber pek çok okul, hastane ve çeşmelerle Kapalıçarşı onarımında çalışmıştır [21].

Raimondo D'aronco yapılarında Art-Nouveau üslubunu tercih etmesine rağmen, eklektik üslubun etkisinden de uzak kalamamıştır. Bununla beraber başka bir geleneğe ait mimari ortamdan gelmesi sebebiyle bu gelenekten de etkilenmiştir [26].

Raiomondo D'Aronco 1893'te Osmanlı Devleti'nden aldığı davet ile İstanbul'a gelmiştir. Bir süre sonra Sultan II. Abdülhamid Han'ın saray mimarlığına getirilmiştir. D'Aronco, 1893-1909 yılları arasında, yaklaşık on altı yıl boyunca, hem Saray için hem de serbest mimar olarak çok sayıda projede yer almış ve uygulamalarda bulunmuştur [27].

1896'da saray mimarı olarak seçilen D'Aronco, 1908'e kadar hem İstanbul, hem de İtalya'da çalışmıştır. Raimondo D'Aronco'nun İstanbul'daki yapıları arasında Alexandre

Valluary ile beraber gerçekleştirdikleri, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane binası başta gelir. Bununla beraber saray mimarı olarak yaptığı başlıca yapılar arasında Yıldız Sarayı bünyesindeki saray tiyatrosu, Limonluk Köşkü ve bitişiğindeki Küçük Pavyon, Yaveran Köşkü, Çini Fabrikası gibi yapılar yer alır. Bununla beraber İstanbul'da gerçekleştirdiği diğer yapıları arasında Beşiktaş'taki Şeyh Zafir türbe, kitaplık ve çeşmesi, Beyoğlu'ndaki Botter apartmanı, Şişli Etfal saat kulesi, daha sonra yıktırılan Nazime Sultan Yalısı ve Karaköy Camii gibi önemli yapılar da vardır [21].

Sultan II. Abdülhamid Han'ın 1908 yılında tahttan indirilmesi sonucu görevine son verilen D'Aronco, başlamış olduğu projelerini bitirmek için belli bir süre daha İstanbul'da kalmıştır. 1909 yılında İstanbul'dan ülkesine geri dönerek çalışmalarına İtalya'da devam etmiştir. D'Aronco, 28 Mart 1932'de San Remo'da ölmüştür. Hem gerçekleştirdiği ve hem de uygulanmayan projelerinden oluşan zengin mimari malzemesi, halen Udine Şehir Müzesi Raimondo D'Aronco Arşivi'nde bulunmaktadır [27].

Sultan II. Abdülhamid döneminin bilinen mimarlarından biri de Alman mimar August Jasmund'dur. Alman hükümeti Berlin-Bağdat demiryolu projesinin imtiyazını alınca, Sirkeci Gar'ını inşa etmek üzere Jasmund'u İstanbul'a göndermiştir. İstanbul'a gelen Jasmund, Osmanlı hükümetinin ilerigelenleriyle yakın temasta bulunarak Ragıp Paşa için iki köşk inşa etmiştir. Daha sonra 1890 yılında, Hendese-i Mülkiye Mektebi'ne mimarlık hocası olarak atanmıştır. Bu esnada hem öğretim üyeliğini yürütmüş hem de mimarlık hayatına devam etmiştir.

Jasmund İstanbul'da pek çok yapı inşa etmiştir. Bunların arasında Sirkeci Garı ve Bahçekapı'daki Deutsche Orient Bank başta gelir. Jachmund İstanbul'da görev yapan pek çok yabancı mimar gibi Osmanlı, Hint, Arap mimarisinden etkilenmiştir [21].

Türkiye'nin ilk mühendislik ve mimarlık okullarından biri olan Hendese-i Mülkiye Mektebi'nin mimarlık hocalarından birisi olan Jasmund, aynı zamanda Mimar Kemalettin'in hocası olup, Türk mimarisinde önemli bir yere sahiptir [19].

SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN DÖNEMİ İSTANBUL'DA İMAR FAALİYETLERİ

II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti'inde tahtta olduğu 1876-1909 yılları arasında muhafazakârlık üzerine bir otorite kurmuş, ülkeyi de bu düşünce sistemiyle yönetmiştir. Fakat modernleşme konusunda her zaman istekli olmuş ve o zamana dek süregelen Batılılaşma Hareketini en yoğun şekilde sürdürmüştür [18].

Abdülhamid Dönemi, Türk modernleşmesi açısından çok önemli bir dönemdir. Bu modernleşme dönemi cumhuriyetin kurulduğu yüzyıla kadar devam etmiş olup, başta eğitim olmakla beraber birçok alanda modernleşme hareketleri yaşanmıştır. Bu alanlara bakacak olursak; sanayi, maliye, sosyal güvenlik, ulaşım ve iletişim, hukuki ve mimari alanlar da önemli icraatlerin olduğunu görebiliriz. Türk Modernleşmesi ve Osmanlı Modernleşmesinin iç içe olduğunu düşünürsek, II. Abdülhamid döneminin önemli bir kırılma noktası olduğunu söylenebilir [28].

II. Abdülhamid'in amcasıyla yaptığı gezide önemli fikirler edindiği ve bu anlamda batılı yaşamı daha yakından tanıyıp, detaylı inceleme fırsatı yakalamıştır.

Bu doğrultuda tarihi sürece bakılırsa, Soydan'ın [28] belirttiği gibi : “. Bu kapsamda Türk Modernleşmesinin içerisinde tarihsel bir sürekliliğinin olduğu iddia edilebilir. Tanzimat Fermanı'nı hazırlayan Mustafa Reşit Paşa'nın, Türk modernleşmesinin başlangıcı olarak kabul edilen III. Selim dönemi neslinden biri olması, Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra dünyaya gelen II. Abdülhamid'in tahta çıkması, Cumhuriyet'i kuran kadroların

çoğunluğunun II. Abdülhamid dönemi nesli olması bu iddianın takvimsel kanıtıdır.” diyebiliriz [28].

Sultan II. Abdülhamid dönemindeki değişim hareketleri Osmanlı idari yapısını etkilerken aynı zamanda sanatsal ortamda da yeni ve modern uygulamalara vesile olmuştur. Bu batılılaşma hareketleri, öncelikle mimari pek çok uygulamada ortaya konmuş daha sonra da sanatın pek çok dalında kendisini göstermiştir. Özellikle zihinlerde başlayan değişim fikri, mimarlık alanında pek çok yeniliğe vesile olmuştur. Sultan II. Abdülhamid, özellikle Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemlerindeki gibi büyük maliyetli ve kütleli yapıdaki büyük ölçekli saray ve kamusal yapılarından gerekmedikçe uzak durmuş, bunun yerine en çok önemseydiği başta eğitim alanındaki ve sağlık alanındaki yapılar olmak üzere pek çok sosyal mekânın yapılmasını önemsemiştir. Burada mimarlık alanındaki faaliyetlerinde aynı zamanda politik bir tercihle hareket ettiğini de görebiliriz. Bu tercihinin bilinçli olmasını Yıldız Sarayı’nı idarenin merkezi olarak seçmesinden de anlayabiliriz. Yıldız Sarayı, Dolmabahçe ve Çırağan Sarayları gibi ihtişamlı sarayların yanında daha mütevazı olup, Abdülhamid dönemi mimari fikir anlayışının simgelerindendir denilebilir [29].

Tanzimat Dönemi modernleşme hareketlerinin etkilediği sürece bakılırsa, II. Abdülhamid Dönemi’ni bu bağlamda ayırlamaz gözükmemektedir. Tanzimattan beri süregelen modernleşme hareketleri, Abdülhamid döneminde de sürmüştür ve bu etki Türk modernleşmesine dek sürmüştür. Türk Modernleşmesi’nde tarihsel devamlılık olduğu varsayılırsa, Tanzimat’ın ilanı, II. Abdülhamid Dönemi ve Cumhuriyet İnkılapları’nı ayrı olarak belirtmek olabilir. Abdülhamid Dönemi sadece siyasi ve askeri başarı anlamında ölçülebilecek bir dönem değil, aynı zamanda önemli refomist hareketlerin olduğu bir zaman dilimidir. Nitekim bu sürecin sonunda Cumhuriyet’i kuran kadro da bu dönemin eğitim sistemi ve fikri altyapısı ile yetişmiştir ve bahsettiğimiz reform hareketlerinin içindedir [28].

II. Abdülhamid’ in yeniliğe bu kadar açık ve modern Osmanlı oluşturma isteğinin yurt dışı gezisinde görmüş olduğu dünyanın en ileri teknolojileri, buluşları olduğunu söylemek abartı olmaz. Abdülhamid batılı yaşamı ve medeniyeti yakından görmekle

kalmamış aynı zamanda onların zamanın modern teknolojisine de yabancı kalmadığını bizzat tecrübe etmiştir. Diğer yandan da uluslararası politika oyunlarını görmüştür.

Ürkmez [7], bu konuyla ilgili şunları aktarmıştır: “Abdülhamid gezi sonucunda, Fransa’yı bir eğlence ve debdebe, İngiltere’yi servet, ziraat ve sanayi ülkesi olarak beğenmiştir. Almanya’nın ise yönetimi, askeri ve disiplini hoşuna gitmişti.” [7].

Abdülhamid Dönemi’ne modernleşme tarihi bağlamında bakılacak olursa, Türk modernleşmesinde kendine özgü bir siyasal konumu olduğunu görürüz. Önceki dönemdeki modernleşme geleneğini belli ölçülerde sürdürmüş olsa da, modernleşmeyi ele alış biçiminde kökende bir farklılık vardır. Bu farklılığı modernleşme ile kalkınmayı birbiriyle ilişkili olarak görmesi ve yaptığı icraatları da bu ilişkiye göre kalkınma amaçlı yapması olarak açıklayabiliriz. Hükümlanlığı süresince özellikle mesleki eğitimin yaygınlaşması, eğitimdeki köklü değişim hareketleri, yeni okullar ve fabrikalar yaptırmaları, altyapı ve imar faaliyetlerinde bulunması, demir yolu yapımı gibi icraatları modernist düşünce yapısından ileri gelir diyebiliriz. II. Abdülhamid, Cumhuriyet’in ilan edildiği yüzyıla kadar idaresini sürdürmüşse bugüne kadar ulaşan gelişmelerin kökeninde bu dönemdeki reformların aranması gerektiğini söylemek yanlış olmaz [28].

3.1 Eğitim Yapıları

Osmanlı tarihinin en canlı eğitim hamlesi, II. Abdülhamit dönemine rastlar. Öncesiyle kıyasladığımızda Sultan II. Abdülhamid Han dönemindeki eğitimdeki ilerleme oldukça üst düzeye ulaşmıştır ve imparatorluk içerisinde eğitim alan halkın sayısında görünür düzeyde yükselme ortaya çıkmıştır. Sultan II. Abdülhamid Han, tahta geçtiği yıl 250 olan rüştiye sayısı, 1909’da 900’e, 6 olan idadi sayısı ise 109’a çıkmıştır. 1877’de İstanbul’da sadece 200 tane çağdaş eğitim veren ilkokul varken, 1905’te bu sayı 9000’e çıkmıştır. Her yıl ortalama 400 ilkokul açılmıştır [30].

3.1.1 Sanayi-i Nefise Mektebi

Sanayi-i Nefise Mektebi, İstanbul’da Sultanahmet’te Topkapı sarayının dış avlusunda sarayın kuzey tarafında Haliç’e bakan yamaçta yer almaktadır. Sanayi-i Nefise

Mektebi'nin ilk binası, günümüzde Eski Şark Eserleri Müzesi ve idare kısmı olarak kullanılan yapıdır (Şekil 4.1 ve Şekil 4.2) [31].

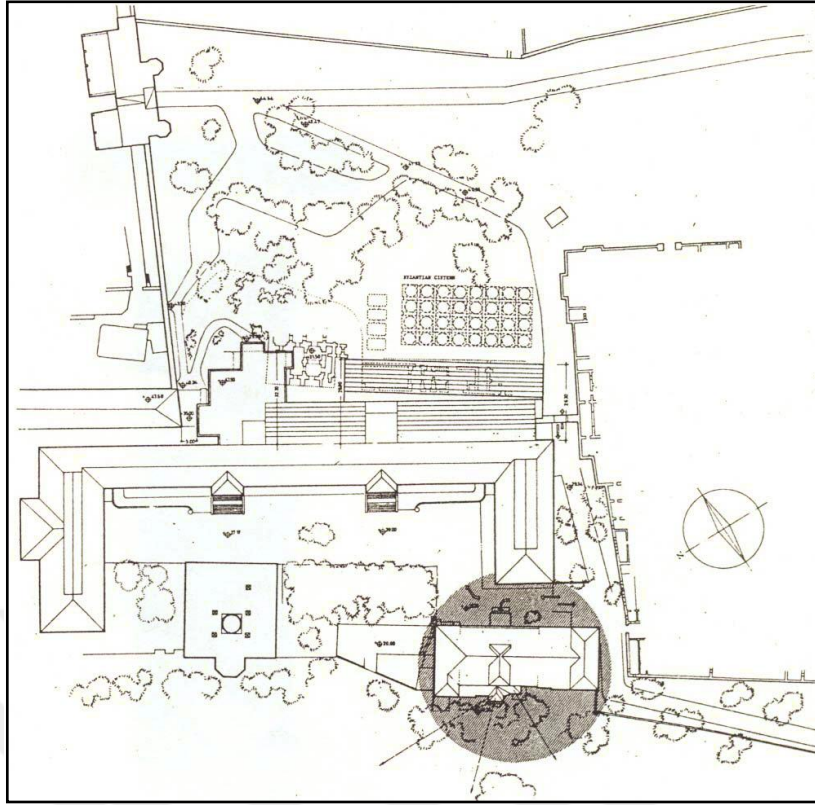
Sultan II. Abdülhamid Han'ın iradesiyle mimar Alexandre Valluary tarafından projesi hazırlanan ve döneminin önemli eserlerinden olan yapı, kültürel gelişiminin simgesi sayılacak niteliktedir. Sanayi-i Nefise Mektebi binasının inşaatına 26 Ocak 1882'de başlanmış olup, Eylül 1882'de yapı tamamlanmıştır [12]. Sanâyi-i Nefîse Mektebi'nin açılışı 3 Mart 1883'te resmen gerçekleşmiştir [32].

Sultan II. Mahmud döneminden Sultan II. Abdülhamid Han dönemine kadar pek çok kere gündeme gelen sanat eğitimi kurumu bu dönemde hayata geçmiştir. Bu konuda büyük etkisi olan kişilerden biri de Sanayi-i Nefise Mektebi müdürü olarak göreve başlayan Osman Hamdi Bey'dir. Osman Hamid Bey iyi bir çekirdek kadroyla Sanayi-i Nefise Mektebi'nde mimarlık, resim ve heykel bölümlerini faaliyete geçirmiştir. Bu kadronun içinde yapının mimarı Alexandre Valluary de bulunmaktadır.

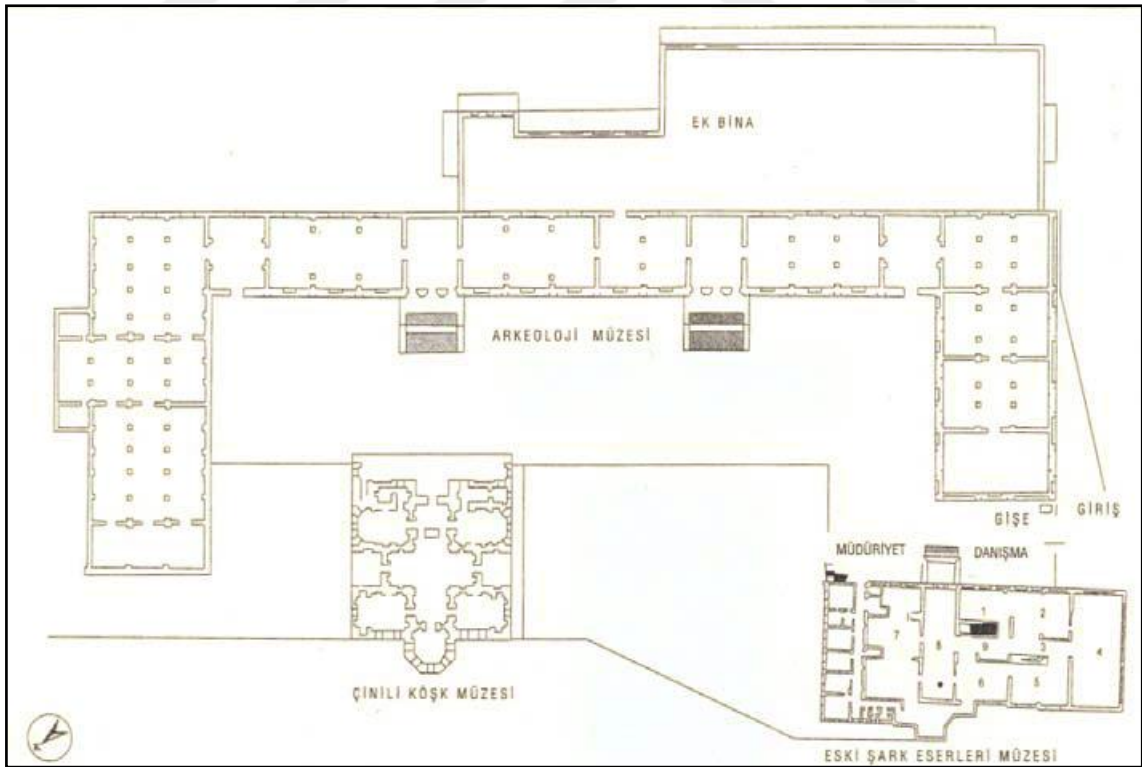
Sanayi-i Nefise Mektebi'nin projesi Alexandre Valluary tarafından hazırlanmış olup, yapıya gene Valluary tarafından bazı ekler yapılmıştır. 1889-1892 yılları arasında yapılan eklemelerle birlikte bir büyük sergi salonu yapılmıştır. 1911 yılında okul binası ile sergi salonu arasındaki açıklık, iki oda eklenerek birbiriyle birleştirilmiştir [21].

Sanâyi-i Nefîse Mektebinde resim, heykel, mimarlık ve hakkâklık sanat dallarında öğretim verilecekti. Sanat okulunun müdürlüğüne Osman Hamdi Bey getirildi ve ölümüne kadar müze ve okul idaresini beraber götürdü [32].

Osman Hamdi Bey, Sultan II. Abdülhamid'den aldığı onay ile 1 Ocak 1882'de müze müdürlüğünün yanı sıra Sanayi-i Nefise Mektebi Müdürlüğü'ne de getirilmiştir. Hem müze hem de Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Osman Hamdi Bey tarafından yönetilecek olması ve bu iki kurumun işlerinin daha rahat yürütülmesi için yapıların birbirine yakın olması gerektiği kararlaştırılmıştır. Bu amaçla şimdiki Arkeoloji Müzesi'nin karşısına yapılmış olan yapı, 1970'de Prof. Nezih Eldem tarafından yapılan özenli bir onarım ve düzenlemenin ardından Eski Şark Eserleri Müzesi olarak yeniden faaliyete geçmiştir.

Şekil 3. 1 Sanayi-i Nefise Mektebi Binası Vaziyet Planı [33]

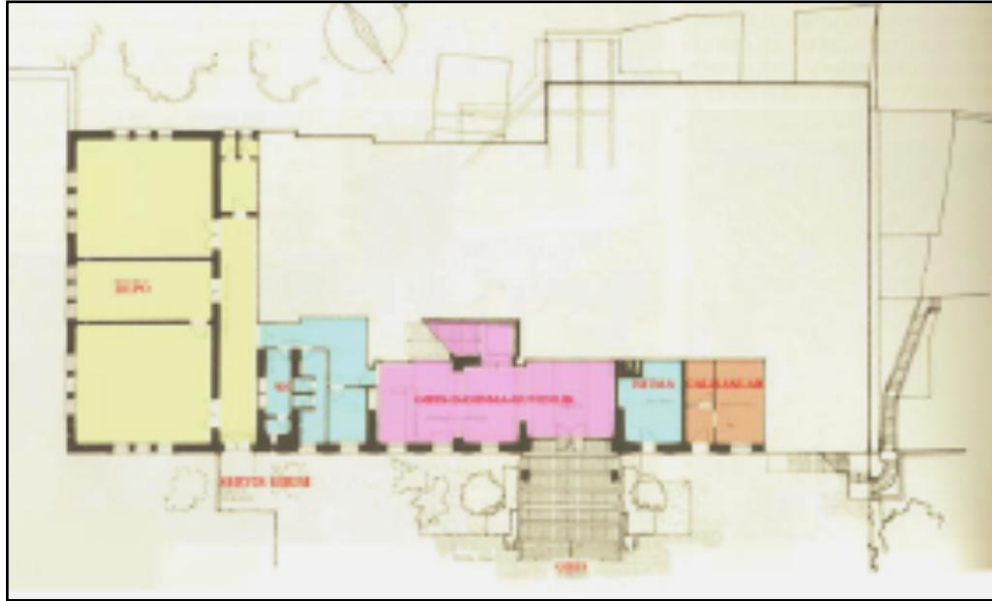

Şekil 3. 2 Sanayi-i Nefise Mektebi Binası Vaziyet Planı [33]

Sanayi-i Nefise Mektebi, kısmen gömülü bir zemin kat üzerine tek katlı kâgir bir bina olarak inşa edilmiştir. Yapılan bu ilk tasarımda neorönesans üslup kullanılmıştır. Beş dersane ve bir atölyeden ibaret olan ilk mektep binasına, gereksinimlere yetmeyeceği gerekçesiyle eklemeler yapılmıştır [34]. Yapıya yüksek merdivenle birinci kattan ulaşılmakta olup, 1963 yılında yapılan onarımlarda bu merdiven kaldırılmış ve geniş bir saçak ile zemin kattan giriş sağlanmışsa da günümüzde merdiven tekrar eklenmiştir [31]. Yapının genişletilmesi için Alexandre Vallaury ile anlaşılmıştır. 30 Temmuz 1888’de projeye onay verilmiş fakat ek bina 1892’de yapılabilmektedir. Bu genişletme esnasında yapıya, yeni atölyeler, sergiler için bir büyük salon eklenmiştir. 1911 yılına gelindiğinde, okul binasıyla yeni salon arasındaki bölüm birleştirilmiştir. Bu dönemde Osman Hamdi Bey, Alexandre Vallaury’e müze için de bir plan hazırlatmıştır [33].

Yapının cephesinde kompozit başlıklı yüksek plastırlar kullanılmıştır. Cepheyi eşit birimlere ayıran bu plastırların içinde pencereler yer alır. Plastırlar bir silme ile birbirine bağlanır (Şekil 4.7). Pencereler basık kemerli olarak tasarlanmış olup, üst kısımlarında küçük konsollara oturan lentolar bulunur. Ayrıca bu kısımda dikdörtgen çerçeve içine alınmış, yüksek kabartmalı şekilde tasarlanmış insan başı şeklinde madalyonlar bulunmaktadır. Yapının çatıyla birleştiği yerde ise yanları yuvarlatılmış şekilde bir dizi halinde kartuşlar sıralanmış ve çatı seviyesinde testere dişi silmeler ve parapetler bulunmaktadır [31].

Vallaury’nin ikinci aşamada tasarladığı projede akademik seçkinliği ön planda olan bir proje yapmıştır. Eğimden yararlanılarak zemin kat yükseltilmiş, üçlü pencere gruplarının plastırlarını birleştiren tablardan biri üst katı taşıyan bir platforma dönüştürülmüştür (Şekil 4.3 ve Şekil 4.4). Birinci kat yüksek plastırlarla bölümlendirilerek, cephe yüzeyine derinlik kazandırılmıştır. Yapı küçük olmasına rağmen özenle tasarlanmış önemli detaylara yer verilmiştir. Yapı çatının bittiği yerde geniş bir silme ve parapetle sonlandırılmıştır [34].

Şekil 3. 5 Sanayi-i Nefise Mektebi (Eski Şark Eserleri Müzesi) Kesit[33]

Şekil 3. 6 Sanayi-i Nefise Mektebi (Eski Şark Eserleri Müzesi) Kesit [33]

Şekil 3. 7 Sanayi-i Nefise Mektebi Binası Cephe (20. yy'ın başları) [34]

Sanayi-i Nefise Mektebi 1916'da Cağaloğlu'ndaki Lisan Mektebi binasına nakledildi. Ardından çeşitli binalara taşındı ve 1921'de tekrar Lisan Mektebi binasına geri döndü

[35]. Okulun Cağaloğlu'ndaki binasına taşınmasının ardından eski bina da Müze-i Hümayun yapılarına dâhil edilmiştir. Daha sonra 1970'te restorasyon çalışmasının ardından Eski Şark Eserleri Müzesi olarak yeniden faaliyete geçen bina, günümüzde de bu amaçla kullanımına devam etmektedir [36].

3.1.2 Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane

1867 yılında Mekteb-i Tıbbiye içerisinde Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye kurulmuştur. Kurulan bu tıp okullarının sürekli değişmesi, binaların yetersiz kalması ve Mekteb-i Tıbbiye'nin ihtiyacını karşılayamaması sonucu yeni bir bina yapılması gerektiği fikri gündeme gelmiştir.

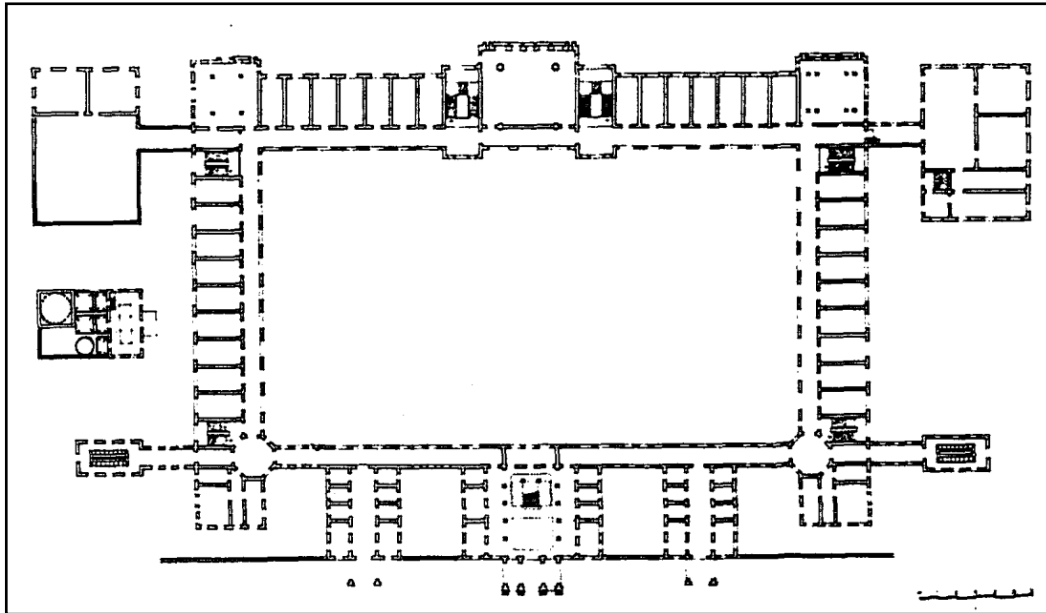
Tıbbiye Mektebi'nin hocalarından Cemil Paşa Sultan II. Abdülhamid Han'a ilk kez yeni bir tıbbiye binası tasarımı önermiştir. Sultan II. Abdülhamid Han bu konuyla ilgili Serasker Rıza Paşa'yı görevlendirmiş ve modern bir tıp okulu yapılması için çalışmaları başlatmıştır. Böylece 11 Şubat 1895'te yeni tıp okulunun yapımına, Mimar Alexandre Vallury ve Raimondo D'Aronco'nun eşliğinde başlanmıştır [37].

Yapının tamamlanması II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yıldönümüne yetiştirilse de eğitim için gerekli donanım tamamlanmadığı için kullanıma açılmamıştır. Yapının tamamlanma tarihi 13 Eylül 1900 de olmuştur. Yapının açılışı ise 1903 yılında olmuştur. 1909 yılında askeri ve sivil tıbbiyeler Haydarpaşada Mekteb-i Tıbbiye binasında birleştirilip, Haydarpaşa Tıp Fakültesi adıyla bilinmiştir. 1933'de Tıp Fakültesi Avrupa yakasına taşınmış ve 1933-1983 yılları arasındaki 50 yıllık süre boyunca Mekteb-i Tıbbiye binası Haydarpaşa Lisesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yapı günümüzde Marmara Üniversitesi dâhilinde kullanılmaktadır [38].

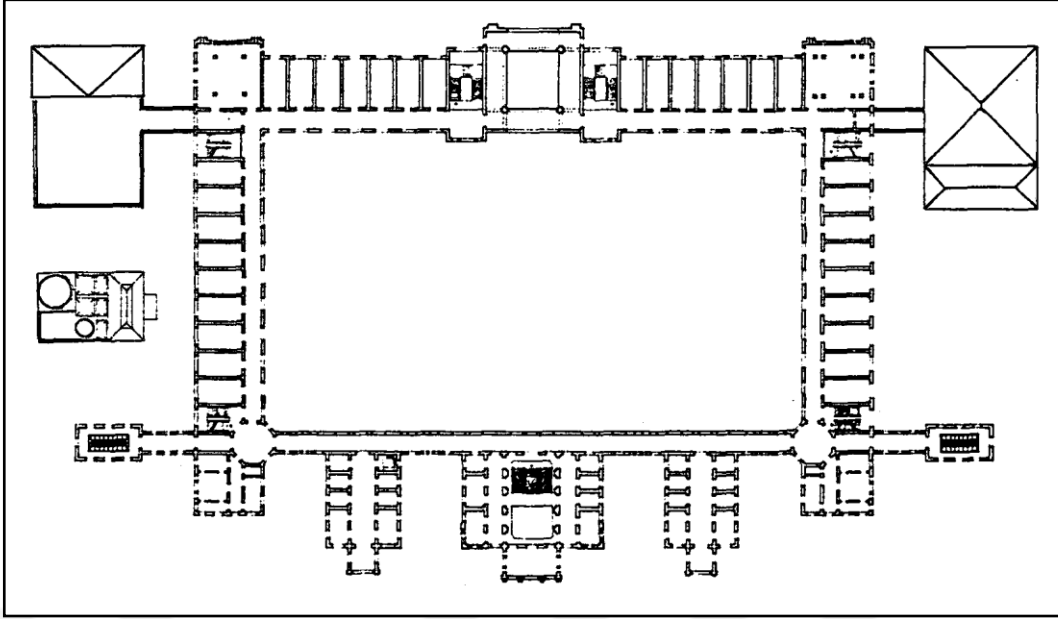

Şekil 3. 8 Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Vaziyet Planı [39]

Yapı dönem itibariyle Osmanlı Devleti'nin ekonomik açıdan sıkıntılı zamanına denk gelmiş olmasına rağmen oldukça kısa sürede bitirilmiştir. Beş katlı olarak inşa edilen binanın ortasında geniş bir bahçe vardı. Yapının birinci katı teneffüşhane, ikinci katı yemekhane, üçüncü katı dersane, dördüncü ve beşinci katları yatakhane olarak planlanmıştı (Şekil 4.9, Şekil 4.10) [40].

Şekil 3. 9 Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Zemin Kat Plan Şeması [41]

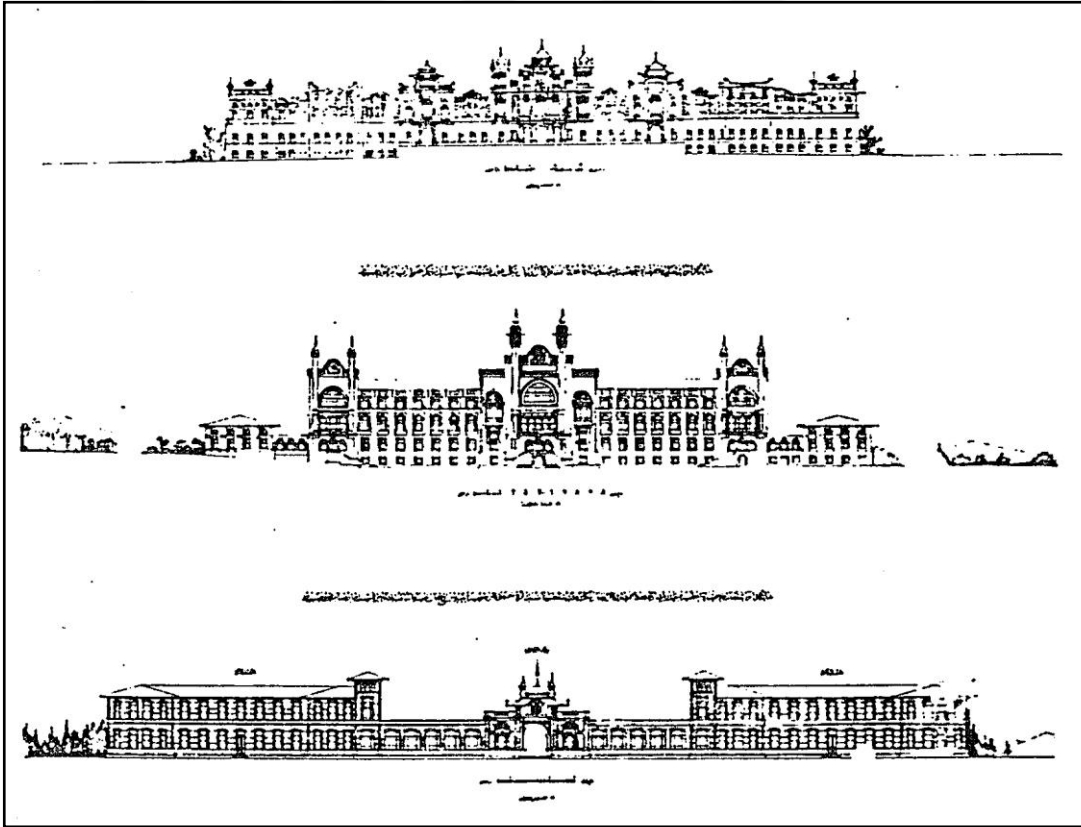
Şekil 3. 10 Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Birinci Kat Plan Şeması [41]

Yapının bir cephesi Marmara'ya, iki cephesi Selimiye Kışlası ile Haydarpaşa Hastanesi'ne, dördüncü cephesi de Çamlıca tarafına nazır olup yüksekçe bir zemin üzerine oturtulmuştu (Şekil 4.11) [40].

Şekil 3. 11 Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Havadan Görünüşü [41]

Özlü [56], yapının mimarisini şu şekilde açıklamıştır: “Alexandre Vallury’nin meslek hayatının son dönemlerinde gerçekleştirdiği önemli bir devlet yapısı olan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, tasarımı mimar D’Aronco ile birlikte yapılmış büyük ölçekli bir projedir. Mimarlar bu tasarımda, Beaux-Arts ilkelerin, Osmanlı mimari geleneği ile harmanlayarak, oryantalist yaklaşımda bir tasarım ortaya çıkarmışlardır. Yapı kışla tipolojisini andıran, 80x140 m boyutlarında bir avlunun etrafında simetrik bir şekilde düşünülmüş, doğu cephesinde anıtsal bir giriş, çift renkli kemerlerle barok üslupta bir saçak ile görkemli bir giriş holü ile tanımlanmıştır. Batı cephesi denize doğru bakan yapı, orta eksen ve köşelerde çift kuleli cephe elemanlarıyla dikkat çekicidir (Şekil 4.12). Bu yapı, Sultan II. Abdülhamid Han döneminde eğitimde modernleşmenin yapısal simgelerinden birisi olup, Sultan’ın albümlerinde çağdaş tıp eğitimi gösteren çeşitli resimler ile yer almıştır” [42].

Şekil 3. 12 Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Cephe Çizimleri [41]

Binanın dayanıklılığını ve zerafetini artırmak için bazı yapı malzemeleri İstanbul dışından getirtilmişti Çatı tamamıyla demirden imal edilmiş olup Belçika’dan

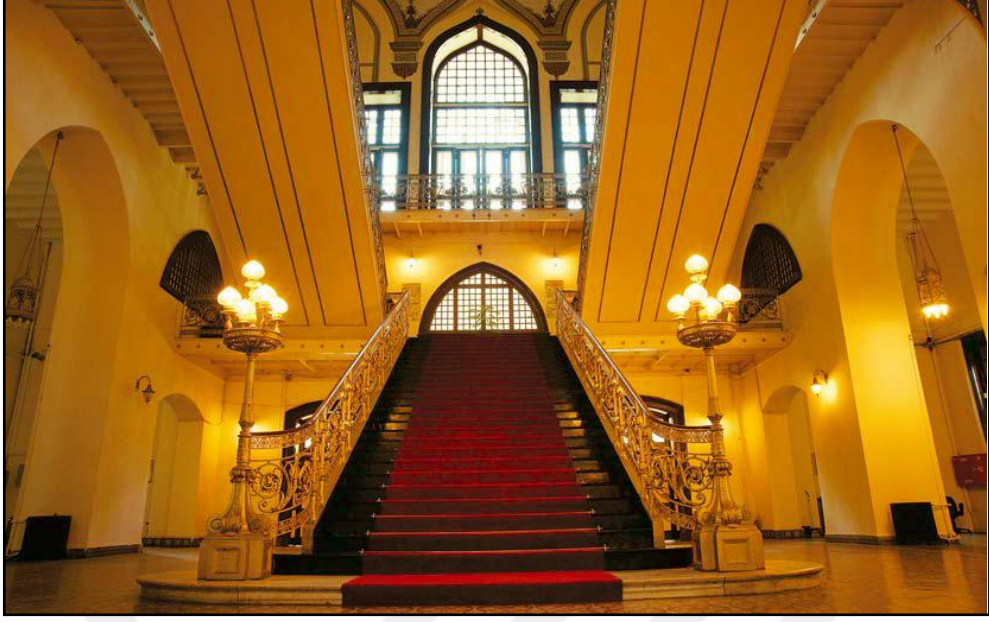
getirilmişti. Binanın duvarlarında, Hereke ve Bilecik'teki ocaklardan özel olarak çıkarılan renkli granitler kullanılmıştır [43]. Ayrıca kullanılan yapı malzemelerden metal kısımlar Belçika'dan alınmış, metal çerçeveli pencereler ise Viyana'da yaptırılmıştır [43].

Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de Barok üslup, birçok farklı üslupla desteklenmiştir. Yapıda hem Osmanlı, hem Avrupalı, hem Hint- İslam, hem de Uzakdoğu yapı motiflerinin kullanıldığı görülür. Yapı, tekne tonoz biçimindeki ahşap çatıların, Hint mimarisinde sıklıkla kullanılan soğan kubbenin, çift kolonlu, sivri ve eliptik olan Bursa kemerlerine sahip cephelerin, payandalarla desteklenen saçakların, minare formunu andıran saat kulelerinin ve ahşap kafeslerinin kullanıldığı bir yapıdır (Şekil 4.13). Yapının bu yönüyle de İslam Doğu mimarisinin unsurlarını sergilediğini söyleyebiliriz [40].

Şekil 3. 13 Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Cephesi [44]

Binada, Selçuklu-Osmanlı-Hint-İslam mimarlığından unsurların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş eklektik üslup egemendir. Oryantalist uygulamaların, deniz ve kara cephelerinde kullanıldığı görülmektedir [38].

Şekil 3. 14 Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Ana Giriş Merdivenleri [43]

Şekil 3. 15 Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Geniş Koridorlar [43]

Şekil 3. 16 Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane İç Mekân Detay [43]

3.1.3 Halkalı Ziraat Mektebi

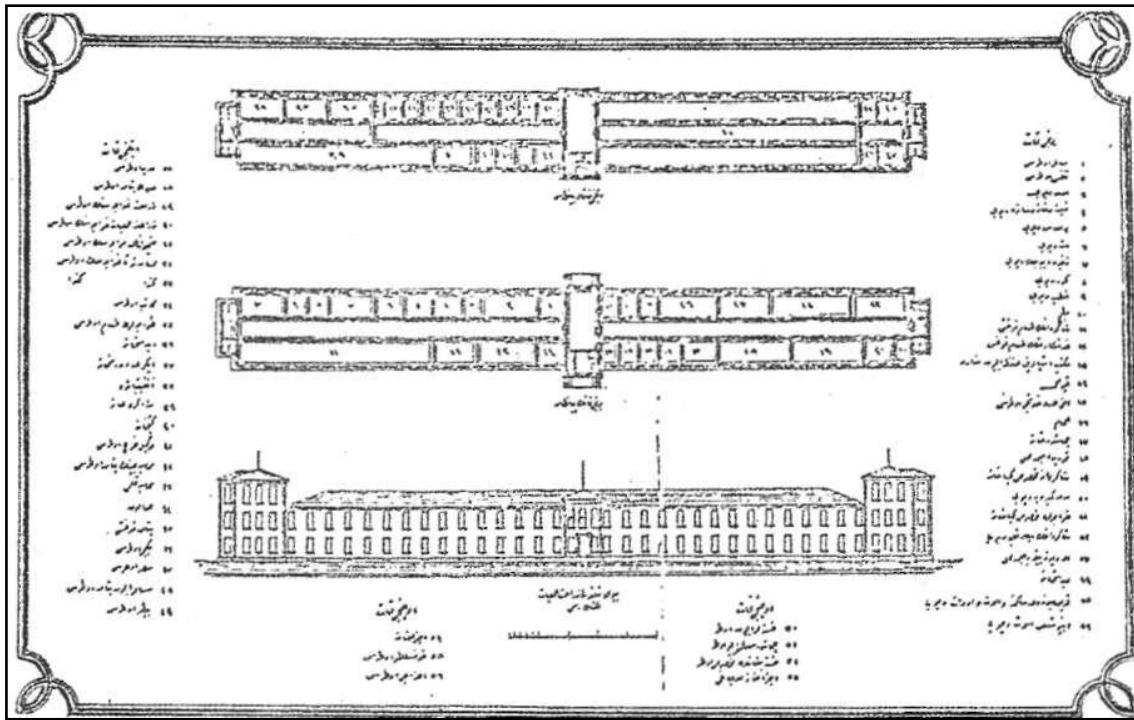
Halkalı Ziraat Mektebi, İstanbul'un Küçükçekmece ilçesinde Halkalı'da bulunan Sultan II. Abdülhamid Han tarafından 13 Ekim 1892 tarihinde Ziraat ve Baytar Mektebi olarak yaptırılmıştır. Yapı günümüzde İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi olarak kullanılmaktadır [45].

Sultan II. Abdülhamid Han tahta çıktıktan sonra ziraatın gelişmesi ve eğitimi için uzman kişilerden çeşitli raporlar istemiştir. Bu dönemde, Ahmed Cevdet Paşa'nın da görüşleri doğrultusunda ziraat mektebi açılması gündeme gelmiştir [46]. Bu dönemde ziraat müdürü olan Amasyan Efendi, eski usul ziraatin bırakılıp, Avrupalı tekniklerle modern zirai eğitimin öğrenilmesi için hem Avrupa'ya öğrenci gönderilmesini hem de İstanbul'da modern bir ziraat mektebi açılması gerektiğini belirtir [45]. Yapının inşasına 1884 yılında başlanmış, fakat inşaatın bitirilememesi üzerine mektebin faaliyete geçmesi 1891 yılında olmuştur. Dönemin modern eğitim teknikleri ile yönetilen Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi'nde Avrupa okullarındaki teknikler örnek alınmıştır. Kullanılan

modern alet, edevat ve kitaplar da Avrupa'dan getirtilerek modern bir mektep kurulması hedeflenmiştir [46].

Halkalı Ziraat Mektebi'nin planı ile ilgili Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi'nde [47] şu bilgiler verilmiştir: "Okul, ölçeği okunmayan projesinin tahmini ölçülerine göre 260 x 165m boyutunda bir alana yerleştirilmiş görünmektedir. Ortasındaki büyük botanik bahçesinin bir yanında eğitim binası, simetriğinde ahırlar, diğer iki tarafında da atölyeler, depo, tohumluklar vb bulunmaktadır. İnce uzun dikdörtgen birer zemine oturan eğitim binalarından bugün yalnızca birinin mevcut oluşu, projenin tamamının uygulanmamış olduğuna kanıttır. Eğitim binası, iki katlı, kâgır, işlevsel ve sade bir yapıdır. Simetrik bir plan ve kitlesi, orta eksen üzerinde bir girişi, giriş holü ve bu hole bağlanan orta koridorlu basit bir şeması vardır. Binanın iki ucu, üç kat olarak yükselen kitleler tarafından tutulup belirtilmiştir (Şekil 4.17)." [47].

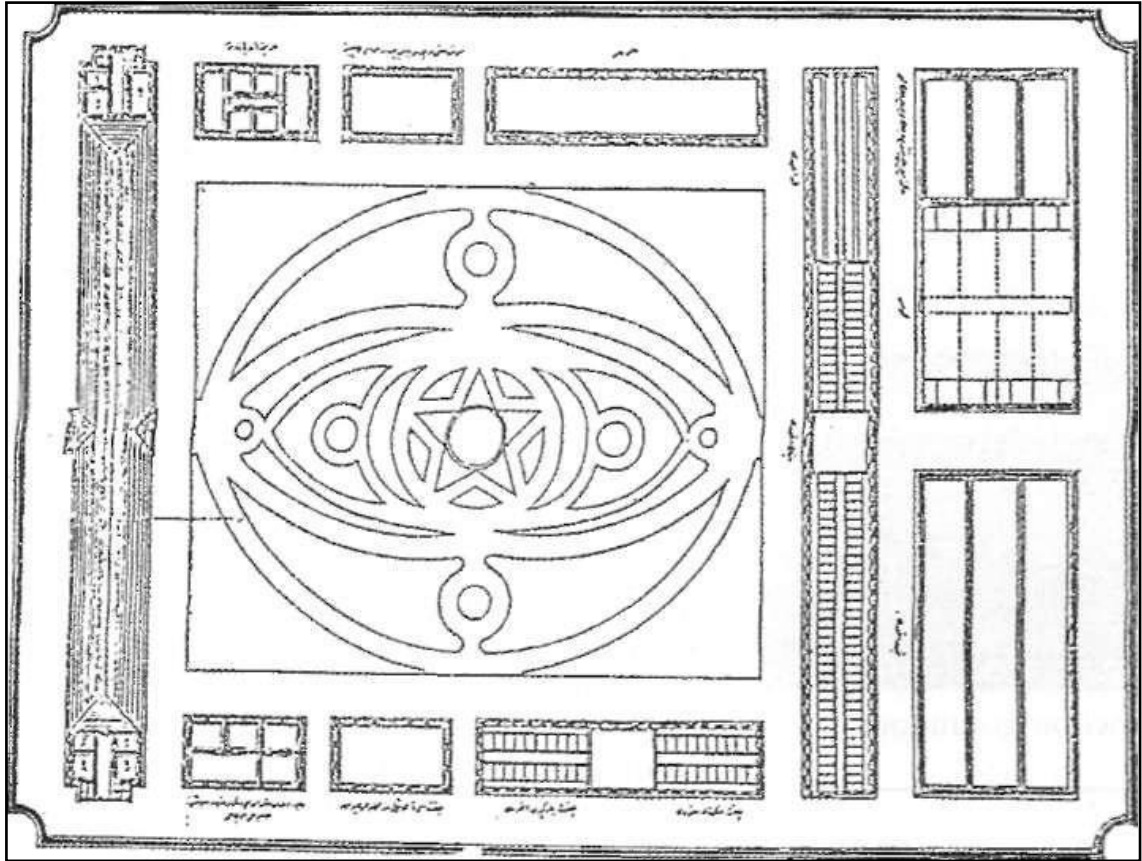
iki katlı olarak planlanmış olan yapının, ilk katının sol tarafında dersaneler ve aydınlık bir dehliz, sağ tarafında ise müdür, hocalar ve memurlara ait odalar ile yemekhane vardır. İkinci katın sol tarafında ise büyük bir öğrenci yatakhane ve sağ tarafında hoca ve memurlara ait yatak odaları ile laboratuvarlar bulunmaktadır [48].

Şekil 3. 17 Halkalı Ziraat Mektebi'nin Onarım Projesi (Plan-Cephe) [47]

Mektebe bağılı birimler arasında okul arazisinin doğu cephesinde biri hocalara biri de öğrencilerin kullanımına ait iki kimyahâne, tahlilhâne, bir amfi tiyatro bulunmaktadır. Bunun yanında bir de fizik, marangoz ve çiftlik makinisti şubeleri için ayrılmış olan geniş bir tesviyehâne bulunmaktadır (Şekil 4.18) [46].

Batı cephesinde ise ambar, sahanlık, demirhâne, çamaşırhâne, mutfak ve hamam yer almaktadır. Kuzey cephesine bakarsak; süthâne ve makinecilik dairesi ve ahırlar bulunur. Ayrıca bu cephenin ilerisinde kümes ve rasathâne yer almaktadır. Güney cephesindeki arazide ise zirai bitki ve meyve bahçeleri bulunur. Gene bu alanın güney batı tarafında bir kilometre ilerde sebze bahçesi bulunur. Ayrıca yapının doğu ve kuzey cephelerinin karşısında da orman yer alır [48].

Şekil 3. 18 Halkalı Ziraat Mektebi'nin Vaziyet Planı [47]

Şekil 3. 19 Halkalı Ziraat Mektebi'nin Cephesi [49]

Şekil 3. 20 Halkalı Ziraat Mektebi Girişi [49]

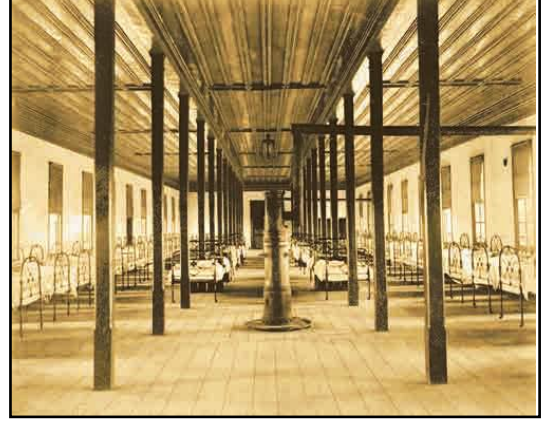
Şekil 3. 21 Halkalı Ziraat Mektebi'nin Yan Görünüşü [46]

Şekil 3. 22 Demirhane ve Marangozhane [46]

Şekil 3. 23 Mektebin Yatakhane [46]

Şekil 3. 24 Mektebin Dershane [46]

3.2 Sağlık Yapıları

3.2.1 Darülaceze

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Rumeli'de elimizden çıkan bölgelerden İstanbul'a yoğun bir göç başlamış ve bu yıllar arasında şehre dört yüz bine yakın göçmen gelmişti. Bu göçler sonucunda şehir, evsiz barksızlar, dilenciler, hasta, sakat ve kimsesiz çocuklarla dolmuştu. 30 Mart 1890 tarihinde Sultan II. Abdülhamid'in dilenciler ile kimsesiz çocukların bakımı ve terbiyesi için bir yer yapılması için irade vermesiyle Darülaceze'nin yapım sürecine başlanmıştır. Avrupa'daki emsalleri örnek alınarak bir yapı kompleksi olarak tasarlanan Darülaceze'nin 10 Kasım 1892 tarihinde temeli atılmıştır.

Şekil 3. 25 Demirhane ve Marangozhane [46]

Başlangıç aşamasında erkek ve kadın hamamları, mutfak, imalathane, çocuk yuvası, yetimhane, cami, kilise, hastane binaları ile memur binalarından oluşan komplekse sonraki yıllarda çamaşırhane, dezenfekte odası, yoğurthane ve berberhane eklenerek, 200 yataklı tam teşekküllü bir hastane haline getirilmiştir.

Darülaceze sadece fakir, dilenci ve kimsesiz çocuklara hizmet vermekle kalmamış zamanla özürlü, çalışamayacak durumda olan yaşlılara da hizmet veren bir kurum halini almıştır.

Darülaceze'nin inşaatı tamamlanınca cülus günü olan 31 Ağustos 1895 tarihinde Sultan II. Abdülhamid'e anahtarı teslim edilmiştir. Fakat Padişah, Darülaceze binasının bir takım eksikliklerinin tamamlanması ve yönetimle ilgili yasaların hazırlanmasından sonra açılmasını istemiştir. Darülaceze, II. Abdülhamid'in doğum günü olarak kutlanan 31 Ocak 1896 Cuma günü sade bir törenle hizmete açılmıştır [37].

Darülaceze hizmete girdikten sonra her sene yeni birimler ilave edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid Han'ın saltanatının sonlarına doğru bu kurum artık modern bir düşkünler evinde olması gereken her şeye sahip bir komplekse dönüşmüştü. Darülaceze'nin kapasitesi bin kişi ile sınırlı olsa da, o dönemin İstanbul'una göre bütün ihtiyaç sahiplerinin sayısının çok altındaydı.

Dâhiliye Nezaretine bağlı olarak çalışan Darülaceze, II. Abdülhamid'in 1909 yılının nisan ayında tahttan indirilmesiyle yönetim değişikliğine uğrayarak önce Şehremaneti'ne, bir yıl sonra Müessesat-ı Sıhhiye Müdüriyeti'ne bağlanmıştır. 1912'de bu müdüriyetin kaldırılmasıyla yönetim yeniden Şehremaneti'ne devredilmiştir [50].

3.2.2 Hamidiye Etfal Hastanesi

Hamidiye Etfal Hastanesi, İstanbul'un Şişli ilçesinde Halaskargazi Caddesi, Etfal sokakta yer alır. Yapı ülkemizin ilk çocuk hastanesi olarak Sultan II. Abdülhamid Han'ın iradesiyle 1899 yılında yaptırılmıştır [45].

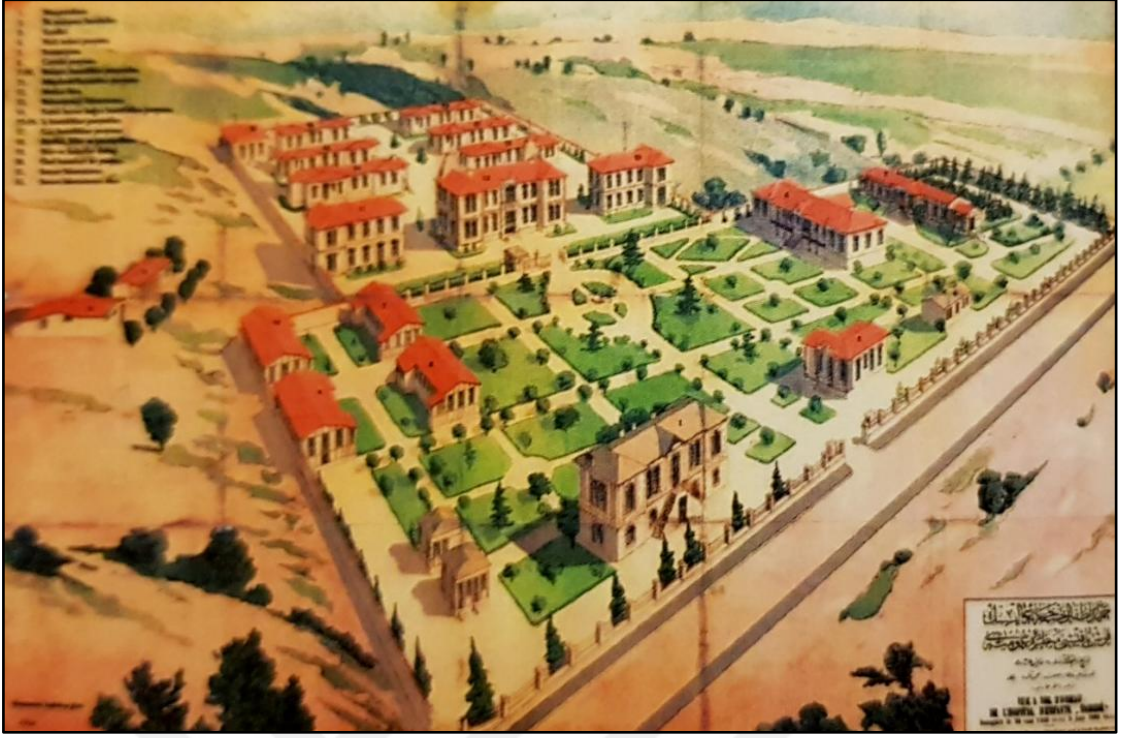
Hamidiye Etfal Hastanesi Sultan II. Abdülhamid Han'ın yaptırmış olduğu hayır kurumlarından birisidir. Hatice Sultan'ın vefat etmesinden sonra Sultan II. Abdülhamid Han kızı için önce cami yaptırmak istemiş fakat o dönem görüşlerini aldığı Dr. İbrahim

Bey Sultana bir çocuk hastanesi yapılması önerisinde bulunmuştur [49]. Bunun sonucunda Sultan II. Abdülhamid Han'ın iradesiyle, 16 Şubat 1898 tarihinde çocuk hastanesinin yapım hazırlıklarına başlanır. Yapılacak hastanenin son teknoloji tıbbi cihazlarla donanımlı olması istenmiştir. Tüm masrafları Sultan'ın kendi servetinden karşılanan hastanenin resmi, açılışı 5 Haziran 1889 tarihinde yapılır [21].

Hamidiye Etfal Hastanesi yapılırken Berlinde'ki Kaiser und Kaiserin Friedrich Kinderkrankenhaus hastanesinin planları örnek alınmıştır. Hastaneye başta Berlin'deki hastanenin başhekimisi olmak üzere Avrupa'nın çeşitli yerlerinden de pek çok ziyaretçi gelmiştir. Hamiidiye Etfal Hastanesi bu anlamda modern ve dönemin önde gelen sağlık yapılarından birisidir [37].

Hamidiye Etfal Hastanesi, 1909 yılında II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle değişikliğe uğramış, önce Mliye Nezareti'ne daha sonra da Belediye'ye devredilmiştir. Daha sonra yaralı askerlerin iyileştirilmesi amacıyla hizmet veren hastane, Cumhuriyet döneminde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlanmıştır. Zamanla çocuk hastanesi kimliğini kaybeden hastanede eski yapılar yıkılarak yeni binalar yapılmıştır. Yapıdan geriye sadece saat kulesi kalmıştır. Günümüzde ise yakın zamana kadar Şişli Etfal olarak bilinen hastane, Hamidiye ismi tekrar iade edilerek Şişli Hamidiye Etfal Hastanesi, olarak faaliyet vermektedir [45].

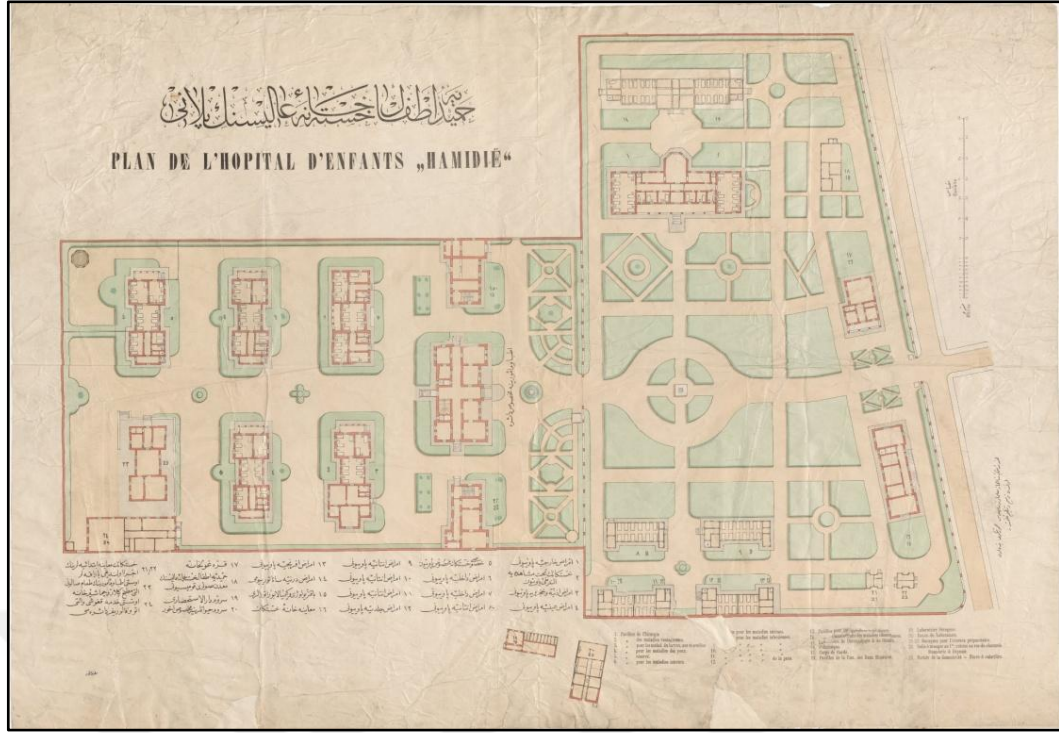
Yapının plan şemasına baktığımızda; toplam 15. 375 metrekare genişliğinde büyük bir arazide kurulan hastane arsasının iki kısımdan oluştuğunu görürüz (Şekil 4.26). Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre, hastane faaliyete geçtiğinde, etrafı duvarla çevrili 9.300 metrekarelik birinci kısımda 10 pavyon bulunuyordu. Çitle çevrilmiş olan duvar dışında kalan ikinci kısım ise 6.075 metrekare genişliğinde olup burada bir karakol bulunuyordu. Hastanenin kapalı alanı; toplam 1.779 metrekare genişliğindeydi ve binalar arasında ve çevresindeki bahçe ise 2.521 metrekare genişliğindeydi [37].

Şekil 3. 26 Hamidiye Etfal Hastanesi Kuşbakışı Planı [45]

Hastane birbirinden bağımsız binalardan oluşup (Şekil 4.27), bahçe kapısından girildiğinde 3 binanın ortasında, iki katlı bir bina bulunur. Hastanenin ana binası denilebilecek ve hekimlere ve memurlara ayrılmış olan bu alan, 14 odası, iki büyük salonu ve ilginç mimarisiyle oldukça dikkat çekici bir yapıydı. Binanın ikinci katı hastane müdürü ve başhekim odasına ayrılmıştı.

Hastanenin bahçe kapısından girildikten sonra solda kalan bina da muayene merkezi olarak kullanılmaktaydı. Birinci kat kadın ve çocuklar için bekleme odalarının bulunduğu ve iç hastalıkları, cildiye ve frengi gibi çeşitli hastalıkların tedavi edildiği dallara ayrılan muayene odalarını kapsamaktaydı [21]. Bu mekânların yanında da göz, kulak, burun ve boğaz hastalıklarının tedavi edildiği bir muayene odası bulunuyordu. İkinci katta ise müşahede odaları yer almaktaydı [45].

Şekil 3. 27 Hamidiye Etfal Hastanesi Planı [51]

Şekil 3. 28 Hamidiye Etfal Hastanesi Senatoryum Planları [52]

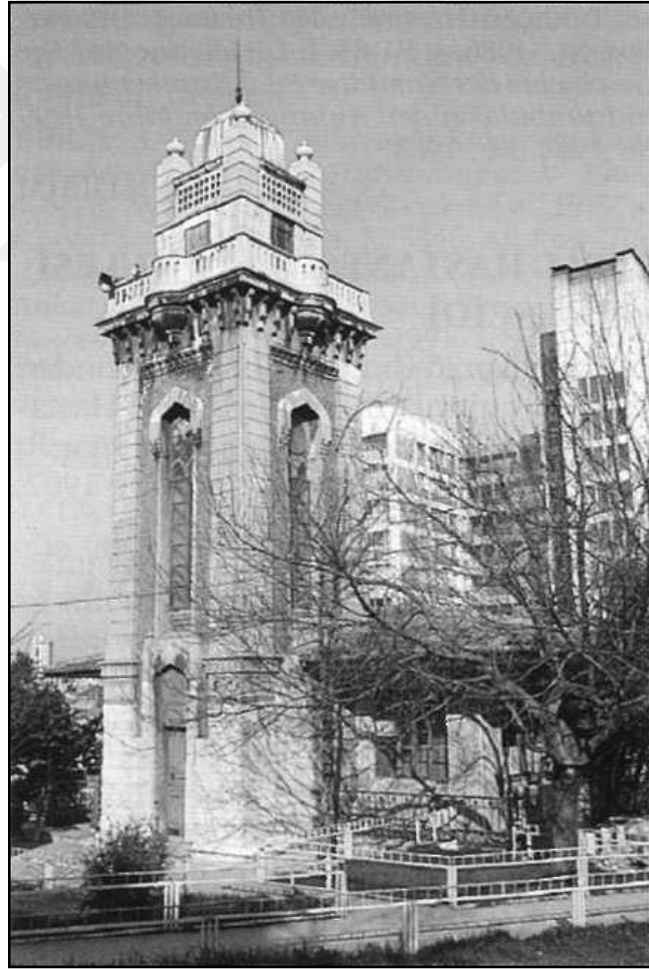

Şekil 3. 29 Hamidiye Etfal Hastahanesi [37]

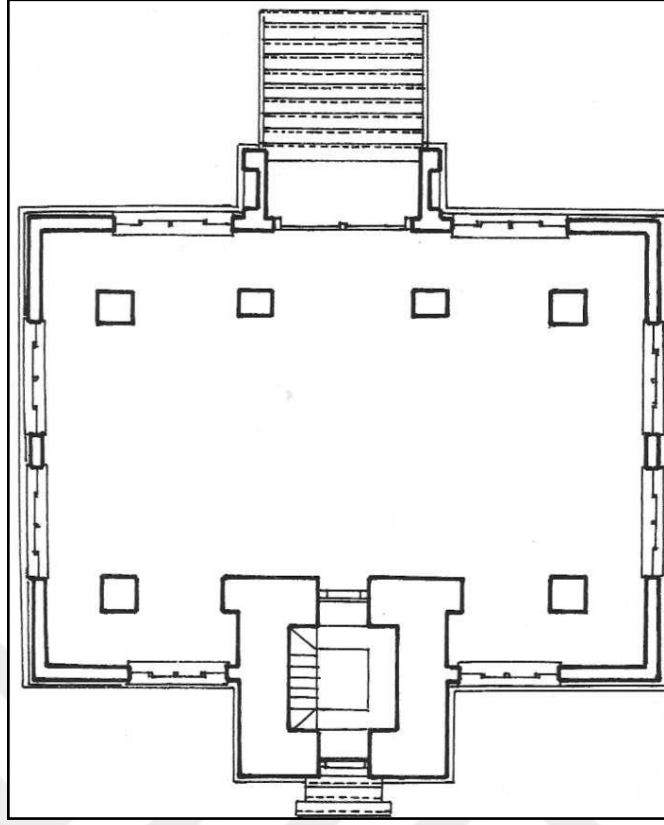

Şekil 3. 30 Hamidiye Etfal Hastahanesi İdari Bina Cephe Görünüşü [37]

Tasarımı İtalyan mimar Raimondo D'Aronco'ya yaptırılan hastane pavyonların bulunduğu alanın ortasındaki mescit ve saat kulesi inşası 1907 yılında yapılmıştır [45]. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi'nde [44], bu tarih 1899 olarak belirtilmiştir. Mescit ve saat kulesi işlevlerinin bir bütün olarak yansıtıldığı yapıt, anıtvare bir üslupla yansıtılmıştır (Şekil 4.31). Yapıt, 10x13 m boyutlarında dikdörtgen planlı olup, 0,70x0,70 metre ölçüsünde dört çift ayak tarafından taşınır. Projede mescidin içinde gösterilen kule, uygulama esnasında yarım aks dışarı alınmıştır. Bu şekilde daha geniş bir iç mekân elde edilmiştir. Gene projede üstü saçakla örtölmüş revaklar iç mekâna alınmıştır. Projeden farklı olarak yapım esnasında iki giriş yapılmıştır. Yaklaşık 20 metre yüksekliğinde kule ise kare planlı olup (Şekil 4.32), kırmızı tuğla ve beyaz mermerin cephede birlikte kullanıldığı görölür. Yapının mescit bölümü daha sonra değıştirilmiş, hemşire yemekhanesi yapılmıştır. Kulenin saati de mevcut değildir [47].

Şekil 3. 31 Saat Kulesi ve Mescidi [47]

Şekil 3. 32 Hamidiye Etfal Hastanesi Saat Kulesinin Planı [47]

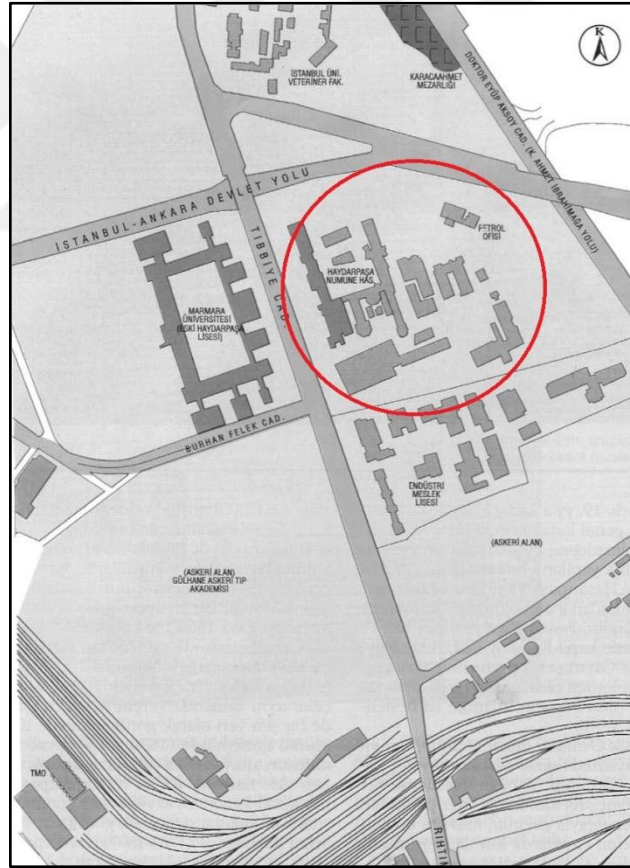

Şekil 3. 33 Hamidiye Etfal Hastanesi Saat Kulesi Resimlendirilmesi [53]

3.2.3 Haydarpaşa Numune Hastanesi

Haydarpaşa Numune Hastanesi İstanbul'da Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin tam karşısında yer almaktadır (Şekil 4.34) [54]. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin öğrencilerinin farklı ameliyatlarda beceri kazanmaları için yapılan hastanedir. Yapı Sultan II. Abdülhamid Han tarafından 1903'te İtalyan mimar Raimondo D'Aranco'ya yaptırılmıştır [45].

1903'ten 1908'e kadar Askeri Tıbbiye olarak hizmet veren bina, 1908'den 1933'e kadar da İstanbul Tıp Fakültesi olarak hizmet vermiştir [68]. Daha sonra çeşitli onarımlar geçiren yapı, 1936 yılında Haydarpaşa Numune Hastanesi olarak faaliyet göstermiştir. Yapı 2016 yılından beri günümüzde de Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Numune ve Eğitim ve Araştırma Hastanesi olarak, üniversite hastanesi kapsamında hizmet vermektedir [45].

Şekil 3. 34 Haydarpaşa Numune Hastanesi Vaziyet Planı [54]

Kaynaklardan edinilen bilgilere göre [69] 1901’de inşaatına başlanan beş pavyon, mektebin hastanesi olarak düşünülerek “Seririyat Pavyonları” ismiyle faaliyete başlamıştır [69]. Yapı kompleksi gibi düşünebileceğimiz Haydarpaşa Numune Hastanesi, Mektebi Tıbbiye-i Şahane’nin karşısında 75 metre mesafede inşa edilmiştir (Şekil 4.35). Yapı, yataklı koğuşlar ve 4500 metrekarelik bir alana oturan Seririyat Pavyonları, ortada Hekimler Dairesi olmak üzere tek katlı pavyonlardan oluşmaktaydı. Ortadaki Hekimler Dairesi üstüne karşıdaki binanın kubbeli çatısının aynısı planlanmıştı. Mimar D’Aranco tarafından inşaatı yürütülen bu pavyonlar halen Haydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi olarak görev yapmaktadır. Daha sonra inşaatın takibi ve kontrolleri Rieder Paşa tarafından yapılmıştır [55].

Şekil 3. 35 Haydarpaşa Numune, Mektebi Tıbbiye ve Selimiye Kışlası Konumu [54]

Şekil 3. 36 Haydarpaşa Numune Hastanesi Cephe Görünüşü [55]

3.3 Ulaşım Yapıları

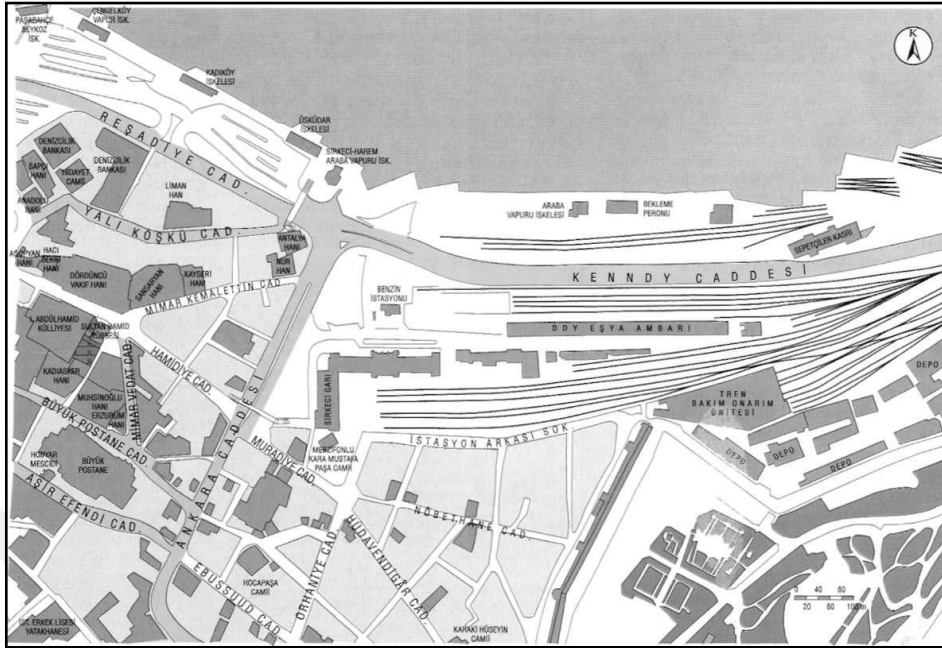
3.3.1 Sirkeci Garı

Sirkeci Garı, İstanbul Eminönü İlçesi'nde Sirkeci'de yer almaktadır (Şekil 4.37). Sultan II. Abdülhamid Han, kendisinden önce Sultan Abdülaziz'in başlattığı demiryolu atılımını sürdürmeye kararlıydı. Sultan II. Abdülhamid Han döneminde tasarımı Alman mimar August Jasmund tarafından yapılan yapının temeli 1888'de atıldı.

1890 yılında Alman Mimar Jacmund tarafından inşa edilen yapıda ana tema İstanbul'un doğu ile batının buluştuğu yer olmasının vurgulanmasıydı. Neo-barok tarzın hâkim olduğu yapıda, minare biçimli saat kuleleri, geniş saçaklar, at nalı kemerli pencere gibi mimari elemanlarla doğu-batı sentezinin Oryantalist etkileriyle ön planda olduğu görülür. 11 Şubat 1888'de inşaatına başlanan bina iki yıl sonra 1890'da Sultan II. Abdülhamid adına Müşir Paşa tarafından açılmıştır [56].

Sikeci Garı, simgesel olarak Batılılar tarafından Doğu'nun kapısı, Osmanlı toplumu için de Batıya açılan kapı olarak bilinip, İstanbul'daki 19.yy. Avrupa oryantalizminin en

görmekli örneği sayılabilir [45]. Yapı, günümüzde kullanım dışı olup, içerisinde Demir Yolu Müzesi bulunmaktadır.

Şekil 3. 37 Sirkeci Garı Vaziyet Planı [57]

Sirkeci Garı, 19. yy.da İstanbul'da oryantalist elemanların yoğun ve çeşitlilikle kullanıldığı anıtsal bir başkent yapısıdır. Yapı, 1200 metrekarelik bir alan üzerine yapılmış [45], ilk haliyle dar uzun dikdörtgen şekilli ve kütesel bir formdadır. Dikdörtgenin ortasında öne çıkan ve yükselen bir giriş mevcuttur. Yapının her iki ucunda kuleye benzer, tek katlı alçak iki bağlantı kanadı düşünülmüştür [57].

Sirkeci Garı, uzunlamasına simetrik bir görünüme sahiptir. Ana giriş mekânı daha anıtsal inşa edilerek vurgulanmak istenmiştir. Ana girişin iki yanında yer alan saat kuleleri ilk inşasında külahların yer aldığı ancak günümüzde bunların olmadığı gözlenir [20].

Yapının giriş holü yüksek tavanlı ve yaklaşık 200 metrekarelik bir alandır. Girişin iki yanındaki bağlantı kanatlarında bekleme salonları ve restoran bulunur. Bekleme salonları, deniz tarafında birer terasa ve kara tarafında da peronlara açılır. Bilet satış gişesi ana girişin iki yanındaki yer alır. Kütesel iki katlı birimlerde büro-lojman mekânları bulunur. Her iki tarafta, toplam dört lojman, 3 oda, banyo ve mutfak

This architectural floor plan depicts the 1st floor of the Hotel de Ville in Paris. The plan is oriented with a north arrow pointing towards the top right. The central feature is a large 'Hol' (Hall) with a staircase labeled 'Escalier'. To the left of the hall is a large room labeled '75 et 80 N°s de la section de la Salle d'Alibi I et II'. To the right is another large room labeled 'Salle d'Alibi III'. The plan includes numerous smaller rooms, corridors, and a central staircase. The overall layout is rectangular with a central corridor system. The drawing is a detailed technical sketch with dimensions and labels in French.

Bâtimens des voyageurs de Constantinople (Stamboul)
Plan des 1re étage

Ire et IIe Meubles de la cuisine Salons Salle d'attente 1re et IIe Classe

Vestibule

IIIe et IVe Meubles de la cuisine Salons Salle d'attente IIIe et IVe Classe

This architectural section drawing illustrates the main building, a long, symmetrical structure with a central entrance and multiple wings. The drawing includes dimensions and structural details. The central entrance features a large arched doorway and a series of smaller arched windows above it. The wings extend outwards, with various rooms and structural elements labeled with dimensions. The drawing is a detailed technical representation of the building's internal structure and layout.

51

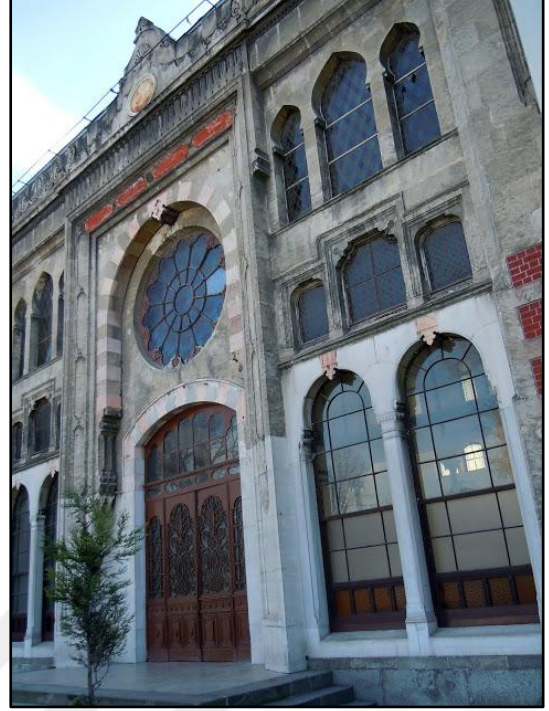
kemerli üçer pencere yer almaktadır (Şekil 4.43). Girişin her iki yanında saat kuleleri yer alır (Şekil 4.44). Bu görüntü dönemin kışla yapılarını anımsatır. Kuleler sekizgen planlı olup, pencereleri zemin katta soğan kemerli, birinci katta at nalı kemerlidir. Yapının eski fotoğraflarındaki kulelerin kubbeleri de soğan kubbedir [56].

Şekil 3. 41 Sirkeci Garı Ön Cephesi [58]

Şekil 3. 42 Ana Giriş Kapısı [59]

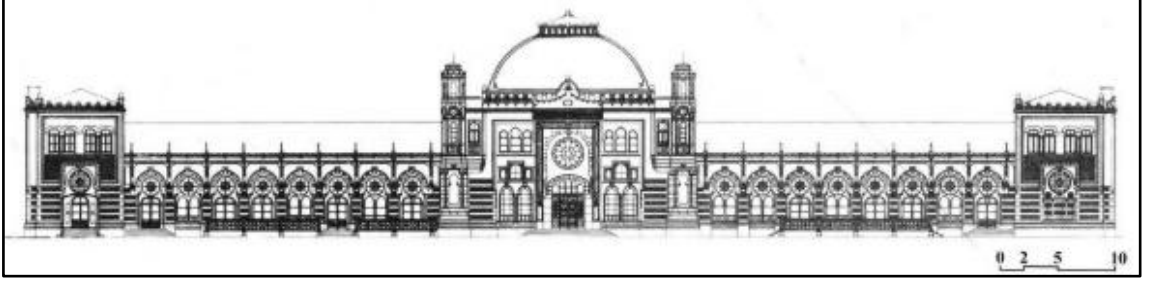
Şekil 3. 43 Giriş Pencereleer [59]

Şekil 3. 44 Saat Kulesi [59]

Cephede iki uçtaki kütleli mekânlar iki katlıdır. Ana girişi kuleler ile bağlayan kanatlar tek katlıdır (Şekil 4.45). Bu kısımlarda giriş kapısının yanındakilere benzer şekilde daire kemerli ikili pencere gurupları ve onların üstünde yuvarlak pencereler yer alır.

Pencerelerin arasında mukarnaslı küçük sütuncuklar yer alır. Pencere gurupları da at nalı şeklinde bir silmenin içine alınmıştır. Geniş saçaklı bu kısımda beşik çatı ile sonlanır. Saçağı taşıyan destekler pencerelerin oluşturduğu bölümü vurgular niteliktedir [56].

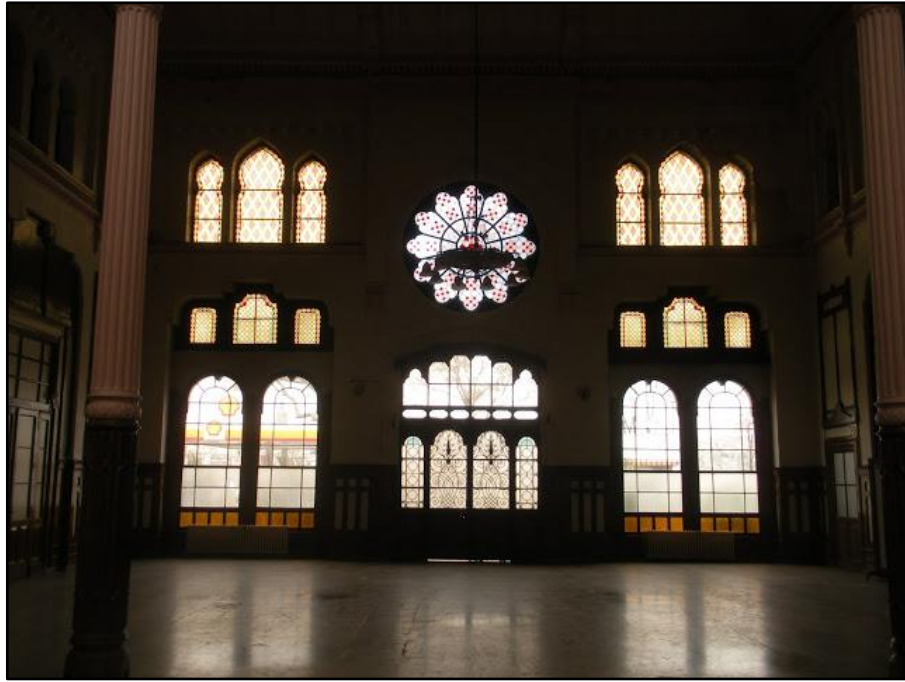
Şekil 3. 45 Sirkeci Garı Giriş Cephesi [60]

Yapının dış cephe malzemesi taş, iç mekân ahşap malzemeyle oluşturulmuştur (Şekil 4.46). Gardaki pencere tipleri ve vitray düzenlemeleriyle ilgi çekicidir (Şekil 4.47). Kaplama malzeme olarak tuğla kullanılmıştır [20].

Özellikle denize bakan cephedeki kapıların ve rozet pencerelerdeki renkli vitraylardan günün farklı saatlerinde süzülen güneş ışığı garın iç mekânındaki oryantalist çizgilere daha mistik bir hava katmaktadır [59].

Şekil 3. 46 Sirkeci Garı İç Mekân Tavan [59]

Şekil 3. 47 Sirkeci Garı İç Mekân Vitray Pencereler [59]

Şekil 3. 48 Sirkeci Garı Peron [59]

3.3.2 Haydarpaşa Garı

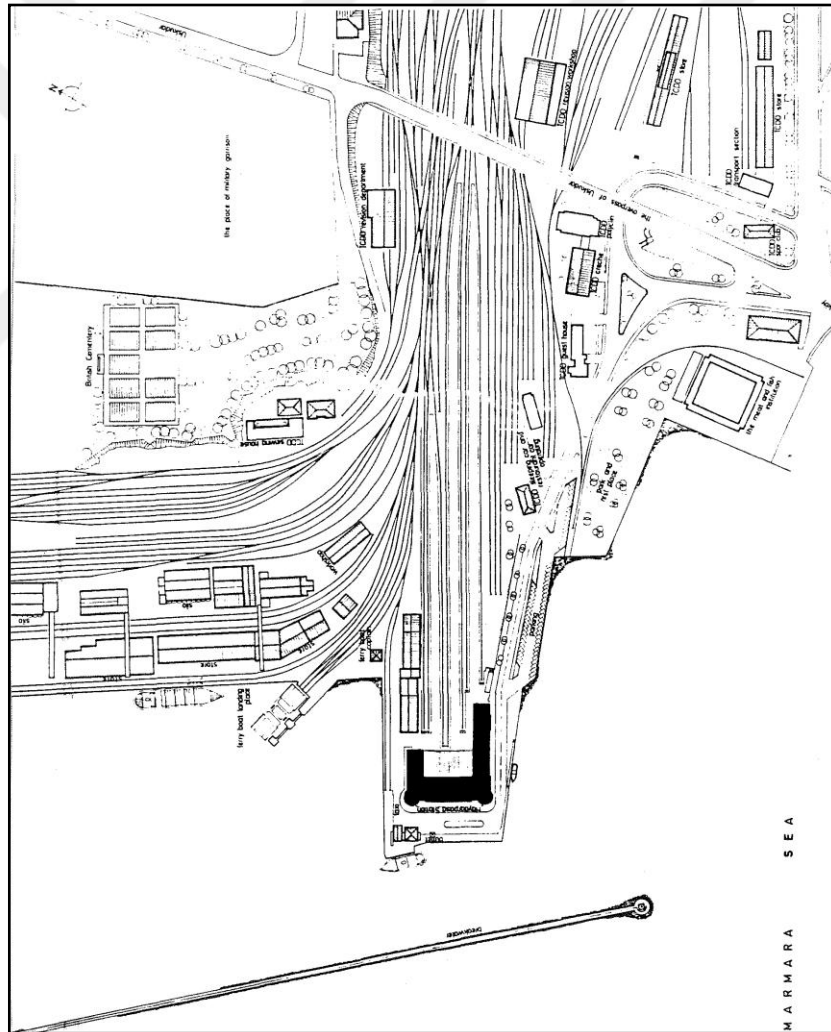
Anadolu Demiryollarının başlangıç noktası olan Haydarpaşa Garı mimari yapısı ve tarihi özellikleri ile Türkiye'deki gar binalarının en önemlisidir. Sultan II. Abdülhamid Han döneminin en önemli eserlerinden biri olan Haydarpaşa Garı, İstanbul'da Kadıköy sınırları içerisinde yer almakta olup Haydarpaşa Vapur İskelesinin bitişiğindedir (Şekil 4.49) [20]. Yapı günümüzde de aynı işlevle kullanılmakta olup bir süredir geçici olarak kullanıma kapalıdır.

Haydarpaşa Gar'ının bulunduğu alan 1903 yılına kadar denizle kaplıydı. İlk Haydarpaşa Garı bugünkü Çayırbaşı köprüsünün bulunduğu yerde 11 Mayıs 1872 yılında yapıldı. Sultan II. Abdülhamid Han döneminde, Haydarpaşa-İzmit hattının Anadolu'ya yeni yapılan hatlarla ilerlemesi sonucu bu bina yetersiz kalınca, yeni bir gar binasının yapımına karar verildi. Anadolu-Bağdat Demiryolu Şirketi Haydarpaşa Liman ve Gar inşaatı ve işletmesi ile görevlendirildi. İlk olarak 1899 yılında limanın dalgakıranının inşasına başlandı ve şirket tarafından üzerine Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yıl dönümü anısı olarak bir sütun yapıldı. Üstündeki deniz fenerleri Mühendis Mustafa

Lütfi, sütun Mimar Valluary tarafından yapılan dalgakıran ile Haydarpasha Limanı 1902’de Abdülhamid’in doğum gününde törenle açıldı.

Haydarpasha Gar Binası’nın projesini ise Otto Ritter ve Helmut Cuno isimli iki mimar yapmıştır. İnşaatta İtalyan ustalar ve mühendisler çalışmıştır. İnşasına 30.05.1906’da başlanan Gar’ın 1908’de yolcu salonu bölümü açılıp işletmeye sokulur. Yapı, 1909 yılında tamamlanır [20].

Mimari yaklaşım açısından; Sirkeci Garı, Avrupa’dan gelenlere karşı bir şark havasını sunarken, Haydarpasha Garı da Asya’dan gelen misafirlere karşı İstanbul’un Avrupai havasını göstererek Batıya gelmiş izlenimini veriyor, Osmanlı başkentinin Doğu ile Batı’nın kesişimi olduğu imajını yansıtıyordu (Şekil 4.50) [45].

Şekil 3. 49 Haydarpasha Garı Vaziyet Planı [56]

Şekil 3. 50 Haydarpaşa Garı [61]

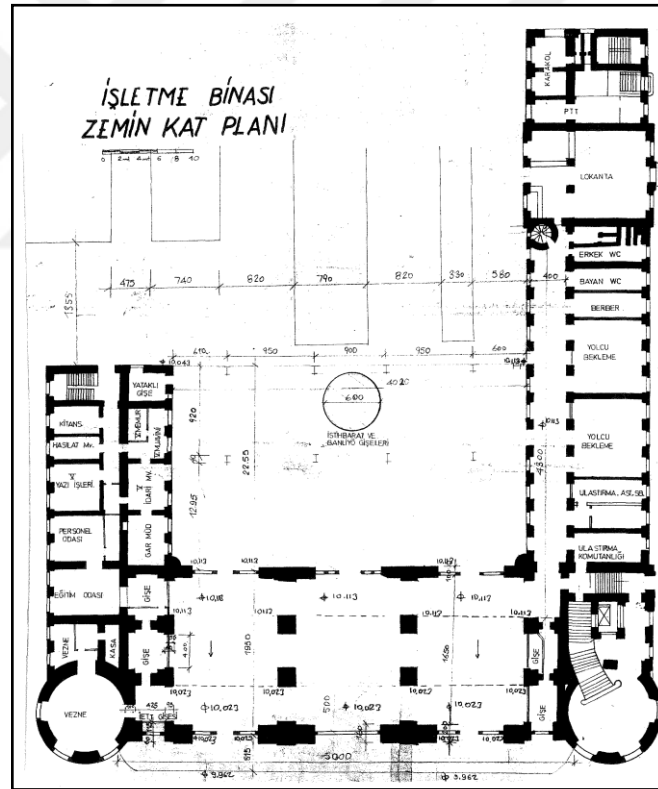
Haydarpaşa Gar binası Neo-Rönesans stilinde olup klasik bir Alman mimari örneğidir. Her biri 21 m. uzunluğunda 1100 ahşap kazığın buharlı şahmerdan ile denize çakılması ile temeli atılan bina, yüksek arduvaz çatısı, iki yan kulesi ve kütleli görünümü ile Alman mimari ekolünü yansıtır [2]. Binanın planı, batı cephesi kısa, doğu cephesi uzun “U” şeklindedir. Bu “U” planının ortasında geniş koridorlar ve koridorların iki tarafında geniş ve yüksek tavanlı odalar sıralanmıştır. Yapının çatısı ahşap ve dik çatıdır [42]. Bina başlangıçta 2525 metrekare arsa üzerine kurulsaydı da bu alan günümüzde 3836 metrekareye yayılmıştır [20].

Yapının ortasında oluşan iç avlu kuzeye, kulelerin yer aldığı ve cephe boyunca devam eden merdivenlerin bulunduğu deniz cephesi ise güneye bakacak şekilde konumlanmıştır [56].

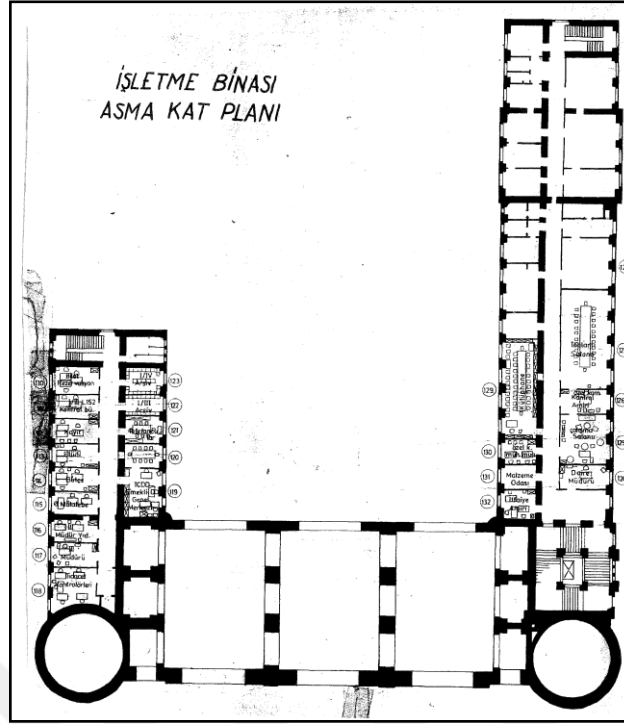
Denize bakan ana cephe 68.30 metre uzunluğunda, Kadıköye bakan güney-doğu cephesi 79.45 metre olup U şeklindeki planda en uzun koldur. Yapının kısa kolunun uzunluğu 42,40 metre olup arada kalan avlunun boyutları ise 22,5 m x 40,5 metredir [62].

Yapının girişi aynı zamanda iskelenin de bulunduğu güney cephesinde olup, zemin kattaki üç büyük kapıdandır. Yapının büyük salonu iki kat yüksekliğinde 800 metrekare olup, doğrudan perona açılır. Zemin katta, yapının batı cephesindeki kısa koridor biçimindeki kısımda bürolar yer alır (Şekil 4.51). Bunun karşısında doğu tarafında ise yolcuların hizmetine sunulmuş farklı işlevlerdeki mekânlar bulunmaktadır. Zemin katta doğu köşesindeki dairesel şekilli mekân TCDD 1. İşletme yönetiminin giriş holüdür [56].

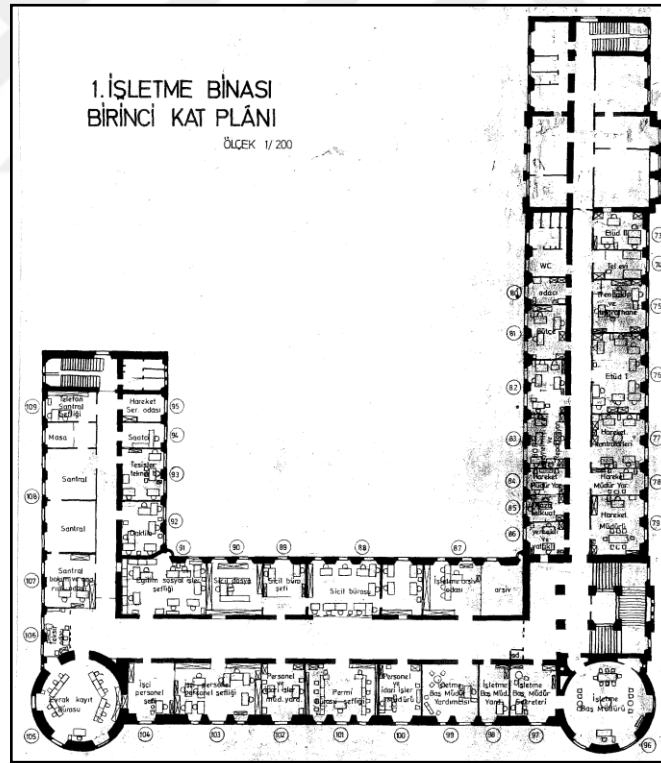
Yapı 5 katlı olup, 1.,2. ve 3. katların planları birbirine benzer şekilde tasarlanmıştır. Asma katta, doğu ve batı kanatta toplantı salonları yer alır (Şekil 4.52). Zemin kattan başlayan geniş merdiven, üç kolludur ve bütün katlarda asansörün etrafından dolanarak devam eder. Bununla beraber yapın doğu ve batı kanadındaki merdivenlerle katlar arasındaki bağlantının kolaylaşması hedeflenmiştir. Köşelerdeki kulelerde bulunan daire planlı mekânlar, katlarda küçülerek yönetici ofislerine dönüşmüştür [56].

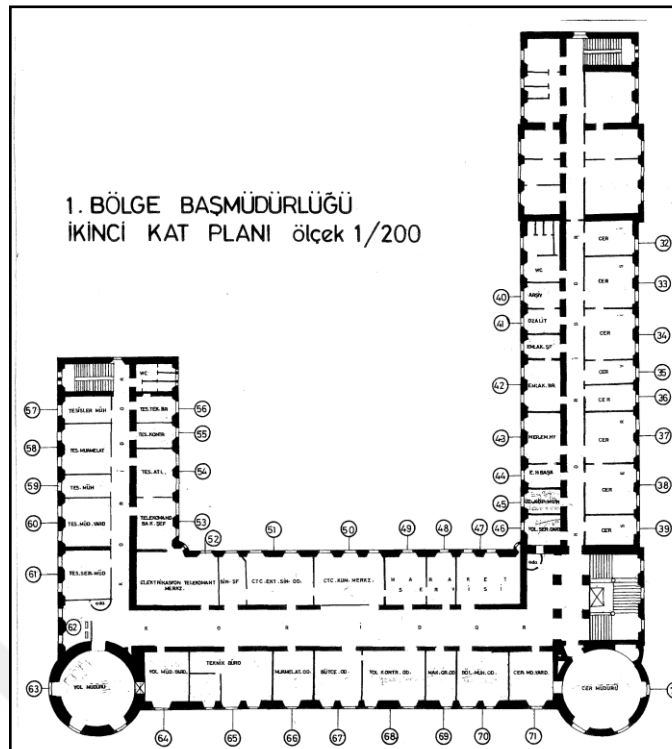
Şekil 3. 51 Haydarpaşa Garı Zemin Kat Planı [56]

Şekil 3. 52 Haydarpaşa Garı Asma Kat Planı [56]

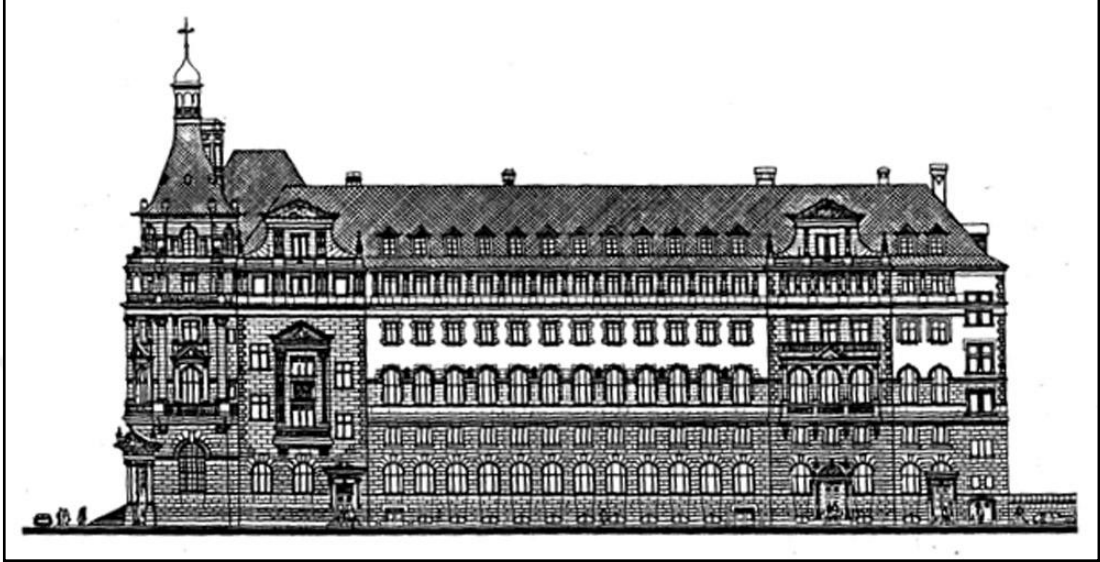

Şekil 3. 53 Haydarpaşa Garı 1. Kat Planı [56]

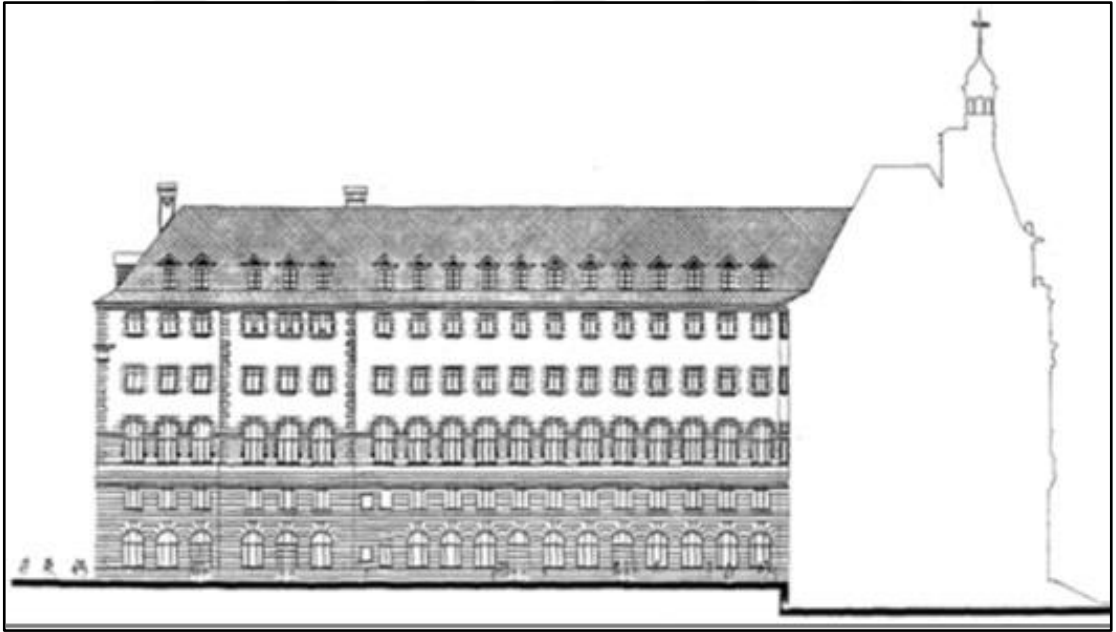

Yapının cephesi, su-basman seviyesine kadar Hereke'den getirilen açık pembe taşlar ile yükselirken, zemin kat ve asma katlarda Lefke taşı tercih edilmiştir. Kuzeye bakan cephenin ise yer yer taş kaplama ve sıvayla örtüldüğü görülür [20].

Doğu ve batı cephelerinde zemin katlarda taş kaplama devam ederken, üst katlarda ise bazı yerler sıvalıdır. Üst katlarda pencere açıklıklarının çevresi dışındaki bütün cepheler sıvalıdır. İç avluya bakan cephelerde ise zemin kat seviyesine kadar taş kaplama mevcuttur [56].

Şekil 3. 56 Haydarpasha Kadıköy Cephesi Görünüşü [56]

Şekil 3. 57 Haydarpasha Avlu Cephesi Görünüşü [56]

Yapının ana giriş cephesi olan güney cephesinde çatı hizasında büyük bir saat yer almaktadır. Kadranı tekerlekli kartal kanadı ile süslü olan saat, çatının barok stilinde

tasarlanmış alınlığında konumlandırılmıştır (Şekil 4.58) [20]. Ayrıca bu cephede köşe kulelerdeki taştan balkon korkuluklar, barok bezemelerin bulunduğu üçgen alınlıklı pencereler, kat kornişleri ve plastrlar bulunur (Şekil 4.59). Diğer cepheler ise daha sade tasarlanmıştır [56].

Giriş cephesinde büyük salona açılan üç büyük giriş, at-nalı kemerlidir. Girişlerin iki yanındaki zemin kat pencere ve kapıları, 1. kat pencereleri; diğer cephelerde zemin kat, asma kat ve 1. kat pencereleri kemerlidir. Bunun yanında tüm cephelerde ikinci ve üçüncü kat pencereleri dikdörtgen biçiminde ve daha sadedir [56].

Şekil 3. 58 Haydarpaşa Garı Giriş Cephesi [63]

Köşe kulelerin çatı seviyesinde de kemerli pencereler kullanılmış, dik çatılı kule kayrak taşı kaplandıktan sonra en tepesi soğan kubbe ile sonlandırılmıştır (Şekil 4.60). Binanın güney cephesi Neo-rönesans üslupta olmasına rağmen, bina 19. yy. seçmeci üslubunu yansıtmaktadır [56].

Şekil 3. 59 Köşe Kuleleri Detay [63]

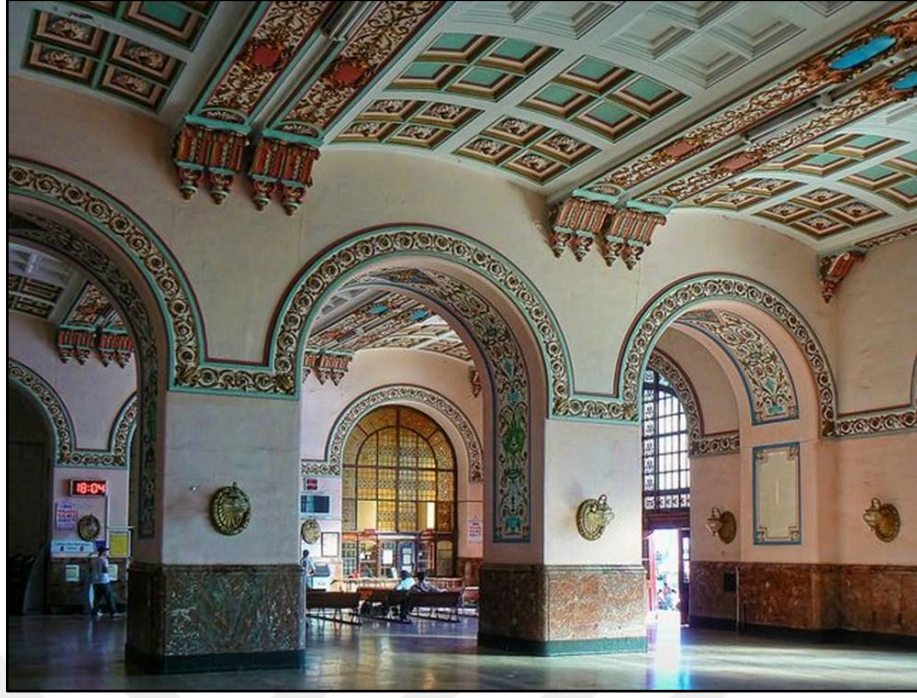

Şekil 3. 60 Köşe Kulesi [56]

Giriş cephesinde iç avluya açılan salonda tavan-duvar birleşim yerlerindeki bezeli furuşlar, kemer ayaklarındaki alçı kabartma barok bezemeler, renkli vitraylar önemli detaylardır (Şekil 4.62). Ayrıca Gar lokantasının duvarlarını 1.50 metre yüksekliğe kadar çepeçevre saran, Kütahya çinisi panolar yer almaktadır.

Şekil 3. 61 Girişteki Çatı Hizasındaki Saat [64]

Şekil 3. 62 İç Mekân Detay [63]

Şekil 3. 63 İç Mekân Giriş Kapısı [63]

3.4 Kamu Yapıları

3.4.1 Posta Telgraf Nezareti (Büyük Postane)

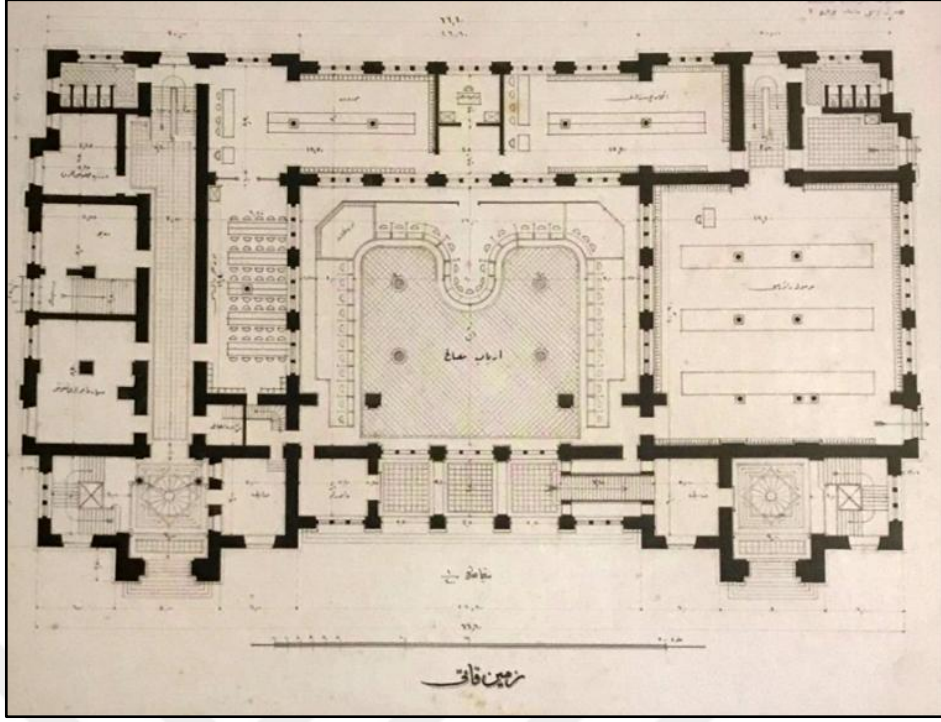
Sultan II. Abdülhamid Han döneminde, Sirkeci semtinde bulunan Büyük Postane binası, Posta ve Telgraf Nezareti binası olarak inşa edilmiştir. Binanın yapımına 1905'te başlanmış olup 1909 yılında tamamlanmıştır. Yapının mimarı Birinci Ulusal Mimarlık Akım'ı önemli isimlerinden Mimar Vedat Bey'dir. Yapı Türkiye'deki en büyük postane binasıdır [59]. Bina günümüzde PTT İstanbul Müzesi olarak faaliyet vermektedir.

Osmanlı'da posta ve postane hizmetlerinin tarihine baktığımızda 1840'da kurulan Posta Nezareti, posta hizmetlerini düzenlemek amacıyla kurulmuştur. Eminönü'nde Yeni Cami'nin arkasında hizmet vermeye başlayan binada alt kat postane, üst kat posta nezareti olarak iki katlı ahşap olarak yapılmıştır. 1890 yılında çalışan sayısının ve hizmetlerin de artmasıyla bina yetersiz gelmeye başlamış ve yıkılarak yerine kâgır bir bina yapılır. Yeni Cami arkasında yer alan bu bina 1892'den itibaren İstanbul Postanesi adıyla faaliyette bulunmuştur (Şekil 4.64). Bugün hala ayakta olan bu bina günümüzde İş Bankası Müzesi olarak kullanılmaktadır [65].

Şekil 3. 64 Postane-i Amire (İstanbul Postanesi) Binasının Cephesi (1893) [66]

Sultan II. Abdülhamid Han döneminde yapılan Postane-i Amire (İstanbul Postanesi) binasının açılışı da 1893'te yapılmıştır. Fakat Posta ve Telgraf Nezareti'nin birimleri ayrı binalarda hizmet verdiği için, Postane-i Amire ve Telgrafhane-i Amire binaları yetersiz kalmıştı. Haberleşme alanında sıkı bir denetim ağı kuran Sultan II. Abdülhamid Han'ın

Şekil 3. 66 Büyük Postane Binası Plan Şeması [19]

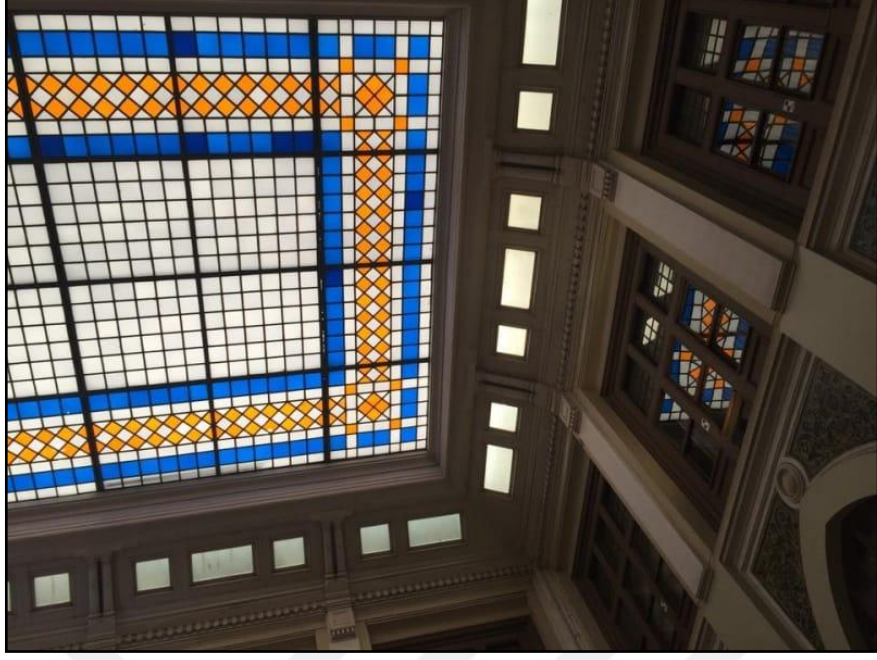
Yapının cephesi merdivenlerle yükseltilmiş olup, simetrik ve anıtsal bir görünüme sahiptir. Girişler, iki renkli taştan yapılmış basık kemerli büyük kapıların yanında cephe boyunca yükselen, geniş ve ağır görünümlü pilastrlarla vurgulanır. pilastrlar, saçak seviyesinde kemerlerle birbirine bağlanarak üst kısımda sekizgen kasnaklı kubbe ile son bulur. Cephede özellikle giriş kısımlarının vurgulandığını görürüz. Cephenin üst kısmında ise altı adet büyük plastr sütun ile cepheye hareket kazandırılmıştır. Bu sütunlar arasında yer alan üst sırada sivri kemerli üçlü pencere ile alt sıradaki dikdörtgen söveli pencereler cephede ritmik bir hareket sağlamıştır. Anıtsal yapı kavramının milli mimariye aktarılışının önemli bir örneği olan bu yapı aynı zamanda Mimar Vedat Tek'in en önemli yapısidir [68].

Şekil 3. 67 Büyük Postane Binası Cephe Çizimi [65]

Yapının ön cephesi oldukça dikkat çekici ve hareketli olup, binanın üç girişi bulunmaktadır. Girişlerden ikisinin üzeri kubbe ile örtülü iki kule formundaki birimlerde olup, diğer giriş de bu iki birimin ortasında yer almaktadır (Şekil 4.67). Ortadaki girişe boylu boyunca uzanan merdivenlerle ulaşılır. Postanenin büyük salonuna açılan kapıdan girildiğinde, üzeri örtülü avlu gibi bir mekâna giriş yapılmış olunur (Şekil 4.68). Diğer mekânlar bu ana salonun etrafında bulunur. Yapının her katında ortadaki büyük salona bakan pencereler bulunmaktadır (Şekil 4.69). Yapı bu tasarımıyla üzerili örtülü bir avlu görünümü vermektedir [45].

Yapının büyük bir kısmında yontma taş kullanılmıştır. Yapının girişindeki taş işçiliği dikkat çekicidir. Zemin ve merdivenlerde mermer kullanılmış, süslemelerde ise çini kullanılmıştır. Bina bulunduğu döneme göre ileri teknoloji yapım yöntemleriyle yapılmıştır. Her iki kulede bulunan saatlerden biri alla turca diğeri ise alla franca zamanları göstermekteydi. Kulenin en üst kısmında batılı tarzda fenerli bir kule bulunmaktadır [67].

Şekil 3. 68 Büyük Postane Binası İç Mekân Tavan [69]

Şekil 3. 69 Büyük Postane Binası İç Mekân Giriş Kısmı [69]

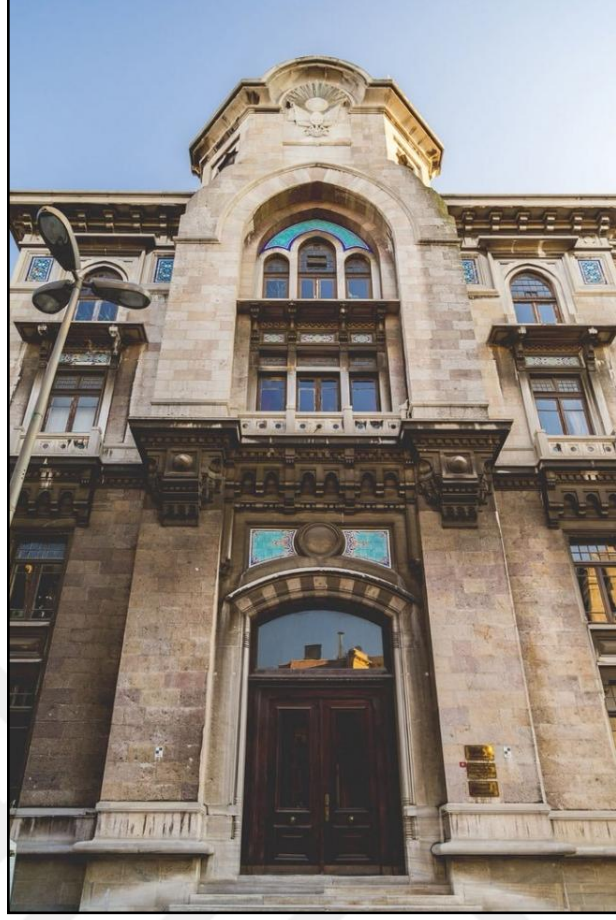

Şekil 3. 70 Büyük Postane Binası Cephe [65]

Yapıda en dikkat çekici unsurlarından birisi anıtsal merdivenleridir (Şekil 4.71). Bunun yanında en dikkat çekici unsurlardan biri de iki uçtaki kule çıkmalarıdır [82]. Binanın ön cephesindeki her iki kulenin üzerinde bezemeler bulunmaktadır (Şekil 4.72). Kulelerde bulunan ve iki kat boyunca devam eden sivri kemerler ve kulelerin üst katındaki sekizgen pencereler yapıya hareket katmıştır. Yapının özellikle ön cephesi oldukça hareketli olup diğer cepheler daha sade tasarlanmıştır [45].

Şekil 3. 71 Ana Giriş Merdivenleri [69]

Şekil 3. 72 Kule Formundaki Giriş Detayı [70]

3.4.2 Osmanlı Bankası

Sultan II. Abdülhamid Han döneminin en görkemli binalarından birisi olan Osmanlı Bankası binası Beyoğlu'nda günümüzde Bankalar Caddesi olarak bilinen Voyvoda Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Yapı Mimar Alexandre Valluay tarafından yapılmıştır.

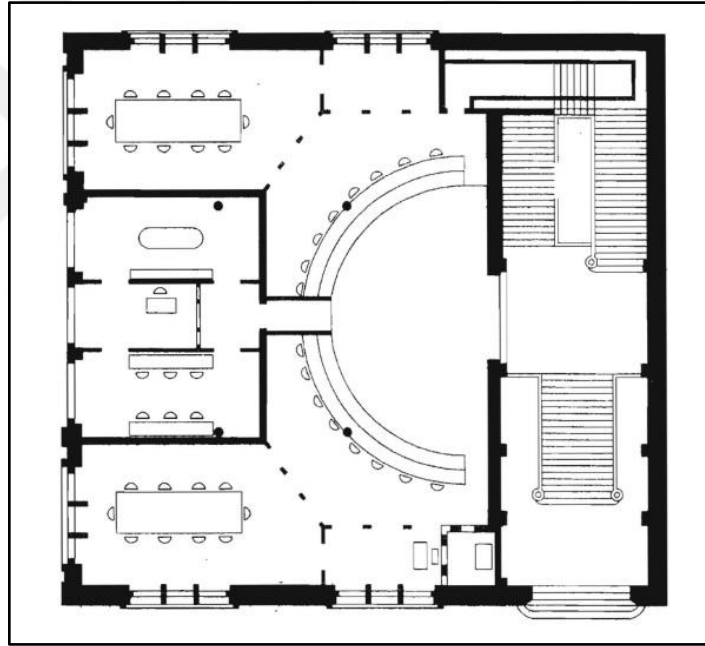
Osmanlı Devleti'nin mali kaynak yetersizliğini gidermek ve devlet gelirlerini bir düzene koymak gibi ihtiyaçlar Osmanlı Bankası'nın kurulmasını gerekli kılmıştır. Osmanlı Devleti'nin resmi bankası ve hazinesi olarak faaliyete geçen bankanın kurulması, Tanzimat ile girilen çağdaşlaşma hamlesinin mali simgelerinden biridir denilebilir [59].

Bugün Osmanlı Bankası ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın kullanmakta olduğu bu binanın inşaatı 1892'de tamamlanmıştır. 1998 yılına kadar Osmanlı Bankası'nın Genel Müdürlük binası olarak kullanılan yapı, bu tarihten beri Garanti

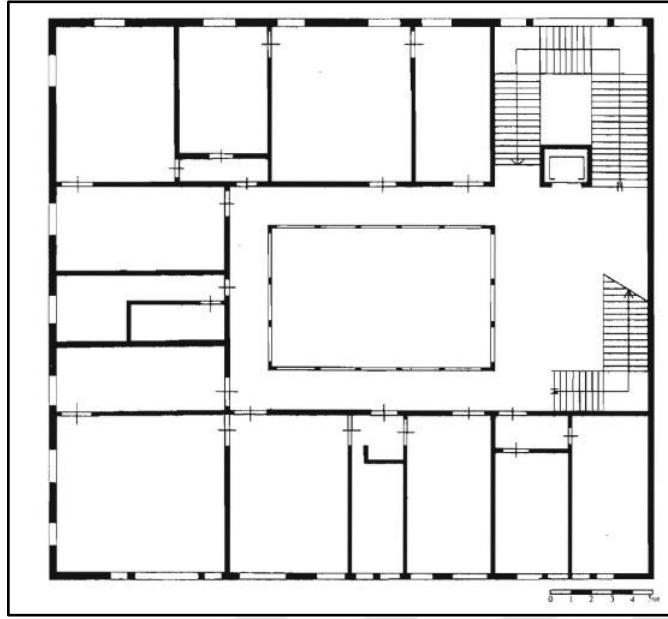
Bankası'nın bünyesinde, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi ve Osmanlı Bankası Müzesi olarak hizmet vermektedir [71].

Yapının, bodrum katında mahzen, depo ve ahırlar, zeminin altındaki, katta; meci diye kasası ve yemekhane, zemin katında bankanın ana mekânı (Şekil 4.73), birinci katta; genel müdürün özel makam odaları ile sekreter ve tercüman büroları (Şekil 4.74), ikinci katta; muhasebe servisi, Hükümet Nazırı ve müfettişlik odaları, tavan arasında ise iaşe dairesi, arşiv servisi ve hizmetli odaları yer almaktaydı [72].

Yapının Voyvoda Caddesi'ne bakan cephesinden girilen birinci bodrum katı ile zemin katı, Osmanlı Bankası Merkez Şubesi'nin kullanım alanlarıdır. Birinci bodrum kat büroların yer aldığı bir alandır. Zemin Kat, açık büro sistemine göre düzenlenmiş olup, bu alana geniş merdivenlerle yarım kat çıkılarak giriş holünden geçilmektedir [72].

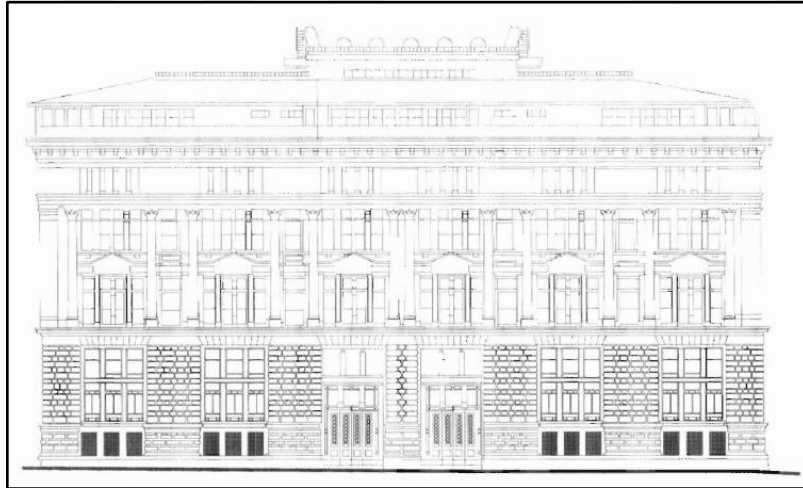

Şekil 3. 73 A. Valluaty'nin kaleminden Osmanlı Bankası'nın Zemin Kat Planı (Osmanlı Bankası Arşivi'nden işlenerek) [72]

Şekil 3. 74 Osmanlı Bankası Kat Planı (Osmanlı Bankası Arşivi'nden işlenerek) [72]

Bodrum katları ile beraber altı kattan oluşan yapının cephe düzeni doğu ile batı mimarlığının sentezini içerir. Kuzeydeki giriş cephesi batı mimarisinden izler taşıırken (Şekil 4.75), Haliç'e bakan güney cephesi ise Osmanlı mimari unsurlarını barındırır. Bu anlamda eklektik bir üslubun ortaya çıktığı söylenebilir [71].

Şekil 3. 75 Osmanlı Bankası'nın Kuzey Cephesi

(Osmanlı Bankası Arşivi'nden işlenerek) [71]

Galata'nın silüetinde önemli bir yere sahip olan yapının ön ve arka cephelerinde görülen üslup farklılığı ilginç detaylardan biridir. Yapının Voyvoda caddesine bakan ön

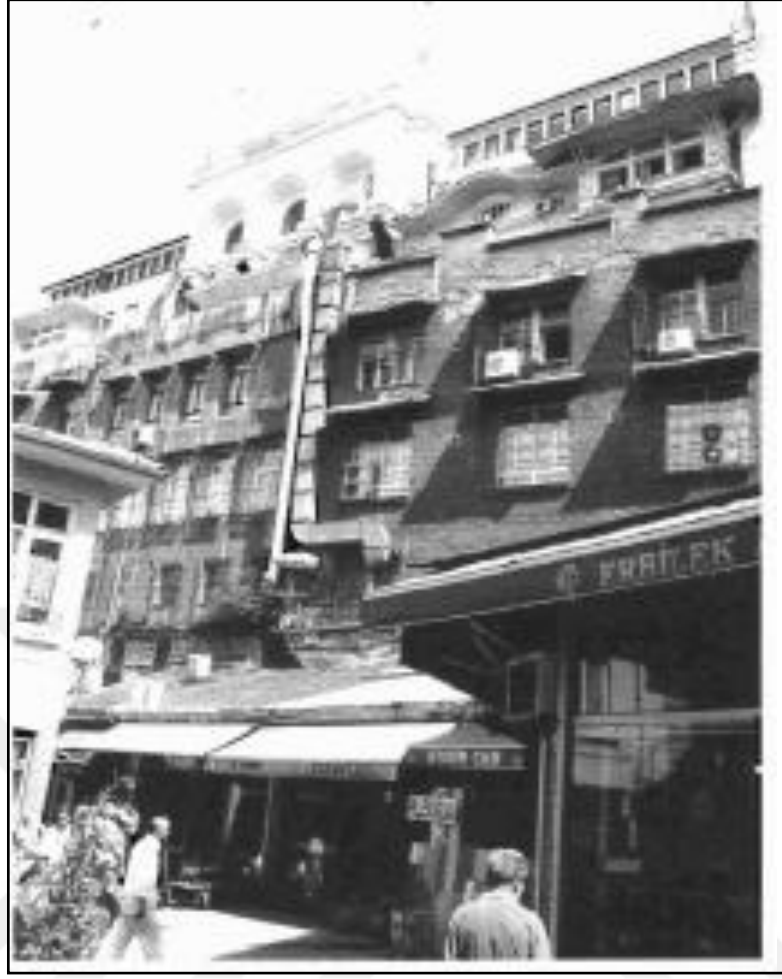
cephesinde kullanılan neoklasik ve Neo-rönesans öğeler (Şekil 4.76), görkemli ve ağırbaşlı bir banka binası izlenimini yansıtır. Arka cephe ise daha hareketli yer yer oryantalist öğeler barındırır (Şekil 4.78). İki cephe arasındaki üslup farklılığı, bankanın batı ve doğu arasındaki konumunun simgesidir [45].

Şekil 3. 76 Osmanlı Bankası Ön Cephe Görünüşü [72]

Şekil 3. 77 Osmanlı Bankası Cephe Detay [73]

Şekil 3. 78 Osmanlı Bankası Arka Cephe Görünüşü [71]

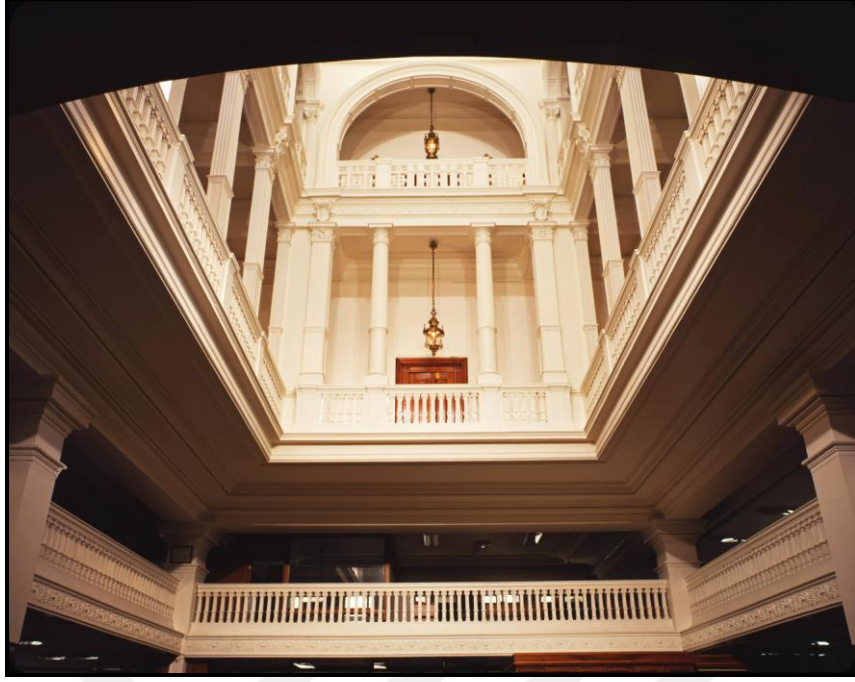
Yapının iç mekânında mermer ve ahşap işçilikler dikkat çekicidir (Şekil 4.79 ve Şekil 4.80). Özellikle merdivenlerde kullanılan mermerler oldukça estetikdir. Girişte kasetli tavan (Şekil 4.80), ahşabın ve alçının beraber kullanımı açısından önemlidir. Birinci ve ikinci katın ortasındaki büyük dikdörtgen aydınlık boşluğunun (Şekil 4.81) etrafındaki sütunlar, kemer ve korkuluklar işçilik açısından önemli detaylardır (Şekil 4.82) [71].

Şekil 3. 79 Osmanlı Bankası İç Mekânda Mermer Kullanımı [74]

Şekil 3. 80 Osmanlı Bankası Giriş Katı [75]

Şekil 3. 81 Osmanlı Bankası Aydınlık Boşluğu [76]

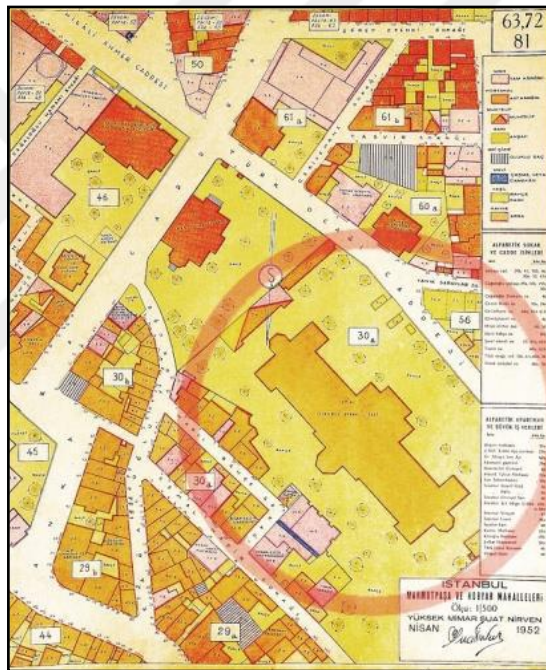

Şekil 3. 82 Sütunlarla Çevrili Aydınlık Boşluğu [77]

Osmanlı Bankası binasının, iç mekân düzenlenmesi ile cephe düzeni arasında pek uyum olmasada, plan ve iç mekân düzenlemesi titizlikle yapılmış Valluury'nin önemli yapılarından biridir [45].

3.4.3 Düyün-u Umumiyye

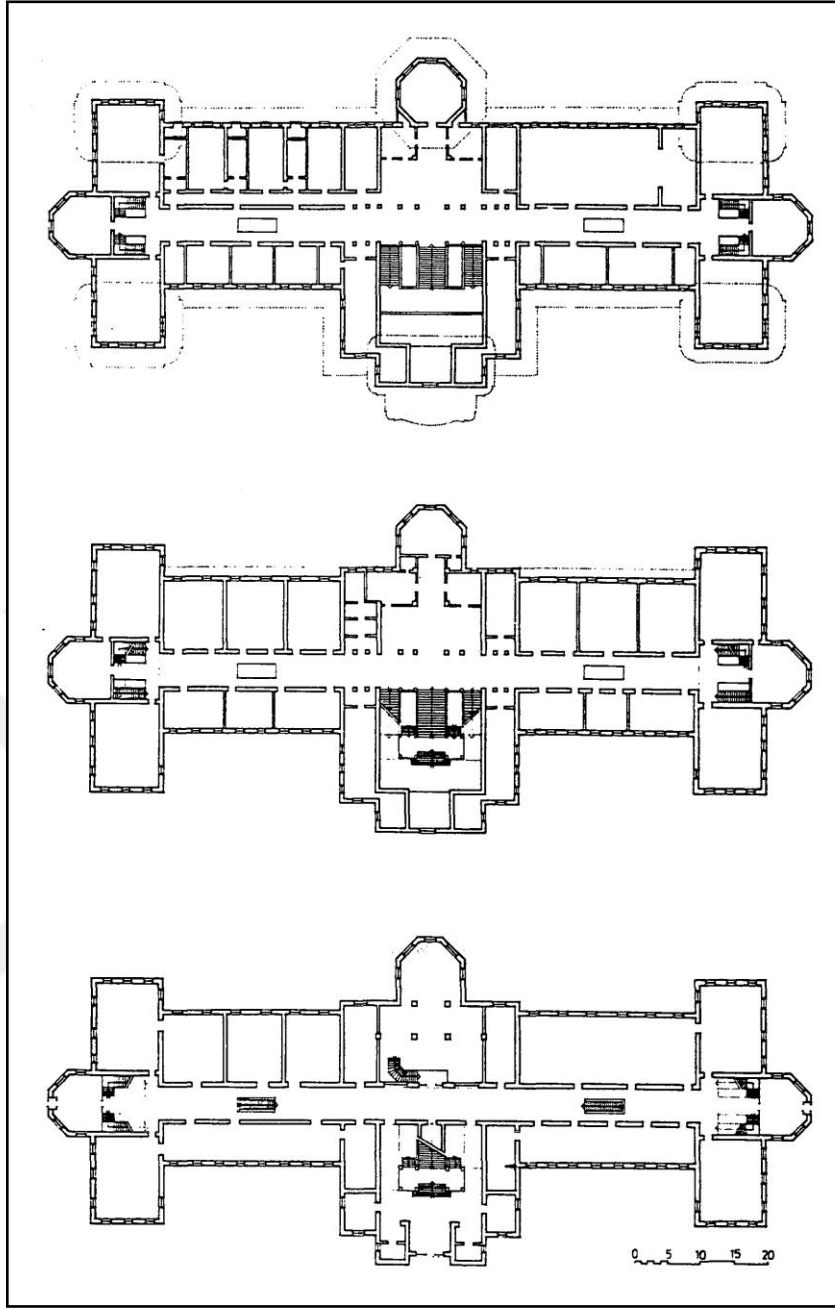
İstanbul’da Düyun-u Umumiyye İdaresi Merkez binası olarak yapılan yapı, Fatih İlçesi, Cağaloğlu Semptinde bulunmaktadır (Şekil 4.83). Sultan II. Abdülhamid Han’ın iradesiyle 1897 yılında Alexandre Valluary tarafından yapılmıştır. Tanzimattan bu yana Osmanlı mimarlığında dönemin en önemli ve büyük yapısı olan Düyun-u Umumiyye binası, İstanbul’un tarihi silüeti içinde yer alan yapılardan biridir. Yapı tamamlandıktan sonra otuz beş yıl boyunca Duyun-u Umumiyye İdaresi için kullanılmış ve bu kurumun işlevi sona erdikten sonra 1933 yılında Mustafa Kemal Atatürk’ün emriyle İstanbul Erkek Lisesine tahsis edilmiştir. Yapı günümüzde de İstanbul Erkek Lisesi olarak kullanılmaktadır [45].

Şekil 3. 83 Duyun-u Umumiyye Binası Vaziyet Planı [19]

Düyun-u Umumiye Binası, 16.000 m²'lik eğimli bir arazi üzerinde güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda, yaklaşık 120x50 m boyutlarında simetrik planlı kâgir bir yapıdır [78].

Hem geleneksel hem de batılı üslupları barındıran cephe ve formlara sahip olan yapı, plan tipi olarak, son dönem Osmanlı mimarisinde alışılmış plan şemasına sahiptir. Bu tarz plan şemalarında, iki uçta kule tarzı yükselen elemanlar, girişte görkemli bir portal ve simetrik bir plan şeması görülmektedir (Şekil 4.84) [19].

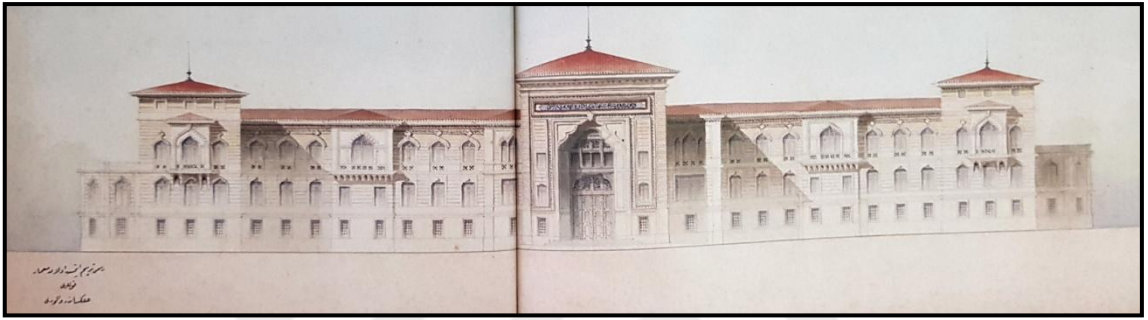
Şekil 3. 84 Deyun-u Umumiyye Binası Kat Planları [41]

Dikdörtgenin uzun aksı boyunca uzanan geniş bir koridorun kuzey ve güney cepheleri boyunca sıralanmış odalar ve tam orta kısımda yer alan büyük merdiven holü içindeki ana merdiven, koridorun iki ucundaki servis merdivenleri ile bağlanmış (Şekil 4.84) ve simetrik bir plan elde edilmiştir. Kuzey cephesindeki oda sıralarının genişliği güneydekinden daha büyüktür. Birinci ve ikinci katta, merdivenin karşısındaki koridor

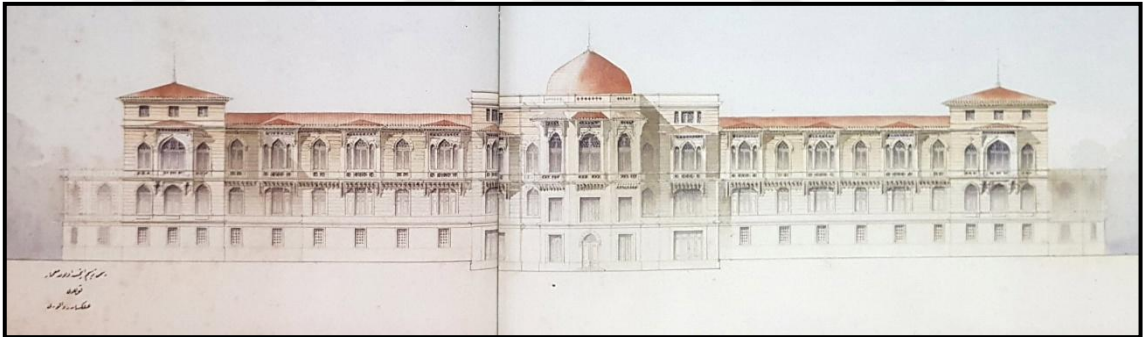
duvarı yapının kuzeyindeki dış duvarına doğru çekilerek, birinci ve ikinci katta orta akstaki ana merdivenin koridora ulaştığı noktada bir hol oluşturulmuştur [77].

Yapının birinci katında yönetim birimleri, ikinci katında toplantı salonu simetri eksenini belirginleştirmiştir. Yapının köşelerindeki mekânlar, dışarı taşırılarak, planda hareketlilik sağlanmıştır [78].

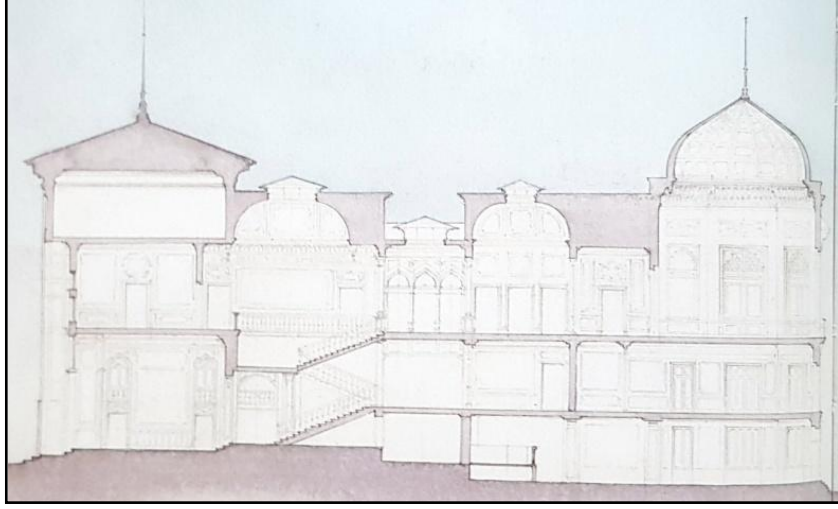
Beaux-Arts mimari özellikleri taşıyan yapı, kuzeydoğu cephesinde dört (Şekil 4.85), güneybatı cephesinde üç katlıdır, (Şekil 4.86). Köşelerinde kuleye benzer elemanların yükseldiği yapı aynı zamanda çatı arası da kullanılan çok katlı bir yapıdır [78].

Şekil 3. 85 Deyun-u Umumiyye Binası Cadde Tarafından Görünüşü [79]

Şekil 3. 86 Deyun-u Umumiyye Binası Deniz Tarafından Görünüşü [79]

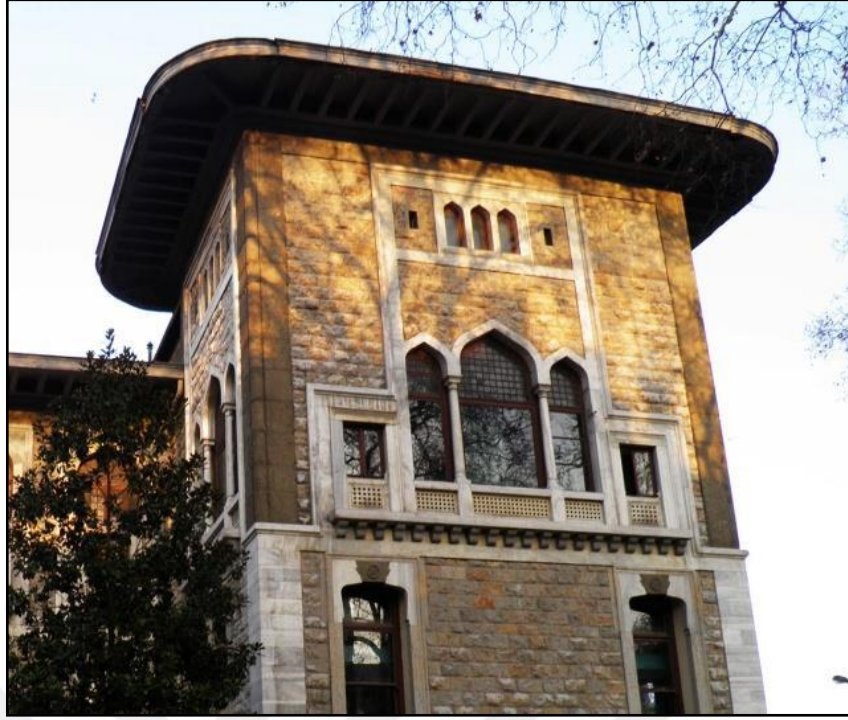

Şekil 3. 87 Deyun-u Umumiyye Binası Yan Cephe Kesit Görünüşü [79]

Yapının her iki cephesi de ana kütlede dışarı doğru taşırılarak, vurgulanmıştır. Güneybatı cephesinin ortasından üç kata kadar devam eden portal, (Şekil 4.88) kuzeydoğu cephesinin ortasında ise sekizgen olarak tasarlanmış kule yer almaktadır. Ön ve arka cephelerin köşeleri, güneydoğu-kuzeybatı ekseninde yapıya dik yönde tasarlanarak kule biçimi verilmiş (Şekil 4.89) ve güneydoğu ve kuzeybatı yönündeki cephelerinin ortalarındaki kısımlar sekizgen biçiminde dışarı taşırılarak yan cephelere de hareket kazandırılmıştır [78].

Şekil 3. 88 Deyun-u Umumiyye Binası Giriş Cephesi [80]

Şekil 3. 89 Deyun-u Umumiyye Binası Cephesi Kule Tipi Kütleler [80]

Valluery, yapının tasarımında Neo-Rönesans, Barok ve Osmanlı klasik mimari unsurlarını bir arada kullanmıştır. Neo- Rönesans çizgilerin bulunduğu cephede, kapı, pencere, eyvan kemerleri, saçak ve çatı korkulukları klasik Osmanlı mimarisinden izler taşır. Rönesans düzenine sahip olan yapıda, sivri kemerler ve ahşap kafeslerle birlikte Osmanlı Barok üslubunun öğelerinden kıvrımlı saçaklar, iç mekânda da Doğu mimarisinin izlerini taşıyan yuvarlak pencereli kubbe ve turkuaz panolar da dikkat çeker [19].

Yapının dış cephesinde ve iç mekânda sade bir bezeme kullanılmıştır. Cephelerde yer yer Klasik Osmanlı taş oyma motifleri ve altı kollu yıldızlar kullanılmıştır. Pencere aralarındaki gömme sütunlarda Neo-Klasik biçimde elemanlar kullanılmıştır. Tavanda, sık olarak kullanılan ahşap konsollar ve kafesler yoğun olarak kullanılan bezeme öğeleridir. turkuaz panolar, anıtsal giriş holünde ve ikinci kat koridoru tavanlarında kullanılarak iç mekânda oryantalist bir etki yaratılmıştır. Ayrıca yapıda bezeme malzemesi olarak mermer, ahşap, renkli cam, metal ve çini kullanılarak abartısız bir bezeme dengesi kurulmuştur. Binanın cephelerinde kesme taşlar ve bosajlı taşlar dengeli bir uyum ile birleştirilmiş, hem cephede hem de iç mekânda kullanılan mermer de yapının estetik

bir görünüm kazanmasını sağlamıştır. Yapıda sıkça kaplama malzemesi olarak kullanılan ahşabın yanı sıra, renkli cam ve metal malzeme de farklı bölgelerde bezeme unsuru olarak kullanılmıştır [78].

3.4.4 Müze-i Hümayun (İstanbul Arkeoloji Müzesi)

Müze-i Hümayun binaları, İstanbul'da Sultanahmet'te Topkapı sarayının dış avlusunda sarayın kuzey batısında, Topkapı Sarayı ile Gülhane parkının bağlantısını sağlayan Osman Hamdi Bey Yokuşu üzerinde sol tarafta yer almaktadır. Günümüzde de müze olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.90).

Günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi olarak bilinen yapı, dünyada müze binası olarak planlanan ilk on müze arasında olup, Sultan II. Abdülhamid Han'ın iradesiyle Alexandre Valluay tarafından tasarlanmıştır. Yapı, 1891-1907 yılları arasında Çinili Köşk'ün karşısına üç aşamalı olarak inşa edilmiştir [45].

Müze-i Hümayun binası, Avrupa'daki müzeler örnek alınarak geliştirilmiş olup, Osmanlı dünyasında Helen-Bizans tarihi kültürlerini ziyaretçilerine sunarken, neoklasik mimari stiliyle de ziyaretçilerine Avrupalı bir mekâna gelmiş hissi uyandırmaktadır [81].

Şekil 3. 90 İstanbul Arkeoloji Müzesi Vaziyet Planı [81]

Sultan II. Abdülhamid Döneminde Müze-i hümayun olarak isimlendirilen, günümüzde de aynı işlevi sürdüren yapı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin içinde bulunan üç ayrı yapıdan birisidir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri binalarını; Çinili Köşk Müzesi, Eski Şark Eserleri Müzesi ve Arkeoloji Müzesi oluşturmaktadır (Şekil 4.91) [81].

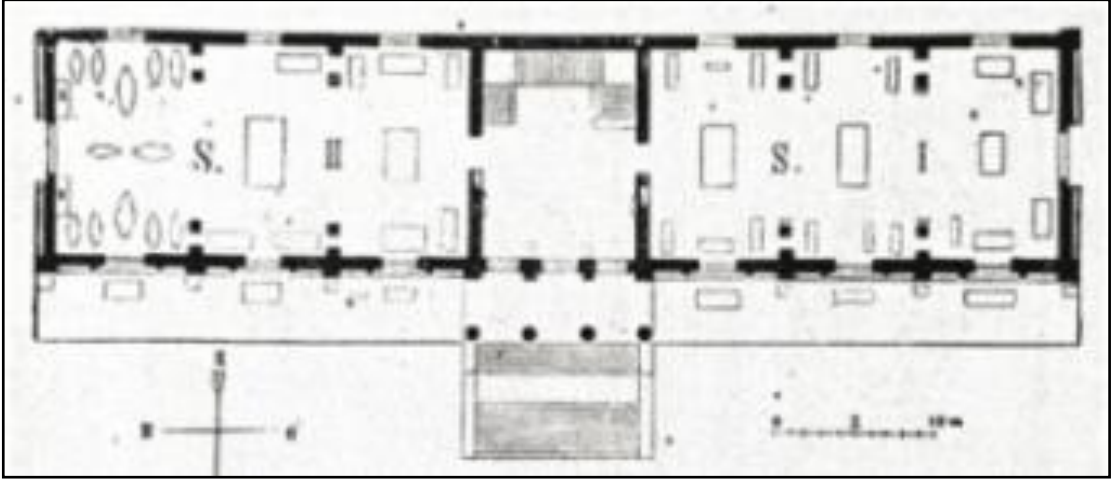

Şekil 3. 91 İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kuşbakışı Görünüm [82]

Müze binası ilk tasarlandığında tek katlı olarak düşünülmüş, Osman Hamdi Bey'in çabaları sonucu Sultan II. Abdülhamid Han'ın iradesiyle iki katlı olarak tamamlanmıştır [83].

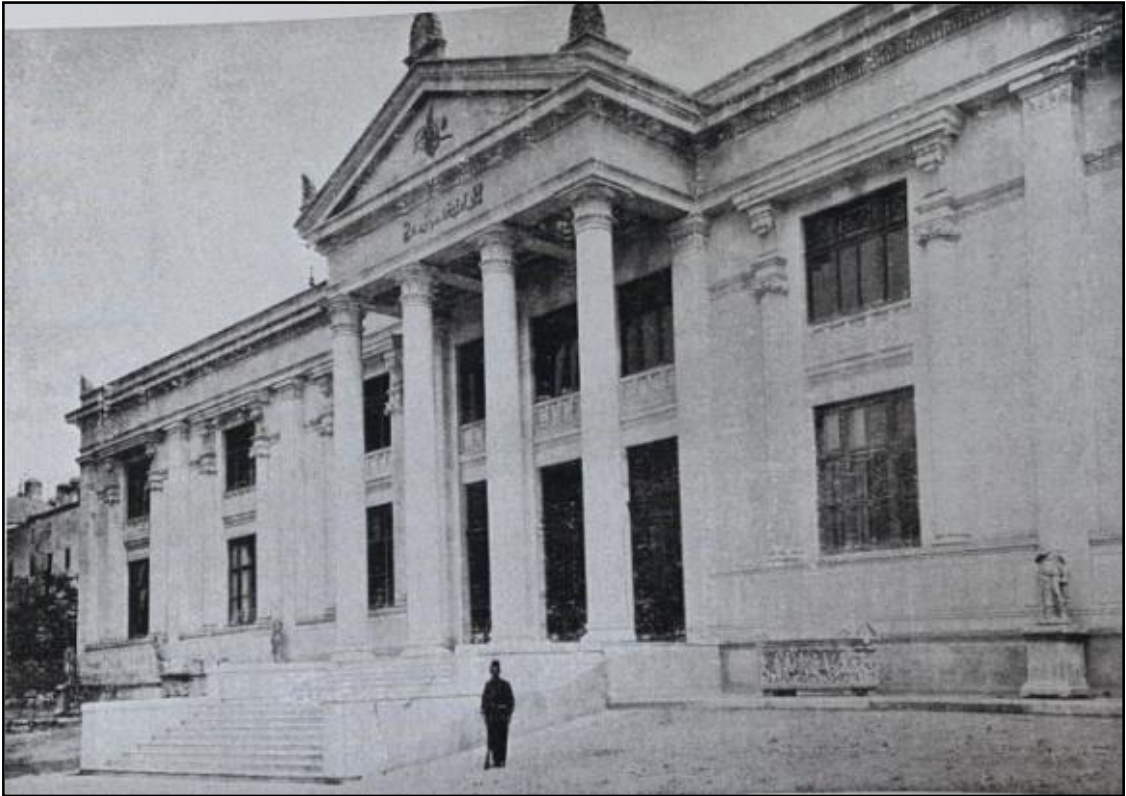
Yapının tek katlı tasarlanıp inşaat sırasında iki katlı olarak yapıldığı, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi'nde de belirtilmiştir [84].

Yapının Mimar Vallaury tarafından yapılan bu ilk tasarımında iki ana salon ve giriş bölümlerinden oluştuğunu görürüz (Şekil 4.92) [85]. Müze Binasının ilk bölümünün ölçüleri, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi'nde [81], 61x13 metre olarak belirtirken, Pasinli [85], bu bölümü 65x14 metre olarak belirtmiştir. Yapının iki katıyla beraber toplam 1800 metrekare olduğu ifade edilmiştir [85]. Müzenin tek kat olarak tasarlanıp, artan ihtiyaç gereği iki kat olarak düzenlenmiş olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında müze binasının tasarımında etkili olan en önemli etmenlerden birisi de arkeolojik kazılar esnasında çıkarılan önemli eserlerdir diyebiliriz. Dolayısıyla yapının tasarımında etkili olan bu durum çıkarılan eserlerin sergilendiği müze salonunun ölçülerini de etkilemiştir [81].

Şekil 3. 92 İstanbul Arkeoloji Müzesi Zemin Kat Planı (1891) [81]

Yapının cephesine baktığımızda ise binanın giriş kısmındaki üçgen alınlık dört sütun üzerinde taşıtarak antik bir tapınak cephesine benzer şekilde yapılmıştır (Şekil 4.93). Müzenin cephe mimarisinin, Sidon Nekropolünde ele geçirilen Ağlayan Kadınlar Lahiti'nden etkilenecek yapıldığı pek çok kaynakta geçmektedir [84].

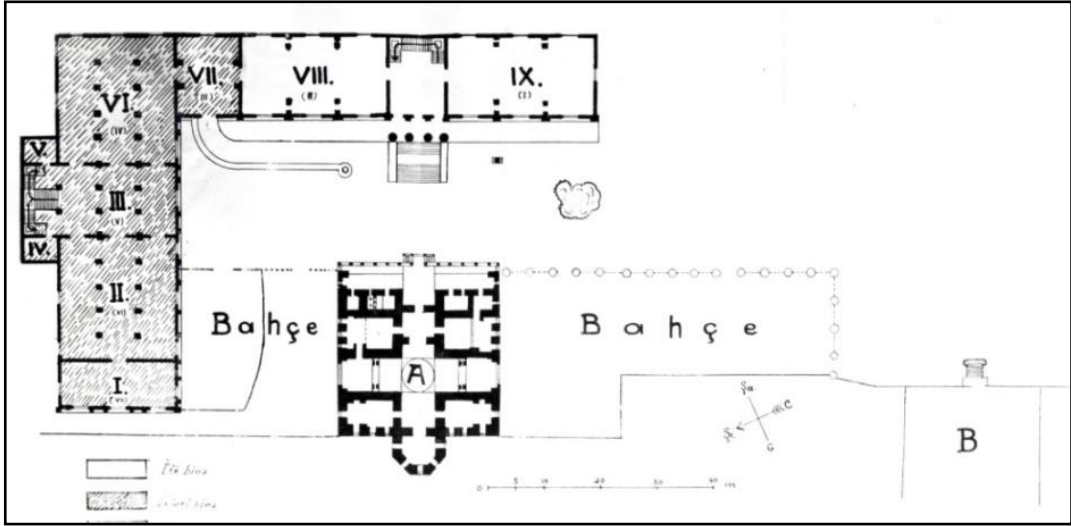

Şekil 3. 93 İstanbul Arkeoloji Müzesi Cephesi (1891) [83]

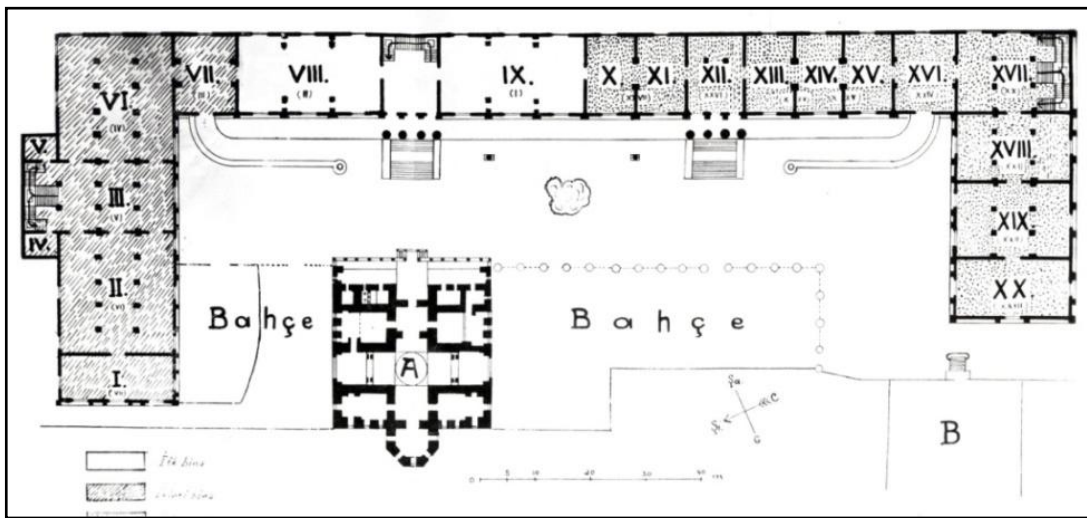
Şekil 3. 94 İstanbul Arkeoloji Müzesi İç Mekân [50]

İleriki yıllarda Osman Hamdi Bey'in hız kazanan çalışmalarıyla birlikte müze artık yetersiz hale geldiği için hâlihazırda bulunan çekirdek binaya ek olarak yeni bir yapının inşa edilmesi gerektiği düşünülmüştür. 1903 yılında, varolan ana binaya, ek olarak kuzey kanadı yapılmıştır. Yapılan bu yeni ek binanın tasarımını mimar Vallaury yapmıştır. Bu kuzey kanadının planını incelediğimizde; giriş katta müdürlük dairesi, muhasebe ve depolar bulunduğunu ve yapının 1750 metrekarelik bir alana sahip olduğunu görürüz (Şekil 4.95). Günümüzde müzede, bu kanatta ek olarak ikinci katta kütüphane yapılmıştır [82]. Müzenin kütüphanesi 500 metrekarelik bir alanı oluşturmaktadır [84].

Şekil 3. 95 İstanbul Arkeoloji Müzesi Zemin Kat Planı (1903) [81]

Müzenin bugünkü haline gelmesi ise 1907 yılında güney kanadının eklenmesiyle olmuştur. Üçüncü ek binanın tasarımı ise yine Valluary tarafından tasarlanmıştır. Yapının geldiği sürece bakarsak ilk inşa edildiği halindeki anıtsal giriş bu üçüncü tasarımda da mevcuttur. Bu üçüncü bölümün tasarımında Valluary ile beraber Osman Bey'in oğlu mimar H. Edhem Bey de çalışmıştır [99]. Bu süreçte eklenen yapının alanı 1976 metrekare olarak belirtilmiştir. Bu haliyle müze yapısı iki büyük giriş ile girilen, simetrik tarzda inşa edilmiş bir yapı haline gelmiştir (Şekil 4.96). Müzeye ilave edilen kısımlar iç mekân ve dış mekânda ilk inşa edilen müze yapısı ile uyumlu olacak şekilde tasarlanmıştır [81].

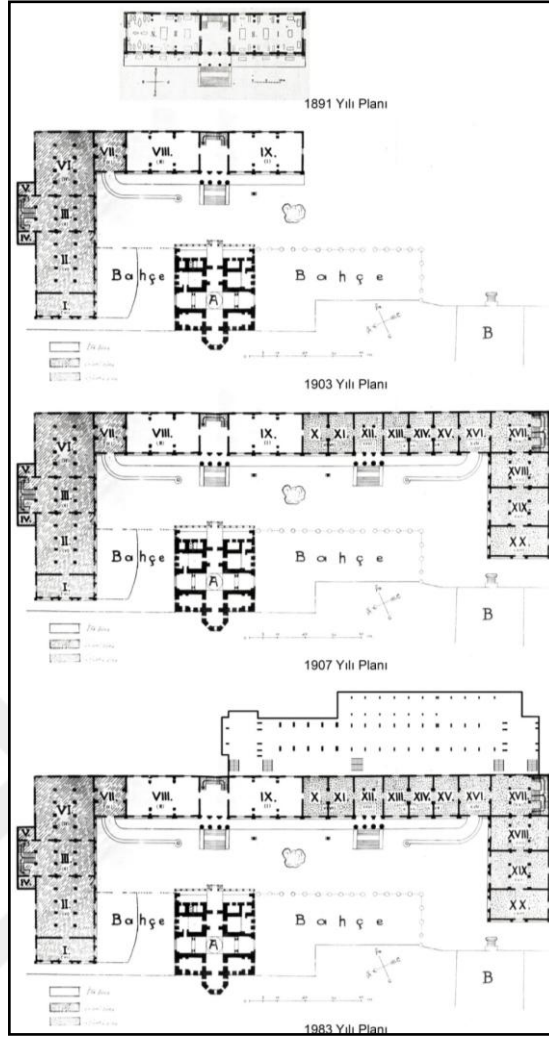
Şekil 3. 96 İstanbul Arkeoloji Müzesi Zemin Kat Planı (1907) [81]

Yapının son halinin plan şemasını incelendiğine; U şeklinde bir plan şemasının oluştuğunu görürüz. Pasinli [85], yapının bu haliyle 190 metre olarak belirtirken, Dünden Bugüne İstanbul Ansikolpedisi'nde [99] 192 metre olarak belirtilmektedir. Müze yapısının bu son şekliyle zemin katı 4547 metrekare olurken, yapının tamamı 9000 metrekareye ulaşmıştır [84].

Çinili Köşkün giriş kısmı ile İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin girişi aynı aks üzerine oturtulmuştur. Aynı zamanda müze binası Çinili Köşkü U şeklinde sararak, Eski Şark Eserleri Müzesi ile bütünleşmiştir.

Yapının giriş katında 20, üst katında 16 olmak üzere toplam 36 teşhir salonu bulunmaktadır. İlk yapıldığı zamanında yapılmış olan teşhirde bazı değişiklikler olsa da müze teşhiri 1991 yılına kadar aynen kalmıştır [85].

Müze inşa edildikten sonra aynı yıl içinde mevcut binaya, kütüphane ve mülaj (modelhane) atölyesi kurulmuştur [85]. Kütüphane, müzenin altı salonundan birinde, tarih ve eski eserleri kapsayan kitapları alacak şekilde düzenlenmiştir. Kütüphanenin, ilk müzenin üst katında bulunduğu düşünülmektedir [81].

Şekil 3. 97 İstanbul Arkeoloji Müzesi Plan Gelişimi [81]

Müzenin 1907 yılındaki tamamlanan üçüncü kısmıyla beraber, müze binası bir müze kompleksi halini almıştır (Şekil 4.97). Müzenin giriş kısmında, geniş merdivenlerle ulaşılan ve dört sütunla taşınan bir alınlığı bulunmaktadır. Sütunlarla üçgen alınlık arasında kufi yazıyla yazılmış ve Eski Eserler Müzesi anlamına gelen Asar-ı Atika Müzesi ibaresi bulunmaktadır. Bu yazının üstünde bulunan alınlığın ortasında da Sultan II. Abdülhamid Han'ın 1323 (1905) tarihli tuğrası kabartma şeklinde yer almaktadır [86].

3.5 Şehircilik Faaliyetleri

3.5.1 Terkos Barajı ve Terkos Su Pompa İstasyonu

Terkos Gölü, İstanbul'da Arnavutköy sınırları içerisinde yer almakta olup, Sultan II. Abdülhamid Han döneminde İstanbul'a temiz içme suyunun getirilmesi için yapılan en önemli yatırımlar arasındadır [45].

İstanbul'daki nüfus artışı sonucu şehirdeki su kaynaklarından yeterli su sağlanamaması dolayısıyla İstanbul'un 40 kilometre kuzeybatısındaki Terkos Gölü'nden su getirilmesi fikri doğmuştu. Bu konuda ilk imtiyaz 1874 yılında verilmiş olup, suyun çeşitli nedenlerden dolayı çalışmalar tamamlanamamıştır [45].

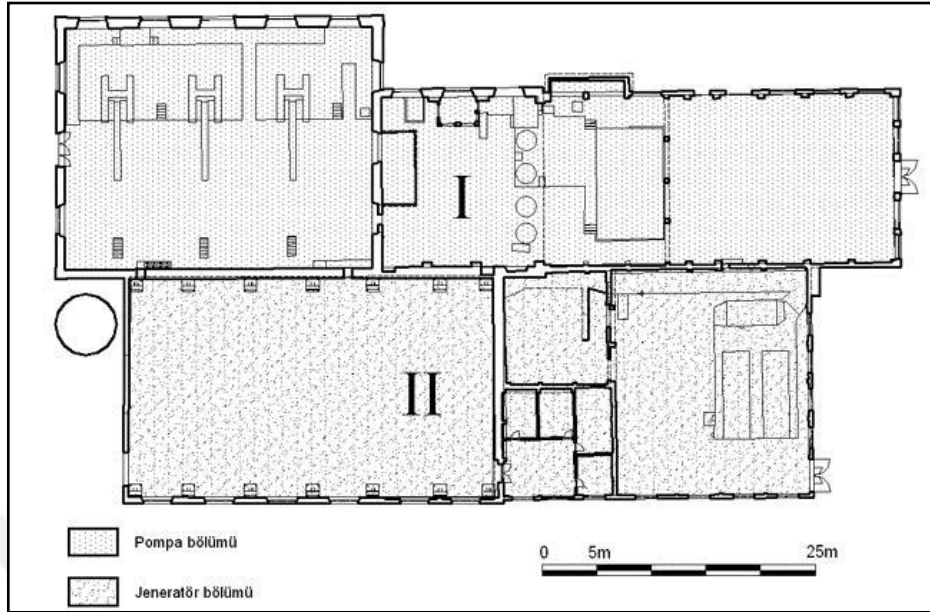
Sultan II. Abdülhamid Han dönemine gelindiğinde Mayıs 1882'de Terkos Şirketi olarak bilinen Dersaadet Anonim Şirketi nizamnamesi hazırlandı. Terkos Gölü'ndeki suyun İstanbul'a ulaştırılıp dağıtılması için Dersaadet Anonim Şirketi'ne 1882 yılından itibaren 75 yıl süreyle imtiyaz verildi. Yapılan protokolde en önemli şart; medreselere, camilere, hamam ve kışlalara, tulumbacılar, halk çeşmelerine bedelsiz su vermek şeklinde belirtilmişti. Bir şubesi İstanbul'da, diğeri de Paris'te olan Dersaadet Anonim Su Şirketi 1883'te çalışmaya başlayarak Terkos Gölü'nde baraj regülâtörü, su alma prizleri inşa etti [87].

Bu dönemde İstanbul'da elektrik, ulaşım, havagazı gibi alt yapı konularında Avrupalı şehirlerdeki gibi gelişmeler yaşanmaktaydı.

İstanbul'un ilk modern su tesisi, 1882'de Dersaadet Su Şirketi'nin sağladığı sermayeyle Terkos Su Pompa İstasyonu'nda Fransız şirket tarafından kuruldu. Tesis, üç grup, altı adet pompa ile 1883-1885 yılları arasında devreye alınmıştır [88].

Terkos Pompa İstasyonu, İstanbul'un kuzeybatısında Karadeniz kıyısında, şehir surlarından yaklaşık 40 kilometre, Boğazdan 37 kilometre, Marmara denizinden ise yaklaşık 34 kilometre uzaklıkta bulunmaktadırlar. Yapının ana binasının planı, doğrusal bir işleyiş şemasına sahiptir (Şekil 4.98). Binanın 1883 tarihli tasarımına ek olarak yapılan 1937 yılındaki bölüm de bu doğrusal plan şemasının devamı şeklindedir. Yapının doğu kısmında pompa bölümü, batı kısmında jeneratör

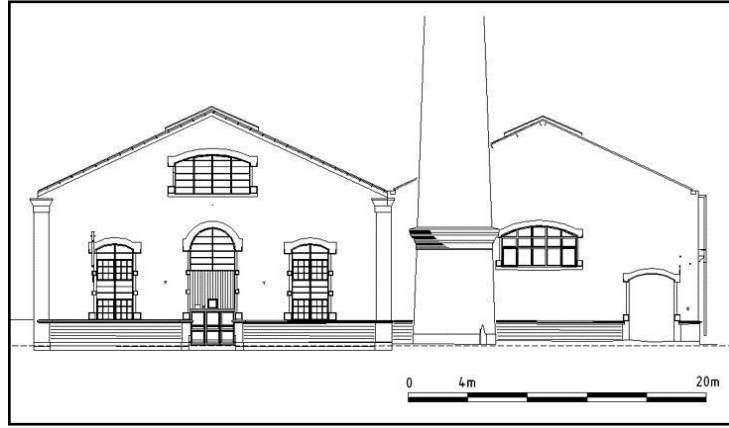
bölümleri bulunur. Pompa ve jeneratör bölümleri birbirleriyle bağlantılı olup, kuzey ve güney cephelerinde girişler bulunmaktadır [89].

Şekil 3. 98 Terkos Su Pompa İstasyonu Ana Binası [89]

Yapının cephe düzenine baktığımızda kuzey cephesi (Şekil 4.99), pompa binasının giriş cephesi olup, cephenin pompa bölümüne ait olan tarafı kendi içinde simetrik cephe düzenine sahiptir. Cephenin her iki kenarında bulunan iki plaster, duvarın stabilitesini desteklemesiyle beraber, yan cepheden dönen saçak silmelerinin sonlandırılmasında kullanılmıştır. Cephe, abartıdan uzak işlevsel bir görünüme sahiptir. Bu cephedeki baca en baskın mimari öge olarak öne çıkar [89].

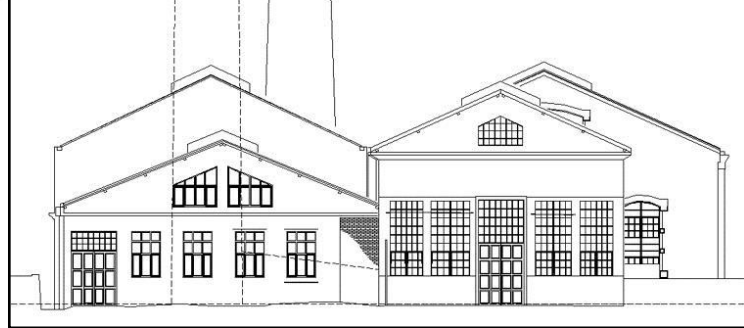
Yapının doğu cephesinin (Şekil 4.100) kuzey bölümü, simetrik düzeni, pencere detayları ve ölçüleriyle ile kuzey cephesine benzer niteliktedir. Yapının güney cephesi ise dönemsel olarak sadece eklenti yapının bulunduğu cephedir. Güney cephesinin (Şekil 4.101) doğu kısmı da simetrik bir düzendedir [89].

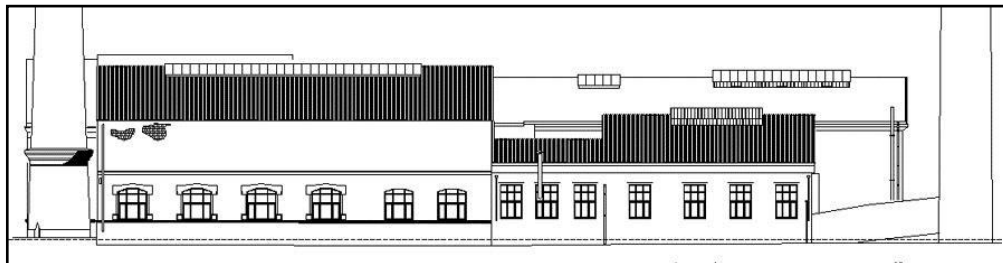
Şekil 3. 99 Kuzey Cephesi [89]

Şekil 3. 100 Doğu Cephesi [89]

Şekil 3. 101 Güney Cephesi [89]

Şekil 3. 102 Batı Cephesi [89]

3.5.2 Hamidiye Suları-Cendere Su Terfi İstasyonu

Hamidiye Su Tesisleri, Sultan II. Abdülhamid Han tarafından yaptırılan, İstanbul'un su sorununu ortadan kaldırmak için kurulmuş köklü bir tesistir. Sultan II. Abdülhamid'in kendi adıyla anılan bu tesisler İstanbul'u besleyen Halkalı, Kırkçeşme ve Taksim sularının dışında kalan küçük isale sistemlerinden biridir. Tesisin büyük bir bölümü 1900 yılında tamamlanmış olup, şehre suyun verilmesi ise 26 Mayıs 1902 tarihinde gerçekleşmiştir [45].

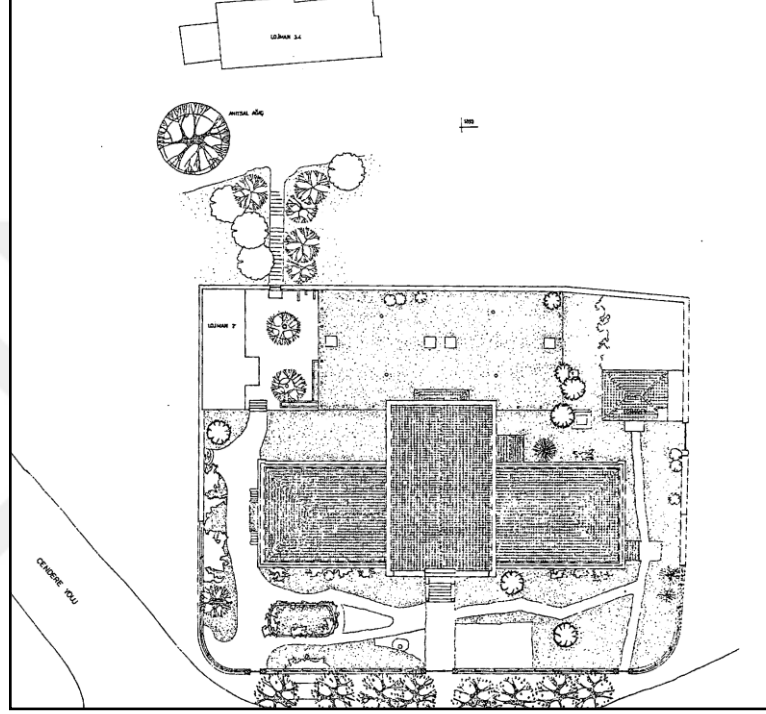
Sultan II. Abdülhamid, şehir sularının kolera ile ilişkisinin bilimsel olarak ortaya çıkmasından sonra, İstanbullulara temiz su ulaştırmak için suyollarının ıslahına önem vermiştir. Bizzat şahsi gelirlerinden sermaye ayırarak, Pirgus ile Kuru Dere, Paşa Deresi civarındaki memba sularını Kâğıthane'ye kurdurduğu modern makineler ile depolara toplattığı Kâğıthane suyunun; Yıldız, Beyoğlu, Galata, Beşiktaş ve Ortaköy gibi semtlere dağıtımını sağlamıştır. II. Abdülhamid, ayrıca, su bentleriyle ve su kemerlerini bilimsel tekniklerle ıslah ettirip, tamirlerini yaptırmıştır. Hamidiye Suyu isale hattını açtırarak; Zincirlikuyu, Yıldız, Taksim ve Beşiktaş civarlarına dağıtılmasını gerçekleştirmiştir (1902). Hamidiye su şebekesinde, halka açık Hamidiye çeşmeleri de bulunmakta olup, bu çeşmelerden bir kısmı günümüzde de kullanılmaktadır [45].

Medeniyetlerin başkenti olan İstanbul şehri sürekli aldığı göçler sebebiyle büyümüş ve bu durum pek çok şehrcilik sorununu beraberinde getirmiştir. Bu sorunların en önemlilerinden birisi de şüphesiz temiz su sorunu olmuştur. Bu konuyla ilgili geçmiş dönemlerde de pek çok çalışma yapılmıştır. Osmanlı döneminde de hızla artan nüfusun su ihtiyacını karşılamak amacıyla hem varolan eski su yapıları onarılmış hem de yeni su kaynakları araştırılıp bulunarak pek çok yeni hattan şehre su sağlanmıştır. Sultan II. Abdülhamid devrinde de, İstanbul'a kaliteli içme suyu sağlamak amacıyla 1883'te Dersaadet Su Şirketi ve 1893'te de Üsküdar-Kadıköy Su Şirketi kurulmuştur [45].

Sultan II. Abdülhamid döneminde, İstanbul'un su sorununu hafifletmek amacıyla 1898 yılında komisyon kurdu. Heyet, kurulduktan sonra Hamidiye Suları Projesi kapsamında çalışmalar yapıldı. Kemerburgaz'ın doğu kısmından Cendere köyüne kadar 60 tane kaynak tespit edilmişti ve bu durum padişaha rapor olarak sunuldu. Tüm masrafları

Sultan II. Abdülhamid'den olmak üzere Hamidiye Su Tesisi, diğer adıyla Cendere Su Pompa İstasyonu yapılmaya başlandı [90].

Cendere'deki Su Pompa İstasyonu, İstanbul Kâğıthane'de Cendere Caddesi'nde Ayazağa ile Kemerburgaz yol ayrımında yer almakta olup (Şekil 4.103), Hamidiye suları çerçevesinde 1899-1900 yılları arasında Sultan II. Abdülhamid Han tarafından yaptırılmıştır [45].

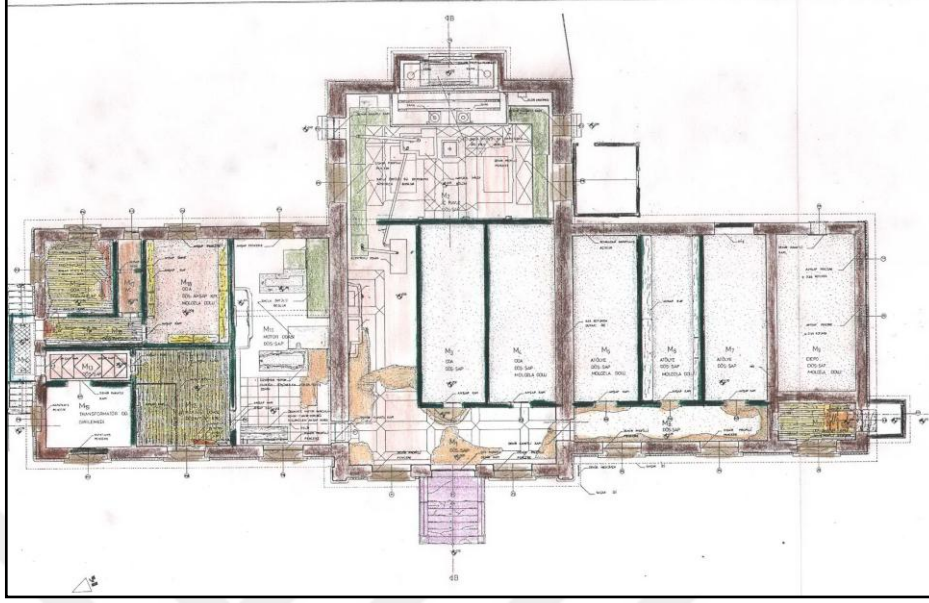
Şekil 3. 103 Cendere Su Pompa İstasyonu Vaziyet Planı [91]

Cendere Su pompa İstasyonu, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönem yapılarından olup, dönemin özgün yapıları arasındadır. Önceleri buharlı pompa makineleri ile şehre su pompalanırken, daha sonraki yıllarda bu makinelerin yerine iki adet santrifujlu makine kullanılmıştır [91].

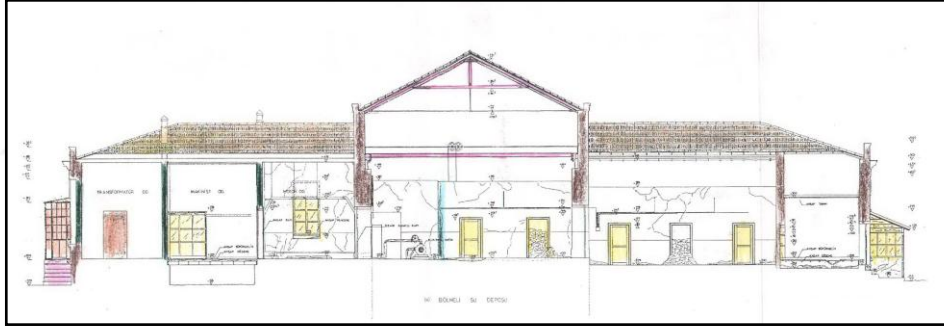
Yapı günümüzde İSKİ tarafından kullanılmakta olup, İSKİ Su Medeniyetleri Müzesi olarak kullanıma açılması için çalışmalar yapılmaktadır.

Kâğıthane memba sularının dağıtımı için suyun 120 metre'ye yükseltilmesini sağlamakta olan yapı, 12.270 metrekarelik bir alana yayılmış olup, 1200 metreküplük

su deposu, su pompa istasyonu, lojman, müdür ve işçi odalarından oluşmaktadır (Şekil 4.104) [92].

Şekil 3. 104 Cendere Su Pompa İstasyonu Planı [91]

Şekil 3. 105 Cendere Su Pompa İstasyonu Kesit [91]

Yapının kuzeybatı cephesi, aynı zamanda girişin bulunduğu cephe. Bu cephe simetrik bir düzene sahip olup, yapının en güzel ve süslü cephesidir (Şekil 4.107). Cephe yalın ve özgün bir düzendedir. Yapının giriş kısmı yan kanatlara göre daha yüksektir. Bu şekilde hem giriş vurgulanmış, hem de iç mekânda yer alan fonksiyonlarla bağlantı sağlanmıştır. Cephenin bu bölümü de simetrik olup, ortada bir kapı ve her iki yanında da birer pencere bulunmaktadır. Bu kısmın üstünde de yarım daireye benzer, büyük ve tüm mekânı aydınlatan camlı bir bölüm bulunmaktadır. Cepheye farklı genişliklerde 8 adet pencere bulunur [91].

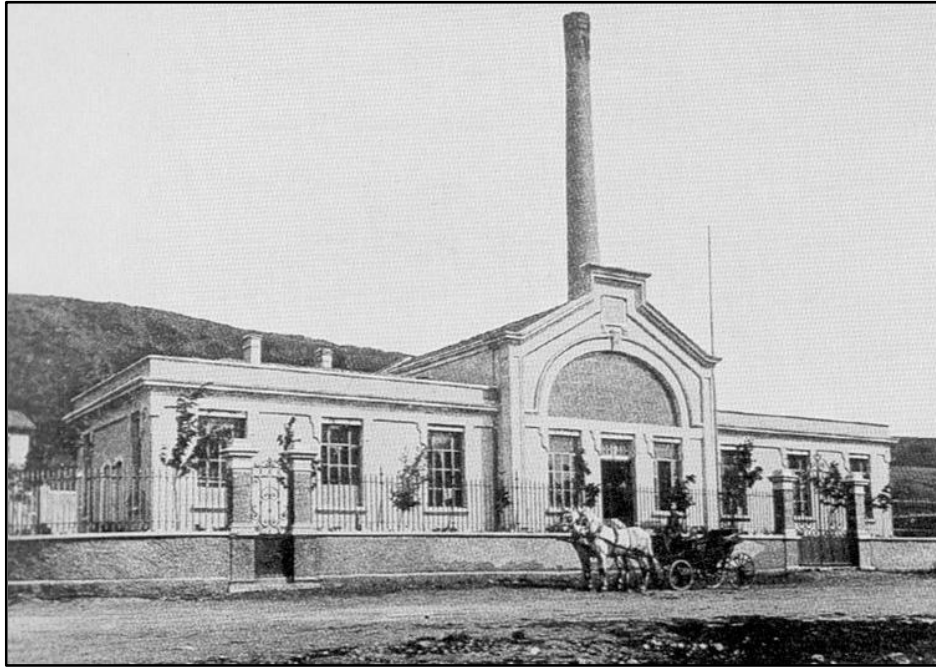
Yapının kuzeydoğu cephesine baktığımızda ön cepheye göre daha küçük olduğunu görürüz. Bu cephede de simetrik bir düzen söz konusudur. Bu cephede iki ahşap kapı bulunmaktadır. Güneydoğu cephesi ise oldukça sade ve güzeldir. Diğer cephelere nazaran simetrik düzen bozulmuştur. Güneybatı cephesi de kuzeydoğu cephesine benzer şekilde iki kademeli olup, cephenin bu bölümünde giriş kapısı ve pencere bulunmaktadır [91].

Yapının 1900 yılındaki fotoğraflarında bulunan kule bugün bulunmamaktadır [45].

Hamidiye Suları, Yıldız, Beşiktaş, Maçka, Tophane, Eyüp gibi çeşitli semtlerdeki çeşmelerden su akıtılmaktaydı. Cenderede kurulan bu istasyon ise, hem Yıldız tarafına hem de Eyüp güzergâhına su basmak amacıyla kurulmuştu.

Şekil 3. 106 Cendere Su Pompa İstasyonu Cephe [91]

Şekil 3. 107 Cendere Su Pompa İstasyonu Giriş Cephesi [93]

SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN DÖNEMİ İSTANBUL'DA UYGULANMAYAN PROJELER

4.1 Antonie Bouvard'ın At Meydanı (Hipodrom) Projesi

Osmanlı İmparatorluğu dönemi boyunca hipodrom, meydan olarak kullanılmış, dönemin faaliyetlerine göre kimi zaman cirit ve at yarışları yapılmış, kimi zaman da düğünlerin ve şenliklerin yapıldığı bir alan olmuştur. Bu bakımdan Osmanlı kentinde her siyasi ve kültürel dönemde meydan önemli bir yere sahiptir. Meydanı düzenlemek için ilk girişimler Sultan Abdulaziz döneminde yapılmış ve ilk olarak 1856 yılında Yılanlı Sütun ve Dikilitaş'ın temelleri atılmıştır. Daha sonra ilk ciddi girişim Sultan Abdülhamid döneminde gerçekleştirilmiştir. At Meydanı ve çevresi için ilk imar faaliyetleri de Sultan II. Abdülhamid zamanında olmuştur. At Meydanı'nın yeni projesine göre batıdaki İbrahim Paşa Sarayı da yıkılıp yerine polis memurluğu yapılacak, bu devasa bina meydanın tamamını kaplayacak şekilde olacak bu haliyle ölçek ve olanı Bouvard'ın Paris'teki şaheseri olan Sanayi Sarayı'na benzeyecekti. Binanın batı çehresinde de meydana paralel bahçeler planlanmıştı [94].

Şekil 4. 1 At Meydanı Projesi Tasarımı [94]

4.2 Antonie Bouvard'ın Beyazıt Meydanı Projesi

Bouvard'ın bu proje ile amacı kente gerçek bir şehir kimliği kazandırmaktır. Bouvard, hâlihazırdaki meydanı genişleterek büyük bir dikdörtgen oluşturmayı ve Harbiye Nezaretî'nin bulunduğu aks üzerine bir Belediye Sarayı binası yapmayı tasarlamıştır. Yeni meydan dörde bölünüp, batısındaki Sultan Beyazıt Medresesi yıkılacak, yerine avlulu ve kubbeli ikiz binalar inşa edilecektir. Bu ikiz binalar modernleşme ve terakkinin simgesi olan Sanayi ve Ziraat Müzesi ile eğitim ve kültürün simgesi olan devlet kütüphanesi olarak tasarlanmıştır [15].

Beyazıt meydanının arazisindeki doğal eğim bu projede hesaba katılmayınca eğimin varlığı projenin tutarlılığını bozmuştur. Ayrıca projede sokak bağlantıları kısmı düşünülmemiş ve bazı yerlerde projede çelişkiler bulunmaktaydı [4].

4.4 Antonie Bouvard'ın Galata Köprüsü Projesi

Eski köprünün mimari açıdan iddialı olmayan tasarımına göre Bouvard'ın yeni projesi herhangi bir batılı seyyahın bile modern olarak nitelendirebileceği bir yapı öneriyordu. Bouvard'ın projesindeki Haliç gerçeğinden daha geniş olduğundan köprü de daha uzun görünüyordu. Sahildeki gezinti yolları yapının büyüklüğünü vurgular nitelikteydi. Bouvard üzerindeki heykelleri, aydınlatma elemanları ve sonundaki iki büyük kule ile köprüyü ve meydan girişlerini abideleştirmişti [15].

Şekil 4. 4 Bouvard'ın Galata Köprüsü Projesi [95]

Bouvard'ın avan projeleri İstanbul için yeni bir imaj öneriyordu. Bu imaj beaux-arts yaklaşımına uygun olarak düzen, simetri, anıtların ortaya çıkarılması yoluyla hayata geçirilecekti. Fakat plandaki eksik noktalardan birisi de İstanbul'un karmaşık tomografik yapısının ve kentin kendine özgü yaşam dokusunun göz ardı edilerek planlama yapılmasıydı. Oldukça soyut kalmasına rağmen Osmanlıdaki elit tabaka tarafından hemen benimsenen projeye bir irade-i seniyye çıkarılarak ödenek ayrıldı. Fakat benzeri birçok ütöpik proje gibi Bouvard'ın projesi de rafa kaldırılıp uygulanamadı [97].

4.5 Aurique'nin Galata-Süleymaniye Asma Köprüsü Projesi

Şehremaneti Fen Heyeti Müdürü Aurigue'nin tasarladığı bu projede ana fikir, Haliç'e kıyısı olmayan iki semti; Süleymaniye ve Galatay'ı birbirine bağlamaktır.

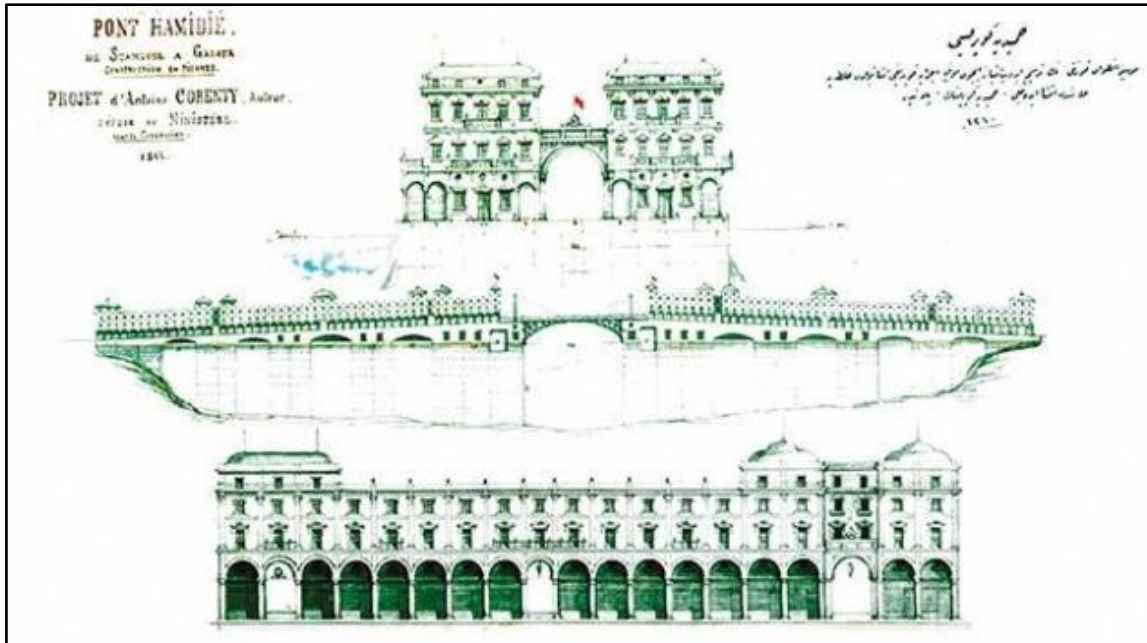
Sultan II. Abdülhamid'in isteği üzerine 1906'da İstanbul'a gelen Bouvard, birçok tetkiklerde bulunmuş ve şehrin umumi planları olmaksızın tasarıların hayata

geçemeyeceğini belirtmişti. Bouvard, bu amaçla; şehrin planını çıkarmak için Shrader'i, Fen işlerini yönetmek için de Aurigue'i İstanbul'da bırakmıştı.

Aurigue bu dönemde Şehremaneti Fen Heyeti Müdürlüğü'ne atanmış ve bu alanda çeşitli çalışmalar yapmış ve pek çok proje geliştirmiştir. Bunlar arasında Galata-Süleymaniye Köprüsü projesi de vardı. Bir ayağı Galata Kulesi yakınında bir ucu Süleymaniye'de olan asma köprü, düz bir satıhla iki yakayı birbirine bağlayacaktı. Köprü, 1200 m uzunluğunda olacak, İstanbul'un Galata'dan görülebilecek temel silüetine yeni bir unsur eklenmiş olacaktı. Pek çok araştırmacıya göre bu köprü tasarımı da şehrin silüetine zarar verebileceği düşüncesiyle hayata geçmemiştir [94].

4.6 Mösyö d'Anturan Corenty'nin Hamidiye Köprüsü Projesi

İtalya kökenli mimar d'Anturan Corenty, 1894 tarihli proje teklifinde dördü, açılıp kapanabilen gemi geçişlerinin sağlanacağı asma düzeneğin sağında; dördü de solunda olmak üzere sekiz dolgu ayağın üzerinde sekiz kemerli bir köprü ile Haliç'i aşmak için tasarlanmıştır. Mimari tasarımında köprüyü üçe bölecek şekilde, ortasını raylı sisteme, köprü'nün Haliç'e bakan kısımlarını ise 3 katlı sıra binalara ayıracak şekilde düşünmüştü. Geçişin karaya ulaştığı kısımda ise binaları birleştiren bir Tak-ı Zafer vardı [94].

Şekil 4. 5 Corenty'nin Hamidiye Köprüsü Projesi [97]

4.7 Mösyo Pierre'nin Haliç Köprüsü Projesi

Mösyo Pierre'nin 1902 yılında geliştirdiği proje Paristen gönderilmişti. Proje üç bölümden oluşup, her bölüm bir çift minareyle sonlanmıştır. Ayrıca detaylı bir demir iskelet ve elektrikli mekanizmaya sahipti. Tasarımda minareler balkonlarla birbirine bağlanıyor, balkonlar da gösterişli bir şekilde yapının demir aksamıyla bütünleşip, gösterişli bir kapı görünümü veriyordu. Köprünün Karaköy ve Eminönü taraflarındaki kısımlarda ilk katlarda dükkânlar bulunuyordu. Bu dükkânların mimari yapısı ve genel görünüm Venedik'i andırıyordu.

Bu teklif sonucu bilinen nadir projelerdendir. Sultan II. Abdülhamid Ermeni ayaklanmalarının sıkça olduğu bir dönemde güvenlik gerekçesiyle tasarımın biraz daha çalışılmasını emretti. Abdülhamid Ayrıca Mösyo Pieere'nin projesine dair red gerekçesini ve Haliç üzerinde nasıl bir köprü istediğini açıkça belirtmişti [94].

4.8 Mösyo Aides'in Gemi Taşımacılığına Mahsus Demiryolu Projesi

Bu projeye dair Osmanlı Arşivleri'nde sadece bir ek bulunabilmiştir. Projedeki amaç; her nevi gemiyi kurulacak bir düzenek vesilesiyle ray üzerine oturarak, ikinci bir limana taşımaktır. Mevcut belgeden edinilen bilgiye göre; öncelikle demiryolu hattına paralel üçbin ayak uzunluğunda, limanda farklı işlevleri olan iki havuz inşa edilmesi öngörülmüştür. Ayrıca limanla havuz arasında büyük kapılar planlanmıştır. Yapılacak sistem sayesinde yükleme işleminin bir saatte biteceği ve bu sistem sayesinde iki liman arasında 20 tonluk gemilerin bile taşınabileceği, taşımanın son derece güvenli olduğu gibi bilgiler yer almaktadır. Proje gerçekleştirilememiştir [94].

4.9 Yıldız Bahçesi ve Demiryolu Projesi

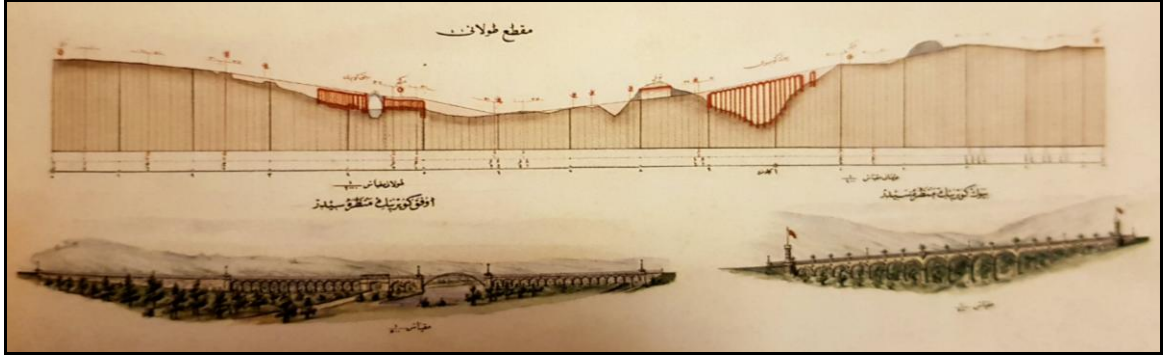
Sultan II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'na yerleştiği ve burada ikamet etmeye başladığı dönemde Yıldız da yapılaşmaya paralel olarak arazinin genişliği de büyür. Yeni dönemde Küçük Mabeyn, Cariyeler Köşkü, Yıldız Camii, harem yapıları, tiyatro, marangozhane, eczane, tamirhane, kilithane, çini atölyesi, kütüphane, silahhane, şehzade köşkleri, kasırları, yönetim yapıları, koruma yapıları, servis yapıları bu büyük

kompleksin mevcut haline eklendi. Yıldız, yeni yapılarında eklenmesiyle artık Klasik Osmanlı Devri'ndeki Topkapı Sarayı gibi 12.000 kişilik saray iç nüfusu ile oldukça büyük bir komplekse dönüştü. Ayrıca Ertuğrul ve Orhaniye Kışlasındaki 20 bine yakın askerin de bu alana geleceği düşünülürse Yıldız sosyal gereçlerin varlığına muhtaç hale gelecekti. Sultanın isteği üzerine içinden su kanallarının geçtiği büyük bir bahçe, hayvanat bahçesi ve bir de limonluk inşa edilmişti fakat 32 bin kişinin yaşadığı bu alanda meydan olarak kullanılabilecek bir alan yoktu. Bununla beraber Yıldız Camii, Orhaniye Camii ve Ertuğrul Tekkeleriyle çevrili bu devasa alan birbirinden kopuk yapı birimlerinden oluşuyordu. Bu durum da büyük bir sıkıntı oluşturunuyordu [94].

Şekil 4. 6 Yıldız Bahçesi Demiryolu Projesi [98]

Yapılar arası ulaşım sağlanması ve ortak bir temaşa alanı oluşturulması amacıyla yeni bir proje hazırlandı. Plana göre, bahçe boğaza doğru genişletilecek, aynı zamanda Büyük Mabeyn, Çadır Köşkü, Malta Köşkü ve Şale Köşkü yaklaşık iki kilometreye varan bir demiryolu ile birbirine bağlanacaktı [94].

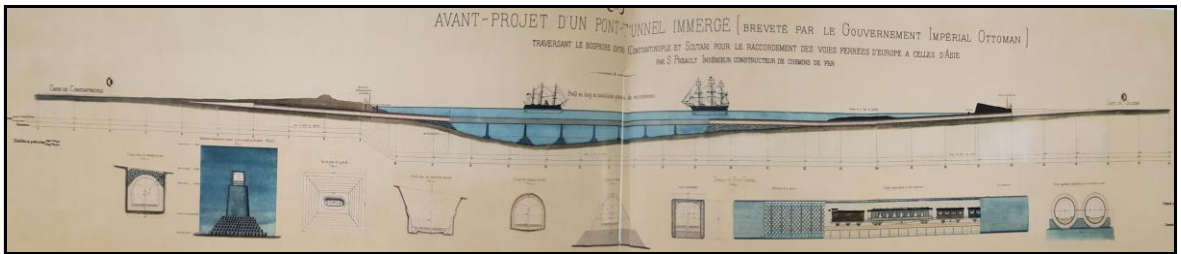

Şekil 4. 7 Yıldız Bahçesi Demiryolu Köprüleri [45]

Bu demiryolu aynı zamanda Ertuğrul ve Orhaniye Kışlalarını da birleştirecekti. Çırağan Sarayı'na doğru genişleyen bahçe içinde farklı öğeler düşünülmüştü. Çadır Köşkü önüne büyük bir havuz, iki yamaç arasında kalan vadiye şelale, Malta Köşkünün kuzeyine iki küçük havuz düşünülmüştü. Ayrıca Çadır köşkü önüne düşünülen havuzun ortasında ve raylı sistemin de geçişini sağlayacak bir köprü de inşa edilecekti. Fakat bu proje de gerçekleştirilemeyen projeler arasında yer aldı [95].

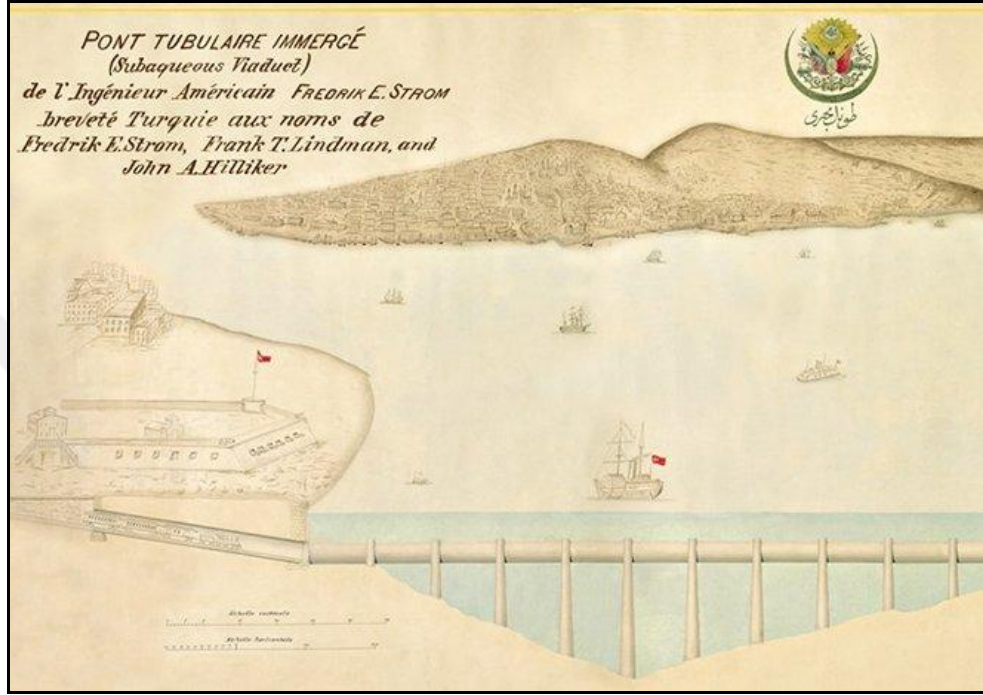
4.10 Cisir-i Enbubi (Tüp Geçit) Projesi

İstanbul'da tarih boyunca Rumeli ve Anadolu Yakası'nı birbirine bağlanması için çok çeşitli köprü projeleri yapılmıştır. Fakat Sultan II. Abdülhamid Han döneminde, boğazın altında yapılacak bir tünel ile iki yakayı birbirine bağlamak hedeflenmiştir. Bu anlamda Cisir-i Enbubi adıyla anılan projenin ortaya çıkışı, o dönemin demiryolu alanındaki çalışmalarının hız kazanması sebebiyledir. Bu doğrultuda Sirkeci ve Haydarpasha garlarının boğazın altından yapılacak bir proje yoluyla kesintisiz bağlanması hedeflenmişti [45].

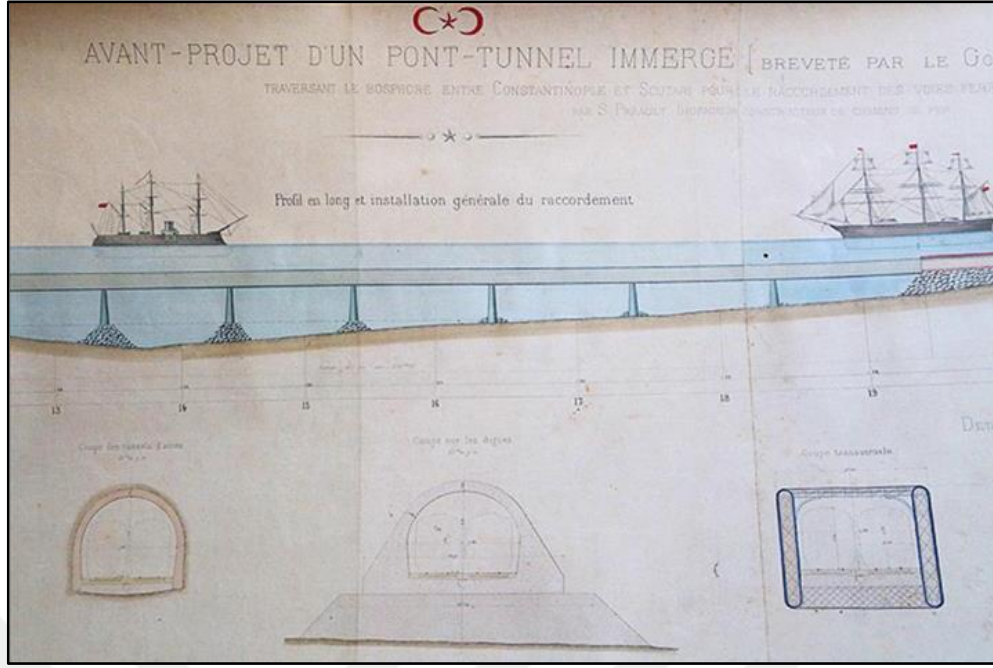
Şekil 4. 8 S Prerault'un Cisir-i Enbubi (Tüp Geçit) Projesi [99]

Rumeli ve Anadolu'nun demiryolu başlangıç noktaları olan Sirkeci ve Haydarpaşa'yı birleştirmeyi amaçlayan ilk teklif 1891 yılında S. Prerault'tan gelmiştir. Günümüz mühendisleri, S. Prerault'un teknik çizimlerde "Deniz Altı Çelik Tünel" adını verdiği projesinin 13 payandaya oturtulan çelik tüplerle uygulanmasının mümkün olmadığı kanaatindedir [100].

Şekil 4. 9 S. Prerault'un Cisir-i Enbubi (Tüp Geçit) Projesi Detayı [45]

S. Preault'un projesinde, 13 ayak üzerinde 3 kilometre uzunluğundaki tüpler gidiş-geliş çift şerit olarak, 4,30 metre yükseklikte ve iç genişliği 3,20 metre olarak planlanmıştır. Küp içinde, demir örgü ile çevrelenmiş tüpler içinde tren çizimleri yer almaktaydı. Salacak ve Sarayburnu arasında düşünülen proje Sultan II. Abdülhamid Han'ın tahtan indirilmesiyle yarıda kalan pek çok projeden birisi olmuştur [45].

Şekil 4. 108 S Prerault'un Cisir-i Enbubi (Tüp Geçit) Projesi Detayı [101]

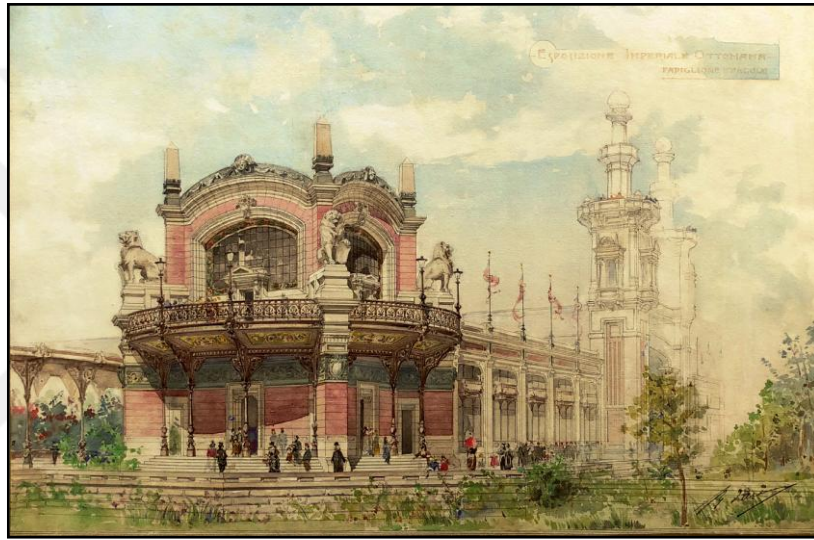
4.11 Dersaadet Ziraat ve Sanayi Sergi-i Umumisi Projesi

Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti'nin ikinci uluslar arası sergi girişimi için planlama yaparken, Osmanlı tarım ve endüstri ürünlerini dünyaya tanıtmak ve yöresel çaptaki ekonomiyi canlandırmak amacındaydı. Bunu yaparken Batı teknolojisinin bir kısmını da konuk etmekte [95].

Şekil 4. 109 Dersaadet Ziraat ve Sanayi Sergi-i Umumisi Projesi, Perspektif [102]

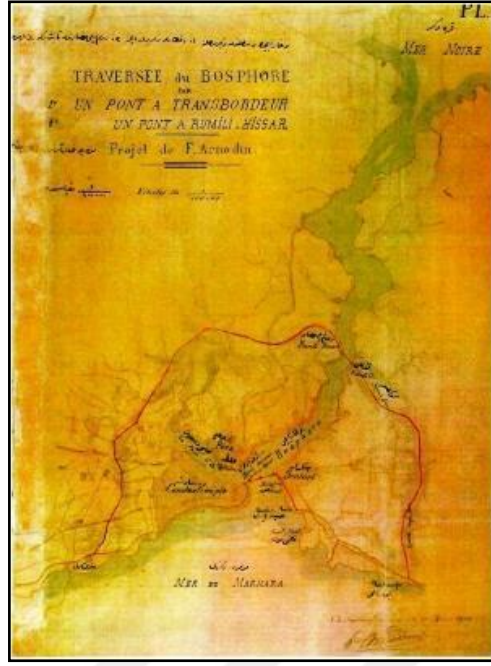
Bu amaçla çeşitli uluslararası sergi yarışmalarında birincilik kazanan ve tanınan mimar D'Aronco ile anlaşarak, bir çalışma yapması istendi. D'Aronco'nun yaptığı projede sergi kalıcı olacak ve sadece kış aylarında kapalı kalacaktı. Sergi alanının orta kısmında açılış töreni için de kullanılması öngörülen geniş ve cam çatılı bir salon yer alacaktı. Serginin kuzeydoğu tarafında zirai deney faaliyetlerinin yapılacağı bir tarla olacak, onun yanında ise bir at yarış alanı olacaktı. Kapalı alan toplamı padişah köşkü de dâhil olmak üzere 44.000 metrekare idi. ayrıca bütün bu sergi alanının kolylıkla gezilebilmesi için bazı noktalar arasında raylı sistem döşenecekti. Bu tasarım için D'Aronco'ya "liyakat madalyası" verilmişti [94].

Şekil 4. 110 Dersaadet Ziraat ve Sanayi Sergi-i Umumisi Projesi İçin Köşe Pavyonu [102]

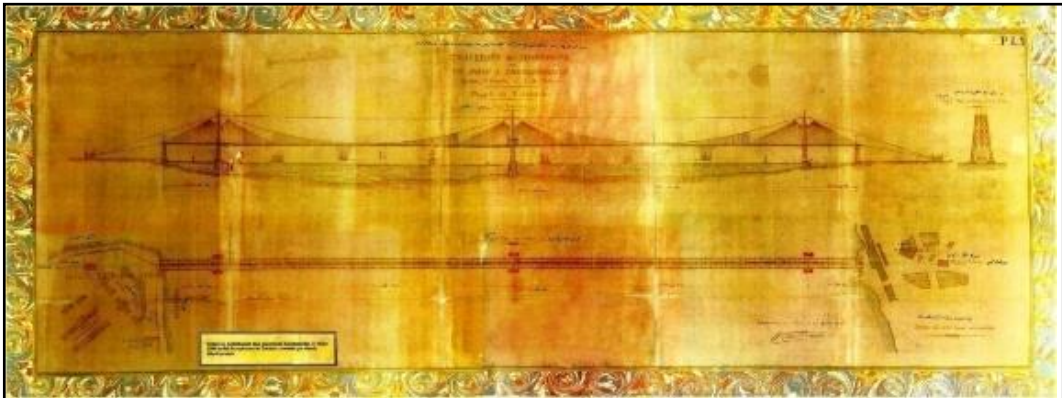
4.12 Cisri Hamidi ve Çevre Yolu Projesi

II. Abdülhamid döneminde, 1880'lerden sonra yabancı imtiyaz sahipleri ve şirketlerin devreye sokulmasıyla, demiryolu inşaatı oldukça artmıştı. Bu şirketlerden biri, kentin çevresinde bir çevreyolu yaparak, Asya ile Avrupa yakalarını iki köprü ile bağlamayı teklif etti. Projeyi hazırlayan mühendis Arnodin, projede yeni yolu gösteren bir harita üzerinde köprüleri belirterek çizimleri eklemişti [27].

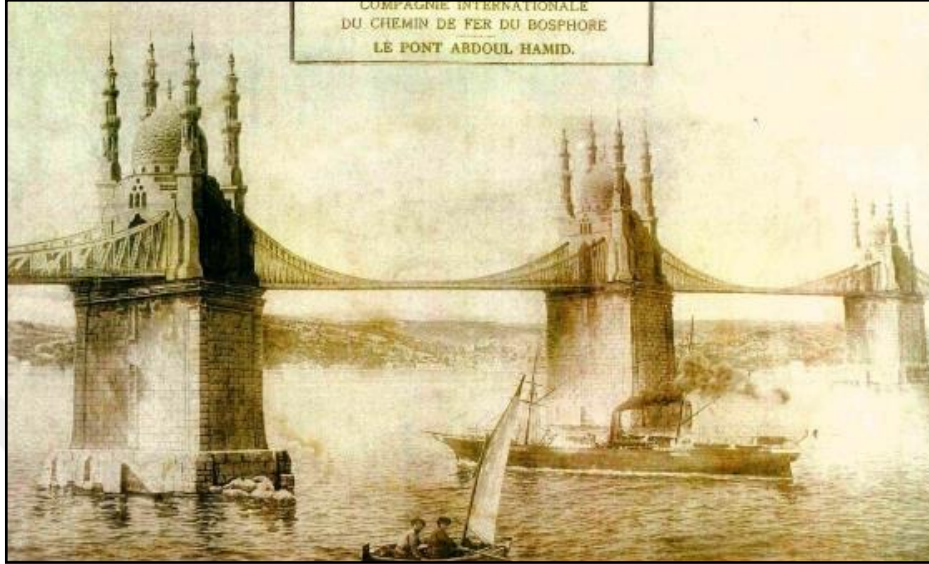
Şekil 4. 111 Ferdinand Arnodin'in Cisir-i Hamîdî ve Çevre Yolu Projesinin Güzergâhları [103]

Projede asıl amaç, Avrupa ve Asya arasında demiryolu bağlantısı sağlamak olsa da yaya ve araç trafiğinin de düzenlenmesi öngörülüyordu. Bu proje bu anlamda kentsel bir proje niteliğindedi. Arnodin'in ilk köprüsü Üsküdar ile Sarayburnu'nu birleştirecekti. Haydarpaşa'da sonlanan demiryolu, Üsküdar'a kadar uzayacak bu noktadan da köprü aracılığıyla İstanbul-Edirne hattına bağlanacaktı. Bu köprü projeleri kent silüetine önemli unsurlar ekleyecekti. Özellikle Sarayburnu ve Üsküdar arasındaki köprü, İstanbulun girişinde etkileyici bir kapı görünümündeydi. Asma köprü olarak tasarlanan köprü, 130'ar metre açıkta ikişer ayak ve ortada bir ayak üzerine oturacaktı [15].

Şekil 4. 112 F.Arnodin'in Sarayburnu-Üsküdar Arası İçin Tasarladığı Teleferik [103]

Mimari üslup bakımından çok daha iddialı olan ikinci köprü ise her biri ikişer ayakta oluşan üç taşıyıcı elemanın taşıdığı asma bir köprüydü. Padişahın adını taşıyacak bu Hamidiye Köprüsü'nün taşıyıcı ayakları, köprü geçişi hizasında camilere dönüşüyordu [15].

Şekil 4. 113 F.Arnodin'in Rumeli-Kandilli Arası İçin Tasarladığı Cisr-i Hamidi Projesi [103]

Projeyle beraber sunulan betimlemede köprünün mimarisi "Selçuklu" üslubu ve diğer İslami üsluplardan esinlenmişti. Köprünün tasarımıyla Arnodin etkileyici ve şehrin manzarasını da süsleyen bir etki oluşturmak istiyordu. Köprünün belli başlı mimari zaafı olsa da, İstanbul için ilk kez önerilmesi önemliydi. Projeye yüksek ihtimalle ekonomik nedenlerle çok sıcak bakılmadı. Projenin uygulanması için herhangi bir girişimde bulunulmadı [15].

4.13 Büyük Osmanlı Parkı Projesi

Münif Paşa, II. Abdülhamid döneminde önemli bir devlet adamı ve gazeteciydi. Münif Paşa'nın İstanbul'a dair pek çok tespiti ve teklifi vardı. Bu projelerden birisi de Osmanlı Devlet Parkı projesiydi. Projeye göre, söz konusu park üç bin metre genişliğinde dikdörtgen bir alan üzerinde kurulacak, Avrupa, Asya ve Afrika'daki bütün Osmanlı İmparatorluğu topraklarını kapsayacaktır. Osmanlı Devleti'nin, hangi yabancı devletlere sınır olduğunu göstermek amacıyla da bu devletlerin topraklarından parçalar alınarak parkta sergilenecekti. Projede karalar, denizler, ırmaklar, dağlar, çöller, ormanlar,

madenler, şehirler, yollar telgraf hatları gibi bütün tabi şekiller olabildiği kadarıyla aslına uygun yapı ve oranlarda sergilenecekti. Ayrıca denizler ve göller havuz şeklinde yapıлып içlerine deniz suyu doldurulacak, adalar yerlerinde gösterilecek içlerine kendine mahsus gemiler konulacaktı. Bu proje uygulamaya konulamamıştır [94].

4.14 Türk-Yunan Harbi Zafer Anıtı Projesi

1893 yılında Ziraat ve Sanayi Sergi-i Umumisi için İstanbul'a davet edilen İtalyan mimar D'Aronco, Sultan II. Abdülhamid'in teklifi ile İstanbul'da kalmış ve ardından önemli projelere imza atmıştır. D'Aronco, İstanbul'da yaşadığı süre zarfında pek çok önemli olaya de tanıklık etmiştir. Bu olaylardan en önemlisi de şüphesiz 1897'de yaşanan Türk-Yunan harbidir. II. Abdülhamid'in isteyerek girdiği bu ilk ve tek savaş, Osmanlı Ordusu'nun zaferi ile sonuçlanmıştır. Bu zaferle Sultan ve Osmanlı, Avrupa nazarındaki "Hasta Adam" imajından kurtulmuş ve itibarını yeniden kazanmıştır.

Şekil 4. 114 D'Aronco'nun Türk-Yunan Harbi Zafer Anıtı Projesi 1897 [94]

Bu zafer sonucu Osmanlı hükümeti, zaferin sürekli hatırlanmasını sağlayacak bir eserin inşa edilmesini talep etmiş ve İtalyan mimar D'Aronco ile görüşmüştür. D'Aronco'nun tasarladığı anıt, yirmibeş metre yakın devasa silüetiyle görenleri hayran bırakacak bir

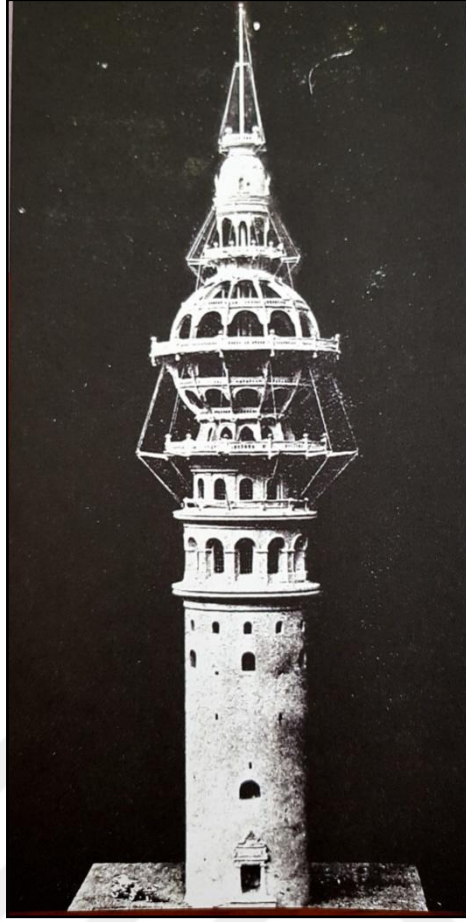
yapıt olacaktı. Bu anıtın yapılması fikrinden vazgeçilmiş ve proje hayata geçmemiştir [94].

4.15 Deniz Suyundan İçilebilir Su Elde Etme Projesi

Osmanlı İmparatorluğu'nda Fatih Sultan Mehmed, Kanuni Sultan Süleyman daha sonra Sultan Abdülhamid'e kadar pek çok padişah temiz ve içilebilir su ile ilgili tedbirler almak durumunda kalmışlardı. Bilinen yöntemlerin dışında su temin etmek için araştırmalar yaptıran Sultan Abdulaziz, bu amaçla 1868'de Fransız bir şirkete verdiği imtiyazla "Dersaadet Anonim Su Şirketi'nin kurulmasını sağlamıştır. Bu sürecin sonunda İstanbul, yapılan pompa istasyonlarıyla basınçlı şehir suyuna kavuşmuş oldu. Daha sonraki yıllarda daha başka tesisler kurulup, aynı sistemle su temin edilecekti. Bu doğrultuda araştırmalar yapan dönemin padişahı Sultan II. Abdülhamid Fransa'dan duyduğu bir bilgi üzerine; deniz suyunun içinden elektrik akımı geçirilerek temiz su elde edilip edilemeyeceğini ve bu suyun sokak çeşmelerinde kullanılabilirliğiyle beraber maliyetinin ne olacağının da araştırılmasını istedi. Bunun üzerine Paris Sefareti konuyla ilgili girişimlerde bulunmuş ve cevabı hazırlanan raporla beraber hariciye nezaretine iletti. Sonuçta alınan kararda; "hermit" yöntemiyle içinden elektrik geçirilerek deniz suyunun içilebilir hale getirilmesi Avrupa'ca dahi henüz kabul olunmamıştır, ileride Avrupa'da uygulandığı takdirde Türkiye'de de tatbiki düşünülecektir" denilmiştir [94].

4.16 Galata Kulesi Tasarısı

Aram Tahtacıyan İstanbul'a Kasımpaşa'daki Deniz Hastanesi, Surp Agop Akaretleri ile Beyoğlu Tünel'deki Hıdivyal Plas'ı tasarlayan bir Ermeni mimardır. 9 Kasım 1908'de Başvekâlete bir arzuhal sunan Aram Tahtacıyan "Kule-i mezkurenin ahşap kısmının hedmiyle, demirden bazı ilaveler yani askı bahçeler, teraslar ve localar inşası hususunun tarafıma terk ve tahsisini istirham eylerim." cümlesiyle teklif sunmuş aynı zamanda herhangi bir maddi talebinin bulunmadığını da belirtmiştir. Ayrıca işletme gelirlerinin %20'sini devlete bırakmayı taahhüt etmekte ve 30 yıl yap-işlet-devret süresi talep etmektedir [94].

Şekil 4. 115 Galata Kulesi Tasarısı [94]

Aram Tahtacıyan sunduğu arzuhalde girişim fazla detaylandırılmamış; ilavelerle askı bahçeler, teraslar ve localardan bahsedilmişti. Tahtacıyan'ın bu teklifi 18 Nisan 1909'da iki ay sonra değerlendirildi. Kararda bazı çekinceler dile getirilmiş olmasına rağmen ılımlı cevap verilmiş ve yapılacak olan inşaat ve ilavenin her halukarda şimdikinden daha zarif olacağı belirtilmişti. Tekliften “gayet mükemmel ve dil-ruba”, Aram Tahtacıyan'dan da “ehil, zeki” gibi övücü cümlelerle bahsedilse de, Ocak 1910'da Maarif Nezareti'nde çeşitli komisyon raporları da dikkate alınarak teklif tekrar gündeme gelmiş ve nihayetinde red yanıtı verilmiştir [94].

SONUÇ VE ÖNERİLER

19.yy. Avrupa siyasal örgütlenmesinin, bireysellik tanımının, sosyo-ekonomik paradigmaların değişip, modernleşmenin hız kazandığı önemli bir dönemdir. Bu dönemde Osmanlı coğrafyası içerisinde de siyasal ve sosyo-ekonomik önemli değişimler olmuştur.

Osmanlı devlet yapısında modernleşmenin ve reformist hareketlerin özellikle Tanzimat Döneminden başlayarak etkisini gösterdiği görülmektedir. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile hızlanan batılı yaşama öykünme ve sosyo-ekonomik değişim hareketleri kendinden sonraki dönemlere de etki etmiştir. Değişim ve dönüşüm her dönem farklı bir boyut kazansa da artık geri dönülemez bir hal almıştır.

Bu bağlamda, Osmanlı tarihinde yöneticilerin de büyük önem verdiği modernleşme hareketleri, bir devletin ve milletin geleceğini nereye taşıyabileceğinin idrakı için önem taşımaktadır. Osmanlıda ortaya çıkan reformların temelinde modernleşme ihtiyacı bulunmaktadır. Modern ve Avrupai standartlarda bir devlet olmak bağlamında atılan adımlar, küresel dünyanın ve dolayısıyla Avrupa Devletleri'nin etkisinde ve paralelinde olmuştur.

Sultan II. Abdülhamid Han, 19. ve 20. yy. siyasetine damgasını vuran devlet adamlarının önde gelenlerindendir. Osmanlı tarihinde pek çok önemli ve başarılı hükümdarlar olmuştur, fakat Sultan II. Abdülhamid Han'ın farkı, devlet otoritesinin zayıflayıp, parçalanmaya yüz tuttuğu bir devirde yönetimin başında olup her şeye tekrar

hükmetmeyi bir Osmanlı hükümdarı olarak başarmasıdır; diğer bir deyişle çeşitlenen 19.yy. siyasi ortamında otoritenin tek ve hâkim gücü olarak tarih sahnesine çıkmayı başarabilmiş bir yönetici olarak imzasını atmıştır.

II. Abdülhamid, devletin başına geçerken, yönetim yetkilerini Meclisle paylaşmak üzere tahta çıkmıştır. Ardından meclis kısa sürede feshedilmiş ve padişaha karşı güçlü bir muhalefet oluşmuştur. İşte böyle bir ortamda II. Abdülhamid Han, Osmanlı Devleti'nin en karışık dönemlerinden birinde hüküm sürmesine rağmen; idari, siyasi, ekonomik, sosyal ve sağlık alanında çok büyük yenilikler ve değişimler yapmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun iflasa sürüklenecek kadar ekonomik sıkıntılar çektiği bir dönemde, devletin başına geçen Sultan, kendisini tahta çıkaranların da yönlendirmesiyle 1877-1878 yıllarında girdiği savaştan ciddi toprak kayıplarıyla ve dünya devletlerine karşı büyük bir imaj kaybı ile çıkmıştır. Sultan II. Abdülhamid, devletin içinde bulunduğu olumsuz havayı dağıtmak ve imparatorluğun kaybettiği imajı yeniden kazanmayı amaçlamaktadır. Özellikle devletin başkenti olan İstanbul'da yapılacak olan yeni ve büyük bütçeli projeler ve modernleşme çalışmaları sayesinde, Osmanlı coğrafyasının genelindeki sosyo-psikolojik havayı olumlu hale getirmeyi hedef edinmiştir. İmparatorluğu'nun başkenti bir Avrupa başkenti niteliği kazanacak ve diğer Avrupa Krallıkları'nın başkentleri arasında haklı olarak bir yıldız gibi parlayarak doğacaktır.

Sultan II. Abdülhamid Han, Tanzimat'ın ilanından beri süregelen modernleşme hareketinin öncüsü olmuştur. Tanzimat'ın getirdiği Batılılaşma fikrine yer yer, yerel kimliğin kaybı nedeniyle karşı olsa da, sosyo-kültürel anlamdaki Avrupadaki gelişimlerin takibini çağı yakalamak adına desteklemektedir. Avrupa'nın askeri ve teknik anlamda örnek alınması gerektiğini savunmuştur. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki özellikle askeri ve teknik ilerlemeyi göz önünde bulundurmayıp geri kaldığını ve bu gelişmelerin takip edilerek, İmparatorluk coğrafyası içerisinde, özellikle başkentte takibinin gerektiğini savunmuştur.

Sultan II. Abdülhamid Han, amcası Sultan Abdülaziz'in yanında Napolyon'un başkent Paris'te açtığı uluslararası sergiye katılmak için yurt dışına çıkmış ve Avrupa seyahatine katılmıştır. Bu seyahatte pek çok Avrupa ülkesini gezme fırsatı bulmuş, Fransa, Belçika,

İngiltere, Almanya, Avusturya-Macaristan'ı görmüştür. Abdülhamid'in Avrupa gezisi yapmasının daha sonraki dönemlerde onun moderniteye olan yaklaşımını olumlu anlamda etkilediğini söyleyebiliriz. Amcası Abdülaziz ile bir buçuk ay boyunca yaptığı gezi sırasında oldukça büyük tecrübeler edinmiş, Avrupa'daki modern kentlerde en ileri teknolojide ulaşım araçlarını görmüştür. Bu gezi boyunca birçok Avrupa ülkesini karşılaştırma imkânı bulan Sultan II. Abdülhamid Han, Avrupada'ki teknolojik üstünlük karşısında Osmanlı'nın neden geri kaldığı konusunda da çıkarımlarda bulunma fırsatı elde etmiştir. II. Abdülhamid'in en çok etkilendiği şeylerden birisi de çok hızlı bir tren ile iki saatte Londra'ya seyahat etmiş olmasıdır. Bu seyahatin Abdülhamid'in hayatında çok önemli bir yeri olduğu belirtilebilir. Nitekim bu seyahat, Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçekleştirilmeye çalışılan modernite projelerinin de hız kazanmasına sebep olmuştur. Bu gezi, Abdülhamid için önemli bir tecrübe olmuş, Tanzimat'la başlayan yenilik hareketlerinin saltanatı boyunca devam etmesinde önemli bir etken olmuştur denilebilir.

Bu geziden edindiği tecrübeler sonucu; tahta geçtiği ilk andan itibaren, İstanbul'un mevcut durumuyla ilgili raporlar istemiş ve İstanbul'la ilgili yazılanları da yakından takip etmiştir. İstanbul'daki düzensizliğin önüne geçip şehre yeni bir imaj kazandırmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda Halife-Padişah ünvanıyla 600 yıllık İmparatorluğun ömrünü uzatmayı hedefleyen Sultan II. Abdülhamid Han, bu doğrultuda eğitim, sağlık, ulaşım gibi pek çok alanda büyük atılımlar yaparak, elindeki bütün imkânları seferber etmiştir denilebilir.

Sultan II. Abdülhamid, modernleşmeyi bir amaç haline getirmiş ve bu amaçla hareket ederken en önemli araçlar olan eğitim ve bilimdeki ilerlemeyi özellikle ön planda tutmuştur. Eğitim ve bilimi askeri alandaki güçlenmenin, ekonomik alandaki kalkınmanın ve siyasal iktidarın oluşmasının da anahtarı olarak görmüştür. Abdülhamid'e göre eğitimdeki ilerleme bütün reformist hareketlerin hazırlayıcısı olmuştur. Sultan, hatıratlarında bu amaçla İmparatorluğun pek çok yerinde okullar açıp genişlettiğini belirtmiştir. Sultan II. Abdülhamid Han dönemi, yabancı okullar da dahil olmak üzere her düzeyde okul sayısında ve okullaşma oranında en çok artışın meydana geldiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde yeni iptidai okullar açılmış, idadi düzey

okulların da üzerinde durulmuştur. Mülkiye Mektebi yeniden yapılandırılmış, Hukuk, Güzel Sanatlar, Ziraat, Ticaret, Orman, Maden, Baytar gibi alanlarda yüksekokullar kurulmuştur.

Sultan II. Abdülhamid Han döneminde yapılan pek çok yapı, İstanbul'da bugün hala ayakta. Dönemin tanınmış ve en yetkin mimarları İstanbul'un yeni çehresine mimari üslupları ile derin izler bırakmıştır. Bu mimarlar arasında aynı zamanda saray mimarı olarak göreve getirilen Alexandre Vallaury ve İtalyan Raimondo D'Aronco dikkat çekmektedir. Dönemin en önemli yapılarına imza atan pek çok gayri-müslüm mimar, aynı zamanda Avrupa'da ortaya çıkan yeni üslupları İstanbul'daki kamusal ve özel pek çok yapıda kullanmıştır. Bu dönemde pek çok yabancı mimar gibi mimar Valluary ve D'Aronco'nun eserlerinde de batılı üslupların yanı sıra geleneksel mimariyi de öne çıkaran tarihsel öğelerin kullanıldığı bir yaklaşım tarzı görülür. Örneğin bu dönemde inşa edilen Sanayi-i Nefise Mektebi, Osmanlı Bankası binası, Pera Palas gibi yapılar Valluary'nin en önemli yapıları arasındadır. Ayrıca İtalyan mimar D'aronco ile yaptıkları Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane binası da İstanbul'un en dikkat çekici binaları arasındadır. Sultan II. Abdülhamid döneminde İstanbul'un pek çok önemli yapısına imza atan bu iki ünlü yabancı mimar dışında A. Jasmund, Otto Ritter, Helmuth Cuno, Otto Kap gibi Alman mimarlar da İstanbul'da yaptıkları binalar ile ön plana çıkmışlardır. Alman mimarlardan ön plana çıkan Jasmund, Osmanlı hükümeti adına yaptığı Sirkeci garı ile Otto Ritter ve Helmuth Cuno 'nun yaptığı Haydarpaşa garı da mimari üslup bakımından İstanbul'un dikkat çeken önemli yapıları arasındadır. Sultan II. Abdülhamid dönemindeki imar faaliyetlerine bakıldığında o dönemde İstanbul'un her köşesinde pek çok önemli projenin hayata geçtiğini söyleyebiliriz.

Bu dönemde halife Sultan ünvanıyla dönemin her türlü sorununa karşı çözüm üretmeye çalışan Sultan II. Abdülhamid, "hayırsever sultan" yönüyle öne çıkmıştır. Bu anlamda sağlık alanındaki sorunlara çözüm olarak yeni yapılan hastane binaları da dönemin dikkat çekici yapıları arasındadır. Bugün de pek çoğu ayakta olan bu yapılardan özellikle Almanya'daki çocuk hastanesi örnek alınarak yapılan Hamidiye Etfal Hastanesi, düşkünler için inşa ettirilen Darülaceze binası da bu yapılara örnek olarak verilebilir. Bu yapılarda öne çıkan bir başka unsur da Sultan Abdülhamid Han'ın

hayırseverliğini ön plana çıkararak halkın yegâne koruyucusu mesajını vermesiydi. Darülaceze, içindeki hastaneleri, atölyeleri ibadethaneleri, okulları ile yoksul halkın bütün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yapıyla modern bir sosyal tesis görünümündeydi. Bu yapılar sadece mimari anlamdaki üslupları ile değil, işlevlerinden dolayı da ön plana çıkmıştır.

Sultan II. Abdülhamid Han, yaptırdığı kamusal binalar ile Osmanlı tarihinde kalıcı bir iz bırakmayı hedeflemiştir. Bu anlamda gerek Avrupalı mimarların İstanbul'a getirtilmesi gerek modern mimari üslupların kullanılarak yapıldığı kamu yapıları ile imparatorluğu hedeflediği modern görünüme kavuşturmaya çalışmıştır. İmparatorluğun başkenti İstanbul'da inşa edilen bütün okul, hastane, saat kulesi, çeşme gibi yapılar modern imparatorluk amacına yönelik yapılmıştır. Sultan II. Abdülhamid her ne kadar saraydan çıkmayan padişah olarak algılanmış olsa da, inşa ettirdiği yapılar aracılığıyla sembolik olarak görünürlüğünü sürdürmüştür. Bu anlamda iktidarını görsel olarak ön plana çıkarmış ve "görünmeden görünür" olmayı başarmıştı. Bu yapılarda yer alan kitabeler ve tuğralar onun bu hedefini taçlandırmıştır diyebiliriz.

Sultan II. Abdulhamid döneminde gerçekleştirilmiş projeler kadar gerçekleştirilememiş projeler de çok önemlidir. Bu dönemde çeşitli nedenlerle gerçekleştirilemeyen projelere bakıldığında, modernleşme ve değişim adına yapılan yeniliklerin altında yatan büyük düşünceleri ve ütöpik hayalleri görebiliriz. Dönemin mimarlarını, Avrupa merkezli modernleşme hareketlerinden doğan mimari üslupların etkisindeki mimarlık konusundaki gelişmeleri ve kent planlamadaki değişimleri ve ilerlemeleri, Osmanlı başkentine uyarlaması için II. Abdülhamid'in özellikle önem vererek desteklediği görülmektedir.

Tez içinde Sultan II. Abdülhamid Han Döneminde gerçekleştirilen on dört yapı, gerçekleştirilememiş on altı proje olmak üzere toplam otuz adet proje veri olarak alınmıştır. Bunların içinde gerçekleştirilen projelerden üçü eğitim yapısı, üçü sağlık yapısı, ikisi ulaşım yapısı, dördü kamu yapısı ve son olarak ikisi de şehircilik faaliyetleri kapsamındadır.

Gerçekleştirilememiş projelerden ise; üçü şehir meydanı projesi, dördü köprü projesi, ikisi demir yolu projesi kapsamında ve biri tüp geçit kapsamında olup ayrıca, sergi projesi, çevre yolu projesi, büyük ölçekli park projesi, anıt projesi, deniz suyundan temiz içilebilir su elde etme projesi ve galata kulesi projesi tez kapsamında veri olarak alınmıştır.

Sultan II. Abdülhamid dönemindeki imar edilen yapılara baktığımızda; hepsinin döneminin en önemli ve simgesel yapıları olduğunu görüyoruz. Bu yapılardan eğitim alanındaki; Sanayi-i Nefise Mektebi, öncelikle gerçekleştirilmiş bir reform projesi olup, kültürel gelişimin simgesi niteliğindedir. Yapı, sanat eğitimi kurumu olarak hayata geçmiş önemli bir eğitim yapısıdır. Mektebi-i Tıbbiye-i Şahane, o dönemin tıbbiye eğitimi ihtiyacını karşılaması için inşa edilen bir eğitim yapısı olup, yine Alexandre Valluery tarafından tasarlanmıştır. Yapı, kışla tipolojisine benzer şekilde tasarlanmış olup, konumu açısından da önemli bir devlet yapısıdır. Halkalı Ziraat Mektebi, ziraat alanındaki faaliyetlerde gelişimin sağlanabilmesi amacıyla, Avrupalı tekniklerle ve modern yöntemlerle zirai eğitimin sağlanabilmesi için inşa edilen geniş ölçekli bir eğitim yapısıdır.

Sağlık alanındaki yapılardan, Darülaceze, Sultan II. Abdülhamid'in avrupayı örnek alarak yaptırdığı aynı zamanda Sultan'ın ihtiyaç sahibi insanları himayesinde tuttuğunu göstermesi açısından da önemli bir projedir. Proje kompleks bir yapı niteliğinde olup, içerisinde hastane, cami, kilise, yönetim birimleri gibi yapıları barındırır. Hamidiye Etfal Hastanesi ise, Sultan II. Abdülhamid Han'ın vefat eden kızının hayrına yaptırdığı tam teşekküllü bir çocuk hastanesi olup, Berlinde'ki Kaiser und Kaiserin Friedrich Kinderkrankenhaus hastanesinin planları örnek alınarak yapılmıştır. Bu anlamda da döneminin modern ve simge yapılarından birisidir. Yapı gene bir kopleks yapı niteliğinde olup, içerisinde pek çok dalda muayene birimlerinin olduğu birbirimden bağımsız binalardan oluşur. Haydarpaşa Numune Hastanesi ise, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin tam karşısında inşa edilmiş olup, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane öğrencilerinin farklı ameliyat becerileri kazanması âmâciyla yapılan bir hastanedir. Geniş bir alana yayılmış, kompleks bir yapı niteliğindeki yapı tek katlı pavyonlardan oluşmaktaydı.

Ulaşım alanındaki yapılardan, Sirkeci Garı ve Haydarpaşa Garı Sultan II. Abdülhamid döneminin önemli simgesel yapılarındandır. Sirkeci Garı, neo-barok üslubun hâkim olduğu ve doğu-batı sentezinin oryantalist etkilerle ön planda olduğu bir yapıdır. Tasarımı Alman mimar August Jasmund tarafından yapılan gar binası, Batılılar tarafından Doğu'nun kapısı, Osmanlı toplumu için de Batı'ya açılan kapı olarak simgelenmektedir. Haydarpaşa Garı ise, Otto Ritter ve Helmut Cuno tarafından tasarlanmış, Avrupa'dan İstanbul'a gelen misafirlere karşı şark havasını sunarken, Asya'dan gelenlere karşı Batı'ya gelmiş izlenimini sunması açısından önemli bir imaj yapısıdır. Yapı neo-rönesans üslupta tasarlanmış klasik bir Alman mimari örneğidir. Yapı konumu itibarıyla de iskeleyle bitişik olup, etkileyici cephelere sahiptir.

Sultan II. Abdülhamid'in yaptırdığı yapılardan önemli bir kısmı kamu yapılarını oluşturmaktadır. Bu yapılardan Posta Telgraf Nezareti binası, Birinci Ulusal Mimarlık Akım'ı öncülerinden Mimar Vedat Tek'in tasarladığı önemli bir simgesel yapıdır. Osmanlı'daki postane hizmetlerinin gelişimini gösteren yapı, yetersiz gelen posta nezareti yapısının yerine Sultan'ın isteği üzerine yapılmış, yabancı posta merkezlerine karşı da önemli bir prestij yapısıydı. Sirkeci'de inşa edilen bina, Geç dönem Osmanlı mimarlığının karakteristik örneklerinden sayılabilir.

Sultan II. Abdülhamid Han dönemindeki en ihtişamlı yapılardan biri olan Osmanlı Bankası binası da Mimar Valluery'nin tasarladığı, Osmanlı Devleti'nin resmi bankası olarak yapılmış, çağdaşlaşma girişimlerinin mali simgelerindendir. Yapı, plan şemasında olduğu kadar, cepheleri ve iç mekan tasarımıyla da titizlikle yapılmıştır.

Düyun-u Umumiye İdaresi Merkez Binası, yine Valluery'nin tasarımlarından olup, İstanbul'un tarihi silüeti içinde yer alır. Simetrik planlı olarak inşa edilen yapı, Beaux-Arts mimari özelliklerinin yansıtıldığı, cepheleri ana kütleline dışına doğru taşırılarak vurgulanmış dikkat çekici bir yapıdır. Bir başka Valluery tasarımı ise, Sultan II. Abdülhamid'in iradesiyle yapılmış ve dünyada müze binası olarak tasarlanmış ilk on müze arasında gösterilen, Müze-i Hümayun'dur. Yapı Avrupa'daki müzeler örnek alınarak geliştirilmiş, neo-klasik mimari üslubuyla döneminin en önemli yapılarındandır. Müze, konumu itibarıyla de Topkapı sarayının dış avlusunda, sarayın kuzey batısında

olması açısından önemlidir. Önceleri daha küçük ölçekte tasarlanan yapı, artan ihtiyaç sebebiyle aşamalı olarak günümüze kadar genişletilerek gelmiştir. Yapı günümüzde de aynı işlevle kullanılmaktadır.

Sultan II. Abdülhamid döneminin en önemli özelliklerinden birisi de yapılan şehircilik faaliyetlerinin hız kazandığı bir dönem olmasıdır. Bu anlamda İstanbul için en önemli hizmetlerden birisi de olan temiz içme suyu ihtiyacının karşılanması Sultan'ın önemsendiği yatırımlardandır. Bu anlamda Terkos Gölü'ndeki suyun İstanbul'a ulaştırılıp dağıtılması amacıyla Terkos Pompa İstasyonu yapılmıştır. Sultan II. Abdülhamid tarafından yaptırılan diğer bir önemli su pompa istasyonu ise, Cendere'deki Su Pompa İstasyonu'dur. Yapı son dönem yapılarından olup dönemin özgün mimari anlayışını da yansıtır. Hamidiye sularının Yıldız, Beşiktaş, Tophane gibi çeşitli semplere ulaştırılmasını sağlayan yapının, günümüzde müze olarak kullanıma açılması için çalışmalar yapılmaktadır.

Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nin uygulanmayan projelerinden; meydan projeleri içerisinde ilk olarak Antonie Bouvard'ın tasarladığı At Meydanı Projesi dikkat çekicidir. Tasarım meydanın tamamını kaplayacak büyük ölçekli bir binadan ve meydana paralel bahçelerden oluşmaktadır. Bouvard'ın Beyazıt Meydanı Projesi ise, İstanbul'a gerçek bir şehir kimliği kazandırması amacıyla planlanmıştı. Yine Bouvard tarafından tasarlanan Yeni Cami Meydanı Projesi, Bouvard'ın oluşturduğu Galata Köprüsünü tamamlayacak nitelikte ve Yeni Cami'nin önünde geniş bir meydan oluşturmak amacıyla planlanmıştır. Bahsedilen Galata Köprüsü tasarımı ise, eski köprüye göre çok daha iddialı ve modern bir yapı öneriyordu. Aurique'nin tasarladığı, Galata-Süleymaniye Asma Köprüsü Projesi ise Haliç'e kıyısı olmayan iki sempti birleştirmeyi amaçlar. Haliç'i aşmak için yapılan bir diğer köprü projesi de İtalyan mimar Corenty, tarafından tasarlanmış olan Hamidiye Köprüsü Projesidir. Projede, köprüyü üçe bölecek şekilde; orta kısımda raylı sistem, köprü'nün Haliç'e bakan kısımlarında ise üç katlı sıra binalar yer alacaktı. Mösyö Pierre'nin Haliç Köprüsü tasarımı da üç bölümden oluşmakta olup, her bölüm çift minareyle bitecek şekilde, demir isketli ve elektrikli mekanizmaya sahip bir projedir. Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde İstanbul'da uygulanamayan ve Osmanlı Arşivleri'nde bir eki bulunan başka bir proje de; tasarımı Mösyö Aides'e ait, gemileri taşımak için

kullanılacak demiryolu projesidir. Bu projedeki amaç, her türden gemiyi bir düzenek yardımıyla ray üzerine oturarak ikinci bir limana taşımaktır.

Sultan II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'nda yaşadığı dönemlerde, içerisinde pek çok yeni yapıyla beraber bir kompleks yapı haline gelmiş Yıldız'da yapılar arası ulaşımı sağlamak için yeni bir proje hazırlandı. Sultan Abdülhamid'in isteği üzerine gerçekleştirilen proje de, kaynaklarda gerçekleştirilmeyen projeler arasında yer almaktadır.

İstanbul'da Boğaz'ın altından tünel yaparak iki yakayı birbirine bağlama fikri de Sultan II. Abdülhamid'in gerçekleştirmek istediği bir diğer önemli projedir. Cisir-i Enbubi(Tüp Geçit) Projesi olarak bilinen tasarım, Sirkeci ve Haydarpasa garlarının boğazın altından yapılacak bir projeyle kesintisiz olarak bağlanmasını hedeflemiştir.

Dersaadet Ziraat ve Sanayi Sergi-i Umumisi Projesi, uluslararası sergi girişimlerinden birisi olup, tasarımı, Sultan II. Abdülhamid tarafından mimar D'Aronco'ya yaptırılmıştır. Kalıcı ve sadece kış aylarında kapalı olacak şekilde tasarlanan sergi alanının toplam alanı 44.000 metrekaredir.

Ferdinand Arnodin'in Sultan II. Abdülhamid Han'ın isteği üzerine tasarladığı Cisir-i Hamidi ve Çevre Yolu Projesi ise Avrupa ve Asya arasında demiryolu bağlantısı sağlamak ve bunun yanında yaya ve araç trafiğinin düzenlenmesini de öngörüyordu. Özellikle Sarayburnu ve Üsküdar arasındaki taşıyıcı köprü tasarımı İstanbul'un girişinde önemli ve etkileyici bir kapı görünümündeydi. Daha iddialı olan ikinci köprü ise, Hamidiye köprüsü olarak bilinen ve şehrin manzarasında da önemli bir etkiye sahip olacak etkili bir tasarımdır.

Büyük Osmanlı Parkı Projesi, Sultan II. Abdülhamid döneminde önemli bir devlet adamı olan Münif Paşa'nın teklif ettiği İstanbul'a dair projelerden biridir. Projeye göre, üç bin metre genişliğinde dikdörtgen alan üzerine kurulacak ve Avrupa, Asya, Afrika'daki bütün Osmanlı İmparatorluğu'nu kapsayacaktı. Proje fikri çok geniş kapsamlı bir park projesi olarak düşünülse de uygulamaya konulamamıştır.

Sultan II. Abdülhamid Han dönemindeki Türk- Yunan Harbi'nin zaferle sonuçlanmasının sürekli hatırlanması amacıyla mimar D'Aronco'nun tasarımını yaptığı Türk-Yunan Harbi Zafer Anıtı Projesi de uygulanamayan projeler arasındadır.

Bu dönemde hayata geçememiş bir diğer proje de deniz suyundan içilebilir su elde etme projesidir. Sultan II. Abdülhamid Fransa'dan duyduğu bir bilgi üzerine; deniz suyunun içinden geçirilecek elektrik akımı sayesinde temiz su elde edilip edilemeyeceğinin araştırılmasını istemiştir. Yapılan araştırmalar sonucu bu proje de, hayata geçemese de önemli bir çalışma olmuştur.

Kaynaklara göre, Aram Tahtacıyan'ın Galata Kulesi Tasarısı da içerisinde askı bahçelerin, terasların ve locaların bulunduğu bir kule tasarımı olup, değerlendirilmeye alınan ve beğenilen projelerden olsa da uygulamaya alınmamıştır.

Bütün bu incelenen projelere bakıldığında, İstanbul'dan başlayarak Anadolu'nun pek çok bölgesinde de yayılan bu değişim ve dönüşüm hareketi aslında yeni bir kent imajı ve mimarlık anlayışı oluşturma çabası olmuştur denilebilir. Sultan II. Abdülhamid Han'ın İstanbul kent imajını oluştururken modernleşmenin yanında, döneminin prestijli bir Avrupa başkenti yapma amacı olduğunu görmek pek de zor değildir.

KAYNAKLAR

- [1] Özcan, K., (2006). “Tanzimat’ın Kent Reformları”, Osmanlı Bilimi Araştırmaları VII/2 (2006), 150-180
- [2] İnalçık, H., (1943). Tanzimat ve Bulgar Meselesi, Ankara, s.2
- [3] Çelik, G., (2007). İstanbul Tarihi Yarımadası’nda Tanzimat Dönemi İdari Yapıları, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- [4] Güntan, Ç., (2007). II. Abdülhamid Dönemi’nde İmparatorluk İmajının Kamu Yapıları Aracılığı ile Osmanlı Kentine Yansıtılması, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı, Doktora Tezi, İstanbul.
- [5] Özakbaş, D., (2007). Cumhuriyet Dönemi (1923-1940) İstanbul Konut Mimarisi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [6] Ökten, S. ve Can, A., Fetih'ten Günümüze İstanbul Kent Mekânının Oluşumu, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=382222&/Fetihten-G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCze-%C4%B0stanbul-Kent-Mek%C3%A2n%C4%B1n-Olu%C5%9Fumu-/-Prof.-Dr.-Sadettin-%C3%96kten---Aynur-Can->, 27 Eylül 2017.
- [7] Ürkmez, N., (2006). II. Abdülhamid’in Modernleşme Anlayışı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- [8] Karagünlü, N., (2015). Pera Levanten Konut Mirası ve Yeniden İşlevlendirilmesi Üzerine Bir Değerlendirme, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İç Mimari Tasarım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [9] Ökmen, M. ve Yılmaz, A. (2009). “Klasik Dönemden Tanzimat’a Osmanlı Kenti ve Yerel Yönetimler”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23: 91-112.
- [10] Sağdıç, Z., Osmanlı Politik Sisteminin Osmanlı Saray Mimari Mekan Örgütlenmesi Üzerindeki Etkileri, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=384311> , 5 Haziran 2019.

- [11] Erkan, P., (2009). Tanzimat'tan Cumhuriyete Galata-Şişli Güzergâhındaki Gayrimüslim Cemaat Okulları, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- [12] İğüs, E., ve İsmailoğlu, H., (2016). "Osmanlı Kenti İstanbul'u Yıkma ve Yeniden Yapma Paradoksu : Menderes Yıkımları", IV. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu Bildirileri, 20-22 Mayıs 2016, İstanbul, 115-158; Derleyen: Emecen, F.,M., Akyıldız, A., Gürkan, E.,S., (2016). Osmanlı İstanbul'u IV, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [13] Kürkçü, K., (2009). Meiji ve Tanzimat Dönemlerindeki Mimari Değişimlerin Karşılaştırılması, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [14] Tekeli, İ. (1998). "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", 75. Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Der. Y. Sey, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1-25.
- [15] Çelik, Z.,(1998). 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul, (Çev. Selim Deringil), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.89-100
- [16] Durudoğan, S., (2009). Tanzimat'tan Cumhuriyete Galata-Şişli Güzergâhındaki Gayrimüslim Cemaat Okulları, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- [17] Özsoy, A.M., (2006). Konut Mekân Kurgusunun İstanbul ve Gaziantep'te Kültürlerarası Karşılaştırma Yöntemi ile Değerlendirilmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [18] Altınar, F.P., (2008). II. Abdülhamid Dönemi'nde İstanbul Bahçeleri (1876-1909), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [19] Örnek, Z., (2013). Gelenekten Değişime: Geç Dönem Osmanlı İstanbul'unda Okullu Mimarlar, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [20] Duymaz, A.Ş., (2003). II. Abdülhamid Dönemi İmar Faaliyetleri (Türkiye Örnekleri), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Isparta.
- [21] Yıldırım, N., (1989). İstanbul'da II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Mimarisi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- [22] Ortaylı, İ., (2007). Batılılaşma Yolunda, MK Yayınları, İstanbul
- [23] Kayaalp, N. (2008). Pera'nın yersiz yurtsuz kahramanları: Vallaury Ailesi, Eduard Lebon, Alexandre Vallaury ve M. Vedad Tek, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- [24] Anıtkar, S., "19. Yüzyıl Batılılaşma Hareketlerinin Osmanlı Mimari Biçimlenişine Etkisi : Valluary Yapıları Örneği", II. Türkiye Lisanüstü Çalışmaları Kongresi, 6-8 Mayıs 2013, Bursa.
- [25] Ölekli, D.D., (2015). Art Nouveau'nun Osmanlı'daki Yansıması: Raimondo D'aronco'nun Şeyh Zafir Külliyesi Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- [26] Batur, Afife, "İstanbul Art- Nouveau'su", TCTA, Cilt 4, s.1088
- [27] Sönmez, Z., (2006). Türk-İtalyan Siyaset ve Sanat İlişkileri. Bağlam Yayınları, İstanbul
- [28] Soydan, A., (2018). II. Abdülhamid Dönemi Türk Modernleşmesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bolu.
- [29] Can, S., II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Mimarisi ve Sanat Anlayışı; Hazırlayan: Hülagü, M.M., Batmaz, Ş., Alan, G.,(2011) Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri
- [30] Avcı, A.E., Osmanlı Mimarisi, https://www.academia.edu/7125036/II_Abd%C3%BClhamid_Devri_E%C4%9Fi_tim_Faaliyetleri , 20 Temmuz 2019.
- [31] Karakaya, E., (2006). Türk Mimarlığı'nda Sanayi-i Nefise Mektebi/Güzel Sanatlar Akademisi'nin Yeri ve Restorasyon Alanına Katkıları (1883-1960), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bolu.
- [32] Sanayi Nefise Mektebi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sanayi-i-nefise-mektebi> , 21 Temmuz 2019.
- [33] İlmen, C.O., (2007). Tasarımları ve Eğitimciliği Işığında Nezih Eldem'in Mimarlık Anlayışı, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [34] Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, (1993). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 6, İstanbul.
- [35] Sanayi Nefise Mektebi'nin Tarihçesi, <https://www.arkhesanat.com/mimar-sinan-guzel-sanatlar-eski-adiyla-sanayi-i-nefise-mektebini-tarihcesi-nedir/> , 25 Temmuz 2019.
- [36] Özkurt, M.Ç., (2018), "Sanay-i Nefise Mekteb-i Alisi'nin Yapılandırılmasında İki Öncü: Osman Hamdi Bey ve Alexandre Vallaury", Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 03-05 Mayıs 2018, İstanbul, 225-239; Derleyen: Karaman, M.,A., (2018), İstanbul Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara.
- [37] Eraslan, C., (2018). Fotoğraflarla Sultan II. Abdülhamid Dönemi Sağlık Müesseseleri:Hastaneler,<https://www.uskudar.bel.tr/userfiles/files/Foto%C4>

Temmuz 2019.

- [38] Özkurt, M.Ç., (2016). Haydarpaşa Mekteb-i Tıbbiye Binasının Konumunun Belirlenmesindeki Faktörler Üzerine Bir Deneme, Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, 3(6): 45–59.
- [39] Sarı,N.,ve Akgün, B.,(2012). “Haydarpaşa’da Abidevi Eser: Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane”, Uluslar arası Üsküdar Sempozyumu VII, Üsküdar Belediyesi, 2-4 Kasım 2012, İstanbul, 192-206.
- [40] Köse, R., (2019). Mekteb-i Tıbbiye’nin Haydarpaşa’ya Nakli ve Açılışı (1903), Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Dergisi, 1(1): 53–60.
- [41] Nasır, A., (1991).Türk Mimarlığında Yabancı Mimarlar, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- [42] Özlü, N. 2015. Alexandre Vallauray. Türk Mimarisinde İz Bırakanlar, Ankara, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı., 295-311.
- [43] Şener, B., (2013). Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, Dirim Dergisi, 301: 16–21.
- [44] Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, <https://www.kadikoy.com/nerede/mekteb-i-tibbiye-i-sahane/> , 10 Ağustos 2019.
- [45] Akkurt, İ., (2018). İstanbul’un 100 Sultan II. Abdülhamid Eseri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul.
- [46] Eraslan, C., “Objektiften Yansıyanlarla Sultan II. Abdülhamid Döneminde Eğitim” (2017). Üsküdar Belediyesi Basım Yayın, İstanbul.
- [47] Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, (1993). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, İstanbul .
- [48] Çeşme, V., (2011). Halkalı Ziraat Mektebi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [49] Halkalı Ziraat Mektebi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ziraat>, 15 Eylül 2019.
- [50] Demirel, F., (2011). Sultan II. Abdülhamid’in Mirası, İTO Yayınları, İstanbul.
- [51] BOA, PLK,p,.no:1368
- [52] Yıldırım, N., (2013). II. Abdülhamid’in Saltanat Yıllarında Tıp, Sağlık ve Sosyal Yardım, Bezmialem Aktüel Dergisi, 2018: 28–33.
- [53] BOA, PLK,p. no: 6619
- [54] Öztürk, K.,(2008). Üsküdar Tarihi Semtinin Tarihi Gelişimi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [55] Haydarpaşa Numune Hastanesi Tarihçe, <https://haydarpasanumuneah.saglik.gov.tr/TR,85393/tarihce.html> , 21 Temmuz 2019.

- [56] Fındıkgil, M.M, (2002).Türk 19. Yüzyıl İstanbul’unda Alman Mimari Etkinliği, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- [57] Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, (1993). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 7, İstanbul.
- [58] Sirkeci Garı, <https://abdulhamid.site/abdulhamid-ve-eserleri/abdulhamid-ve-demiryollari-limanlar/sirkeci-gari-ve-saat-kulesi/>, 21 Temmuz 2019.
- [59] 125 Yıl Önce Bugün Sirkeci Garı, <https://lcivelekoglu.blogspot.com/2015/11/125-yil-once-bugun-sirkeci-gari.html>, 21 Temmuz 2019.
- [60] Başar, M.E. ve Erdoğan, H.A., (2009). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Tren Garları, S.Ü. Müh. Mim. Fak. Dergisi, 24(3): 29–44.
- [61] Haydarpaşa Garı, <http://www.eskiistanbul.net/5315/haydarpaşa-gari>, 22 Temmuz 2019.
- [62] Erkan, Y.K., (2013). Haydarpaşa Tren Garı: Bugün, Dün ve Yarın (1) Kentin Bedeninde Bir Yara (2), METU JFA, 30(1): 99–116.
- [63] Fotoğraflarla Haydarpaşa Garı, <https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/fotograflarla-haydarpaşa-gari,2AergLvmTkubpNU2wwAHMw/26yIG4uJMUSvHUdFLdVy6Q>, 25 Temmuz 2019. [64] Özkaya, N. (2013). “Darülaceze Albümü”, Aile ve Sosyal Poitikalar Bakanlığı Darülaceze Yayınları, İstanbul.
- [64] Haydarpaşa Garı, <http://nihal-seyahatname.blogspot.com/2013/11/istanbul-haydarpaşa-gar.html>, 25 Temmuz 2019.
- [65] Haberleşmenin Tanığı, https://www.itohaber.com/haber/guncel/208362/haberlesmenin_tanigi.html, 15 Temmuz 2019.
- [66] İstanbul Postanesi, <https://muze.isbank.com.tr/Sayfalar/muze-binası.aspx>, 17 Temmuz 2019.
- [67] Büyük Postane Binası, <https://www.istanbulburda.com/tarihi-yerler/posta-ve-telgraf-nezareti-binasinin-oykusu-sirkeci-de-buyuk-postahane-h5035.html>, 20 Temmuz 2019.
- [68] Seçkin,S., ve Sönmezer, Ş.,(2002). “Mimar Vedat Tek ve Mimarlığı”, Eyüp Sultan Sempozyumu VI,Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları , 2002, İstanbul, 242-249.
- [69] Büyük Postane, <https://seyahatdergisi.com/buyuk-postane-nerede-nasil-gidilir-ve-hakkinda-bilgi/>, 15 Ağustos 2019.
- [70] Büyük Postane 110 Yıldır Tarihe Tanıklık Ediyor<https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/buyuk-postane-110-yildir-tarihe-taniklik-ediyor-437156.html>, 10 Ağustos 2019.

- [71] Aktemur, A.M., (1998). Osmanlı Bankası'nın Tarihçe ve Mimarisi, <https://dergipark.org.tr> , 25 Temmuz 2019.
- [72] Osmanlı Bankası, <http://www.degisti.com/index.php/archives/17109> , 19 Temmuz 2019.
- [73] Osmanlı Bankası Genel Müdürlük Binası, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/86115> , 19 Temmuz 201
- [74] Turquie. İstanbul. Karaköy, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/3327> , 19 Temmuz 2019.
- [75] Osmanlı Bankası Genel Müdürlük Binası İç Mekanı, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/3227> , 19 Temmuz 2019.
- [76] Osmanlı Bankası Genel Müdürlük Binası, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/3228> , 19 Temmuz 2019
- [77] Osmanlı Bankası Genel Müdürlük Binası, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/3328> , 19 Temmuz 2019
- [78] Özkurt, M.Ç., Duyun-u Umumiye'den İstanbul Erkek Lisesine.,(2012) İstanbul'un Kitabı Fatih III, Fatih Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, İstanbul
- [79] Sultan II. Abdülhamid Devri Harita ve Planlarında İstanbul (2013), ed. Dalgacı,F., İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul.
- [80] Düyun-u Umumiye Binası, <http://osmanli.site/osmanli-sultan-2-abdulhamid-padisah/abdulhamid-ve-eserleri/duyun-i-umumiye-binası-bugun-istanbul-erkek-lisesi/> , 20 Eylül 2019.
- [81] Yarımay, Ö.,(2018). Üsküdar İstanbul'da Müze Olarak Tasarlanan Yapıların Mimari Kimlik Bağlamında İrdelenmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [82] Türkiye Turizm, Arkeoloji Müzesi TÜRSAB'ta, <http://www.turkiyeturizm.com/arkeoloji-muzesi-tursabta-17578h.html> , 17 Eylül 2019
- [83] Başgelen, N., (2010). Müze-i Humayun'dan Günümüze İstanbul Arkeoloji Müzesi, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- [84] Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, (1993). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul.
- [85] Pasinli, A., (2003). İstanbul Arkeoloji Müzesi, 1. Baskı, Akbank Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- [86] Çal, H., (2009). "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Müzeler", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 7 (14): 315-333.
- [87] Terkos Suyu, <https://www.iski.istanbul/web/tr-TR/kurumsal/haberler1/haberler-detay/sebeke-suyuna-adini-veren-su-terkos> , 20 Eylül 2019.

- [88] Su Medeniyetleri Müzesi, <http://www.radikal.com.tr/kultur/orada-bir-su-medeniyetleri-muzesi-var-acilmadan-eskiyor-1094363/>, 20 Eylül 2019.
- [89] Akatay, H., (2003).Terkos Su Pompa İstasyonu Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon Projeleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [90] Hamidiye Su Tesisleri, <https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/istanbulun-su-sikintisina-sultan-abdulhamid-nasil-mudahale-etti/8> , 15 Temmuz 2019.
- [91] Kaya,N.,(1998). Cendere Su Pompa Restorasyon Projesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [92] Özdemir,M.,(2015). Cendere Endüstri Mirasının Yeniden İşlevlendirilmesi: Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası Örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [93] Cendere Su Pompa İstasyonu, <https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/sultan-abdulhamidin-eserleri/30> , 20 Eylül 2019.
- [94] Şahin, T.,(2012). Osmanlı'nın Çılgın Projeleri, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, s.16-26
- [95] Hızlı, K., Sultan II. Abdülhamid Devri İstanbul'unda İmar ve Restorasyon Faaliyetlerine Genel Bir Bakış, [https://www.academia.edu/31056843/Sultan II. Abd%C3%BClhamid Devri %C4%B0stanbul unda %C4%B0mar ve Restorasyon Faaliyetlerine Genel Bir Bak%C4%B1%C5%9F](https://www.academia.edu/31056843/Sultan_II._Abd%C3%BClhamid_Devri_%C4%B0stanbul_unda_%C4%B0mar_ve_Restorasyon_Faaliyetlerine_Genel_Bir_Bak%C4%B1%C5%9F), 7 Mayıs 2018. , 20 Mayıs 2018.
- [96] Uluengin, M. ve Turan, Ö., (2005). İmparatorluğun İhtişam Arayışından Cumhuriyetin'in Radikal Modernleşme Projesine: Türkiye'de Kentsel Planlamanın İlk Yüz Yılı, Türkiye Araştırmalar Literatür Dergisi, 3(6): 353–436.
- [97] Bouvard'ın Galata Köprüsü Projesi, <http://www.haber7.com/tarih-ve-fikir/haber/1806887-temellerini-bir-asir-once-atmis>, 29 Şubat 2019.
- [98] Yıldız Sarayına Demiryolu Projesi, <https://yedikita.com.tr/yildiz-sarayina-demiryolu-projesi/> ,29 Şubat 2019.
- [99] Yılmaz, Ö.F., (2010). Boğaziçine Tüp Geçit Sultan İkinci Abdülhamid Han'ın Tüp Geçit (Tünel-i Bahri) Projeleri, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- [100] Mimari ve Teknik Projeler, <http://sultanabdulhamid.yildiz.edu.tr/ii-abdulhamid/mimari-ve-teknik-projeler/>, 29 Şubat 2019.
- [101] Batur, A. (1992), "19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında Bir Stilistik Karşılaştırma Denemesi: A. Vallaury/R. D'Aronco", Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyum Bildirileri, 17-18 Aralık 1992, İstanbul, 146-53; Derleyen: Z. Rona, (1992), İstanbul.

- [102] Adıgüzel, H. (2019). “Bir Tasarımın İzinde: Yeni Bulgular Işığında Raimondo D’Aronco’nun İlk İstanbul Projesi Dersaadet Ziraat ve Sanayi Sergi-i Umumisi”, METU JFA Dergisi, (36:1) 157-182.
- [103] Beyhan, A.A., (2014). “Ferdinand Arnodin’in Cisir-i hamidi ve Çevre Yolu Projesi’ndeki Oryantalist Unsurlar Üzerine Değerlendirmeler”, Turkish Studies Dergisi, (9/10) 97-114.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Sümeyye Şura YÜCEL
Doğum Tarihi ve Yeri : 02.10.1987, Afyonkarahisar
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : ssura19@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Lisans	Mimarlık	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	2011
Lise	Sayısal	Kütahya Özel Konuralp Lisesi	2005

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2014-2015	Yeşildağ İnşaat	Mimar
2017-2019	Nas İnşaat	Mimar

YAYINLARI

Bildiri

Yücel, S.Ş., (2019). “II. Abdülhamid Dönemi İtibarıyla Kentsel Modernleşme Hareketleri ve Değişen İstanbul” 4. Uluslararası Mühendislik Mimarlık ve Tasarım Kongresi, 23-24 Nisan 2019, İstanbul.

